

”Jos taistelu konsanaan on luonnollista ja spontaanista, on sitä
Suomen taistelu kommunistia vastaan.”

Saksan lähetystön sanomalehtiosaston julkaisun välittämä propaganda
jatkosodan aikana ja sen soveltaminen opetuskäyttöön

Mikko Mattila
Pro gradu –tutkielma
Suomen historia
Joensuun Yliopisto
Kesäkuu 2009

JOENSUUN YLIOPISTO, TUTKIMUSTIEDOTE

Tekijä: Mikko Mattila

Opiskelijanumero: 149938

Tutkielman nimi: ”Jos taistelu konsanaan on luonnollista ja spontaanista, on sitä Suomen taistelu kommunismia vastaan.” Saksan lähetystön sanomalehtiosaston julkaisun välittämä propaganda jatkosodan aikana ja sen soveltaminen opetuskäyttöön.

Tiedekunta/oppiaine: yhteiskunta- ja aluetieteiden tiedekunta, Suomen historia

Sivumäärä: 68 + 2 liitettä

Aika ja paikka: kesäkuu 2009, Joensuu

Pro gradu -tutkielma käsittelee propagandaa jatkosodassa ja sen soveltamista opettamiseen kriittisen kasvatuksen näkökulmasta. Työssäni yhdistyvät historiatieteellisen ja kasvatustieteellisen näkökulma. Tutkimustehtävänä on selvittää propagandan Suomi-kuvaa ja sen muutosta ja toisaalta ottaa propaganda osaksi opetusta ja selvittää kuinka oppilaat analysoivat ja tulkitsevat sitä.

Tutkimustehtävään vastataan propagandamateriaalin ja oppilaiden tuottaman aineiston avulla. Sodanaikaista propagandaa verrataan poliittiseen ja sotilaalliseen tilanteeseen. Oppilaiden tuottamisen vastausten pohjalta pohditaan kriittisen kasvatuksen tärkeyttä opetuksessa. Tutkielmassa hyödynnetään sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia menetelmiä.

Sodanaikaista Suomi-kuvaa oli luomassa merkittäväällä tavalla Saksan propaganda. Se käytti tehokkaasti hyväkseen suomalaisten valmiita ennakkoluuloja itäistä naapuriaan kohtaan ja manipuloi, ylikorosti ja vähätteli tätä. Propagandan suomalainen omakuva tuleekin ymmärtää suhteessa viholliseen, jonka vastinpari suomalainen sotilas oli. Propaganda muuttui merkittävästi sodan aikana, aluksi suomalaiset olivat urhea kansa, mutta vuoden 1943 aikana propaganda siirtyy korostamaan Saksan tärkeyttä Suomelle ja vihollisen petollisuutta ja vaaraa. Tämän propagandan siirsin opetukseen, jossa oppilaiden piti analysoida sitä ja tuottaa oma käsitys sodasta. Tuloksena oli, että kaksi kolmasosaa oppilaista uskoi lukemansa olevan totta. Jokainen oppilas osasi tosin hyvin tiivistää lukemansa, mutta tekstiin kriittisesti suhtautuminen osoittautui vaikeaksi. Tuloksen johdosta esitän ratkaisuna kriittisen kasvatuksen lisäämistä opetustyössä ja ennen kaikkea sellaisten opetusmenetelmien kuten kommunikatiivisen opettamisen ja tutkivan oppimisen laajempaa hyödyntämistä ja jopa yhdistämistä.

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	4
1.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusmetodi	4
1.2 Lähteet	6
1.3 Mitä propaganda on?	8
2. Aineiston kvantitatiivinen analyysi	10
2.1 Ensimmäinen tarkastelujakso	11
2.2 Toinen tarkastelujakso	12
2.3 Kolmas tarkastelujakso	13
3. ”ristiretki bolshevismia vastaan” – Barbarossasta Stalingradiin	14
3.1 ”Ystävyden naamarin takaa” – Petolliset anglosaksit	14
3.2 ”Saksan voittamattomien divisionien suojassa” – Yhteistyö Saksan kanssa	18
3.3 ”Moskovan despoottit” – Neuvostoliiton uhka	23
4. ”joko kommunisti taikka ruumis” – Stalingradista rauhanpommituksiin	26
4.1 ”osa bolshevikeille ajatellusta saaliista” – Petolliset anglosaksit	26
4.2 ”taistelua kohtalosta” – Yhteistyö Saksan kanssa	29
4.3 ”bolshevismmin nyrkin painon alla” – Neuvostoliiton uhka	32
5. ”Suomi ei ole mennyt sille viritettyyn ansaan” – Rauhanpommituksista rauhaan	36
5.1 ”Englanti ja Amerikka ovat monesti taipuneet Neuvostoliiton toivomuksiin” – Petolliset anglosaksit	36
5.2 ”suomalainen sotilas taistelee tavattoman rohkeasti” – Yhteistyö Saksan kanssa	40
5.3 ”Suomelle äskettäin tarjottu hirttäytymissilmukka” – Neuvostoliiton uhka	45
6. Opetuskokeilu	49
6.1 Suomi ja Suomen tavoitteet	51
6.2 Tekstin tiivistäminen	57
6.3 Pohdinta	63
6.4 Kriittinen kasvatus ja historian tavoitteet	66
7. Yhteenvedo	71
LÄHDELUETTELO	72
LIITTEET	74

1. Johdanto

1.1 Tutkimustehtävä ja tutkimusmetodi

Pro gradu -työni aiheeksi olen valinnut propagandan jatkosodassa, ja sen soveltamisen opettamiseen kriittisen kasvatuksen näkökulmasta. Työni pitää sisällään historiatieteellisen ja kasvatustieteellisen osan, jotka on yhdistetty yhdeksi kokonaisuudeksi. Työni tutkimuskysymykset ovat:

1. Mikä on propagandan antama kuva Suomesta ja suomalaisista? Miten se muuttui sodan kuluessa? Mitä syitä on löydettävissä tietynlaiselle Suomi-kuvalle?
2. Mikä on annetun Suomi-kuvan suhde todellisuuteen?
3. Miten oppilaat tulkitsevat propagandaa?
4. Mitä vaatimuksia kriittinen kasvatus asettaa historianopetukselle?

Historiatieteellinen osuus etenee kronologisesti, kuitenkin niin, että jokainen luku on oma temaattinen kokonaisuutensa. Aluksi käsittelen aineiston kvantitatiivisesti luvussa kaksi. Ensimmäinen tarkastelujakso alkaa operaatio Barbarossasta ja päättyy Stalingradin tappioon, josta alkaa toinen tarkastelujakso, joka päättyy Helsinkiä vastaan suunnattuihin rauhanpommituksiin 1944. Viimeinen tarkastelujakso päättyy luonnollisesti rauhaan, jolloin suhteet Saksaan katkaistaan.

Luku kuusi aloittaa kasvatustieteellisen osan. Tässä luvussa käyn lävitse oppilaiden propagandamateriaalin pohjalta tekemän analyysin ja pohdin kriittisen kasvatuksen haasteita historianopetukselle. Työni yhteenvedon esitän seitsemännessä luvussa.

Tutkimukseni nojaa sisällönanalyysiin ja sen temaattiseen ryhmittelyyn, tekstin tuottamien teemojen pohjalta. Hyödynnän työssäni kuvatutkimuksen metodia purkamaan tekstin antamia

merkityksiä. Kun omasta kulttuuristamme poikkeavaa tekstiä arvioidaan, on otettava huomioon millainen mentaliteetti on tutkimusajankohtana vallinnut. Kuvatutkimusta apuna käyttäen voidaan tällöin pyrkiä ymmärtämään, mikä on ollut tekstiin sisältyvä sanoma. Arvioinnin kohteeksi asetetaan muun muassa, miksi teksti on kirjoitettu ja millainen ideologinen tausta tekstillä on. Ajan tyyli sekä kulttuuriperinne pyritään kuvatutkimuksen avulla erottamaan historiallisesta faktatiedosta.¹

Koska kuvatutkimuksen tehtävä on erottaa ”totuus” ”propagandasta” on haaste kuvatutkimukselle mielestäni olennainen, mutta ei ylipääsemätön. Periaatteessahan kaikki historian aikana kirjoitettu sisältää enemmän tai vähemmän propagandistista materiaalia ja ennen kaikkea sitä voidaan käyttää propagandamateriaalina. Haaste työlleni tulee juuri siitä, että tutkimani aineisto on propagandaa. Tällöin tekstiä tulee mielestäni lukea vielä tarkemmin, koska historiallinen etäisyys tekstiin voi olla hyvinkin pitkä, kyse ei siis ole vain jatkosodan aikaisesta propagandasta. Kuvatutkimuksen metodologia täydentääkin tekstin lähiluku. Tämä tarkoittaa työssäni sitä, että tekstiä puretaan mahdollisimman pieniin osiin, jotta sen muodostamat useat ”historiat” voitaisiin löytää. Tutkimusotteena tekstin lähiluku, niin kuin sen tässä työssä ymmärrän, on kuitenkin konkreettinen. Aineiston sisällä liikutaan kahteen suuntaan tarkastelemalla koko aineistokoostumasta hahmottuvaa toistuvaa sisällöllistä tarinaa ja toisella suunnalla on tarkoitus poimia tarkempaan tarkasteluun silmiinpistäviä tapauksia. Uskon tämän tutkimusotteen mahdollistavan uudenlaisten teemojen löytämisen propagandasta. Tämä tutkimusote on räätälöity *Saksan lähetystön sanomalehtiosaston julkaisua* varten.²

Kasvatustieteellisessä osuudessa hyödynnän analysoimaani propagandamateriaalia opetustilanteessa. Oppilaiden tehtävänä on analysoida propagandaa ja tuottaa oma käsitys sodasta sen avulla. Oppilaat vastaavat kolmeen kysymykseen, joilla selvitan kuinka hyvin he osaavat tulkita propagandaa ja ennen kaikkea kuinka ja miten oppilaat analysoivat tekstiä, jonka taustaa he eivät tiedä. Tämän kytken kriittiseen kasvatukseen, jonka suhdetta opetukseen ja erityisesti historianopetukseen selvitan lopuksi.

---

¹ De Anna 1997, 216,221.

² Vrt. Luostarinen, 1986, 24-26, 50.

1.2 Lähteet

Saksan lähetystön sanomalehtiosaston julkaisu ilmestyi aikavälillä 7.5.1941–1.9.1944. Se käsittää neljä sivua tekstiä, joka on jaettu joka sivulla kahteen palstaan. Julkaisun levikkimäärästä en ole löytänyt tietoja. Arvioni mukaan sen painosmäärä oli kuitenkin suhteellisen pieni ja sitä oli levitetty mahdollisesti hyvinkin rajatulle lukijakunnalle. Tämä arvio johtuu siitä, että esimerkiksi yhden omistamani julkaisun etusivulla on tarra, jossa lukee ”Kartanonomistaja Onni Schildt Suopelto” ja toisen etusivulla vastaanottajaksi on merkitty ”Maisteri Eino Nivanka”.

Saksan lähetystön sanomalehtiosaston julkaisu pitää sisällään uutisia, jotka on otettu siihen eri lehdistä. Yleisimpinä ovat saksalaiset lehdet kuten ”Frankfurter Zeitung”, ”Berliner Börsenzeitung” tai ”Deutsche Allgemeine Zeitung”, vain muutaman mainitakseni. Uutisten alkuperämaa on hyvin laaja, se käsittää lähes kaikki Euroopan maat, Yhdysvallat ja jopa Japanin. Usein uutista on muokattu niin, että siitä on otettu mitä ilmeisimmin tärkeimmät kohdat.

Olellainen kysymys on, miten *Saksan lähetystön sanomalehtiosaston julkaisu* on valmistettu. Sen vastuuhenkilönä oli lähetystön sanomalehtiattasea Hans Metzger. Julkaisu painettiin Suomen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa koko sen ilmestymisen ajan ja se ilmestyi myös saksankielisenä nimellä *Mitteilungen der Presse-Abteilung*. Saksassa vastuussa oli poikkeuksellisesti Auswärtiges Amt, johon oli perustettu muun muassa lehdistö- ja tiedonanto, kulttuuripoliittinen osasto, yleisradiopoliittinen osasto ja informaatio-osasto Joachim von Ribbentropin tultua ulkoministeriksi vuonna 1938.³

Kirjallisuuden osalta tärkein tutkimus on *Risto Peltovuoren Sankarikansa ja kavaltaajat*, jossa Peltovuori on tutkinut Saksan lehdistön ohjailua ja työni kannalta tärkeää saksalaisen lehdistön antamaa kuvaa Suomesta ja suomalaisista. Peltovuoren tutkimus nojaa laajaan lähdemateriaaliin ja aikaisempaan tutkimukseen tavalla, joka muodostaa siitä mielestäni tutkimuksen, jota ei voi ohittaa. Peltovuoren tutkimus on rakenteellisesti ja metodisesti toiminut ohjaavana ja toisaalta vertailukohtana omalle työlleni.

---

³ Liukkonen 2007, 66. Peltovuori 2000, 16-17

Heikki Luostarisen tutkimus *Perivihollinen* on antanut merkittävää tukea työlleni, kun olen selvittänyt Neuvostoliittoa käsittelevää propagandaa. Luostarisen tutkimus nojaa laajaan lehdistöaineiston analyysiin ja sen sijoittamiseen aatehistoriallisesti oikeaan kontekstiin. Erityisesti Luostarisen tutkimuksesta on mainittava sen viimeinen luku, jossa Luostarinen selvittää muun muassa propagandan suomalaista omakuvaa ja Saksan Neuvostoliitonvastaista propagandaa. Luostarisen tutkimus on myös antanut huomattavaa metodista vertailukohtaa sen käsittelemän viholliskuvan synnyn ja tutkimisen myötä.

Työlleni on antanut merkittävää tukea myös *Tuomo Polvisen* kaksiosainen tutkimus *Suomi kansainvälisessä politiikassa*. Polvisen tutkimusta olen hyödyntänyt, kun olen selvittänyt yleistä sodanaikaista poliittista tilannetta, erityisesti Suomen ja Saksan välistä suhdetta. Polvisen tutkimuksen vahvuutena on sen nojaaminen laajaan arkistomateriaaliin ja selkeään esitystapaan, joka tekee siitä jokaiselle jatkosodan poliittisesta historiasta kiinnostuneelle perustutkimuksen.

Luigi De Annan artikkeli *Kuvatutkimuksen käyttö tekstianalyysissä*, on ollut arvokas apu metodin hahmottamisessa. Pienempi määrä viittauksia työssäni on *Touko Perkon* tutkimuksiin *Aseveljen kuva* ja *TK-miehet Jatkosodassa*, sekä *Markku Jokisipilän* tutkimuksiin *Aseveljiä vai liittolaisia* ja *”Hitlerin avulla idän barbaareja vastaan” Tulkintoja suomalais-saksalaisesta aseveljeydestä*. Kolmatta valtakuntaa käsitteleviä tutkimuksia työssäni edustaa *William Shirerin Kolmannen valtakunnan nousu ja tuho* sekä uudempaa tutkimusta *Richard J. Evansin The Third Reich at War*. Vähäisempi määrä viittauksia on myös muuhun alan kirjallisuuteen.

Kasvatustieteen osalta työni tukena ovat olleet ennen kaikkea *Tapio Puolimatkan* tutkimukset *Opetusta vai indoktrinaatiota?* ja *Kasvatus ja filosofia*. Molemmat tutkimukset analysoivat kasvatusta ja sen suhdetta muun muassa sosialisatioon ja kriittiseen kasvatukseen. *Rauno Huttusen Kommunikatiivinen opettaminen ja Indoctrination, Communicative Teaching and Recognition – Studies in Critical Theory and Democracy in Education* käsittelevät samaa aihetta kuin Puolimatkan tutkimukset ja osin täydentävät niitä. Kriittisen kasvatuksen tutkimuksia työssäni edustavat *Henry A. Giroux* ja *Peter Mc Laren* tutkimuksellaan *Kriittinen pedagogiikka*. Myös *Kiilakoski*, *Tomperi* ja *Vuorikoski* toimittamallaan kirjalla *Kenen Kasvatus?* sekä *Aittola*, *Eskola* ja *Suoranta* toimittamallaan kirjalla *Kriittisen pedagogiikan*

kysymyksiä ovat olleet huomattavana apuna. Pienempi määrä viittauksia on myös muuhun alan kirjallisuuteen.

1.3 Mitä propaganda on?

Propaganda-sana alkoi suomenkielessä tulla yleiseen käyttöön 1930-luvulla ja kytkeytyi silloiseen ideologis-poliittiseen tilanteeseen, ennen muuta Neuvostoliittoon ja Saksaan ja näiden maiden propagandaan ja sen aiheuttamaan huoleen. Propaganda käsitteenä oli 1930-luvun lopun Suomessa hyvinkin vaihteleva. Käsite "propaganda" saatettiin tulkita erityiseksi opin tai periaatteiden levittämistä tarkoittavaksi järjestelmäksi, levitetyiksi opeiksi tai periaatteiksi tai opin tai periaatteiden levittämiseksi laadituksi kaavaksi tai suunnitelmaksi. 1930-luvun lopun käsitteenmäärittelyssä propagandaa pidettiin usein hyvin vihamielisenä, halveksittavana tai pahana.⁴

Sanalla ”propaganda” on yhä ikävä konnotaatio. Propagandan tutkimuksessa on käyty vilkasta keskustelua siitä, mitä propaganda oikeastaan on ja mitä se ei ole. On väärin väittää, että propaganda on yhtä kuin valehtelu. Propaganda kun voi koostua monenlaisista totuuksista, silkasta valehtelusta ja puolittuuksista aina tosiasioihin kontekstistaan irrotettuna. Jotta propagandaa kuunneltaisiin, täytyy sillä olla ainakin joitakin yhtymäkohtia todellisuuden kanssa. Propagandan tavoitteena ei ole pelkästään muuttaa ihmisten asenteita ja mielipiteitä vaan, hyvin usein sillä yritetään myös vahvistaa jo olemassa olevia ajatusmalleja ja uskomuksia.⁵

Propagandan käsitteellä on laaja sovellusalue. Käyttäytymiseen vaikutetaan esittämällä todellisuus symbolisessa muodossa käyttäen muun muassa kuvia, kertomuksia, mainospätkiä, puheilmauksia, iskulauseita ja tulkintoja. Todellisuuden symboliseen esittämiseen tarvitaan tulkinnan erityisasiantuntijoita. He välittävät informaatiota asiantuntijoilta niille ihmisille, joille heidän työllään on merkitystä. Tulkinnan erityisasiantuntijat luovat todellisuudelle

---

⁴ Hemánus 1975, 10-11.

⁵ Hummel 1949,1. Welch 1983, 2. Aiheesta lisää muun muassa: Balfour 1979, 419-425.

symbolisen korvikkeen, joka voi olla hyvinkin kaukana itse todellisuudesta, mutta sisäistyessään suurten ihmisryhmien tietoisuuteen se ottaa käytännössä todellisuuden paikan.⁶

Propagandan tarkoituksena on vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen ja asenteisiin tavalla, joka ohittaa heidän rationaalisen harkintansa. Tämän voi toteuttaa tehokkaasti muun muassa joukkoviestimien avulla, koska niiden välittämä kuva vaikuttaa ihmisistä usein todenmukaisemmalta kuin heidän omat havaintonsa todellisuudesta. Joukkoviestimien etuna on vaikutelma maailmanlaajuisista yhteyksistä, joita vastassa on yksityisen ihmisen kokemusmaailma, joka rajoittuu verraten pieneen joukkoon ihmisiä ja kohtaamisia. Joukkoviestintien välittämä kuva ei paljasta, että välitetty kuva on joidenkin ihmisten muokkaama ja valitsema.⁷

Sotapropaganda voidaan hahmottaa jakamalla se viiteen tavoitteiltaan erilaiseen kategoriaan. Ensimmäiseen luokkaan sisältyy ajatus väriiden väittämien antamisesta uskoen aidosti, että ne ovat oikeita. Erityisesti toisen maailmansodan oloissa propaganda oli usein tällaista, koska tarkkojen tietojen saaminen oli usein vaikeaa, ellei jopa mahdotonta. Toinen luokka on yksinkertaisesti tahallinen valehtelu. Kolmas luokka pitää sisällään vääränlaisten tietojen antamisen vihollisen harhauttamistarkoituksessa. Neljänteen luokkaan kuuluu hallinnon väestöltä salaama informaatio ja viides luokka on uutisen värittäminen, jossa hallinto yrittää ajaa päämääriään värittämällä uutista haluamallaan tavalla.⁸

Sodanaikainen propaganda henkilöityy hyvin usein Goebbelsiin ja sitä pidetään yhtämittaisten kumisevien fraasien ja tyhjien iskulauseiden jyllynä. Näin ei kuitenkaan todellisuudessa ollut, vaan Goebbels vaati propagandalta myös konkreettista sisältöä ja että propagandaa voidaan pitää luotettavana. Siksi Goebbels pyrki varomaan pitämättömiä lupauksia tai osoitettavissa olevia valheita. Propaganda oli natseille keino mobilisoida, manipuloida, kontrolloida, ohjata ja (uudelleen)kouluttaa väestöä. Näin se on hyvin lähellä tämän työn kannalta tärkeää toista käsitettä, indoktrinaatiota.⁹

---

⁶ Puolimatka 2001, 17-18.

⁷ Puolimatka 2001, 17-18.

⁸ Balfour 1979, 426-431.

⁹ Kershaw 1983, 180. Luostarinen 1986, 410. Indoktrinaatiota luonnehditaan harhaanjohtavaksi, yksinkertaistavaksi, yksisuuntaiseksi ja piilovaikutteiseksi tavaksi opettaa. Tuloksena on ihminen, jolta puuttuu valmiudet itsenäiseen kriittiseen arviointiin. Puolimatka 2001, 15, 17-18.

2. Aineiston kvantitatiivinen analyysi

Tutkimusta varten olen käynyt lävitse 238 Saksan lähetystön sanomalehtiosaston julkaisussa ollutta artikkelia. Ensimmäisen ajanjakson 7.5.1941–8.2.1943 aikana artikkeleita ilmestyi 92 kappaletta. Toisen ajanjakson 8.2.1943–12.2.1944 aikana artikkeleita ilmestyi 71 kappaletta. Viimeisin ajanjakson aikana 12.2.1944–1.9.1944 aikana artikkeleita ilmestyi 75 kappaletta. Teemojen määrä on melkein samankokoinen. Ensimmäistä teemaa ”petolliset anglosaksit” käsiteltiin 78 artikkelissa, toista teemaa ”yhteistyö Saksan kanssa” käsiteltiin 79 artikkelissa ja kolmatta teemaa ”Neuvostoliiton uhka” käsiteltiin 81 artikkelissa.

Taulukko 1. Propaganda-analyysin luokat ja propagandateemojen jakaantuminen jatkosodan eri vuosille.

Teema	Aika 7.5.1941–8.2.1943			Aika 8.2.1943–12.2.1944			Aika 12.2.1944–1.9.1944			Yhteensä
	kpl	% a ↓	% b →	kpl	% a ↓	% b →	kpl	% a ↓	% b →	
I	38	41,3	48,7	17	23,9	21,8	23	30,7	29,5	78 100 %
II	23	25	29,1	29	40,8	36,7	27	36	34,2	79 100 %
III	31	33,7	38,3	25	35,2	30,9	25	33,3	30,9	81 100 %
Yhteensä	92	100		71	100		75	100		238

Lähde: Saksan lähetystön sanomalehtiosaston julkaisu

I Petolliset anglosaksit

II Yhteistyö Saksan kanssa

III Neuvostoliiton uhka

Prosenttiluku **a** osoittaa kyseessä olevan teeman suhteellisen osuuden kyseisen ajanjakson kaikista propagandateemoista ja prosenttiluku **b** taas propagandateeman prosenttisen jakaantumisen valituille ajanjaksoille.

2.1 Ensimmäinen tarkastelujakso

Ensimmäisen tarkastelujakson aikana ilmestyi yhteensä 92 Suomea käsittelevää artikkelia. Ensimmäisen tarkastelujakson Suomea käsittelevä artikkelimäärä johtuu sodan alun vaikutuksesta. Propaganda kohdistui vihollisiin ja yhteistyötä Saksan kanssa ei ollut vielä tarvetta korostaa.

Ensimmäisen tarkastelujakson aikana ilmestyi 38 artikkelia, jotka käsitelivät ”petollisten anglosaksien” suhdetta Suomeen (Taulukko 1.). Prosentuaalisesti tämä käsittää 41,3 %, mutta temaattisesti jopa 48,7 %. Siis melkein puolet kyseistä teemaa käsittelevää artikkelia julkaistiin ensimmäisen tarkastelujakson aikana 7.5.1941–8.2.1943. Yksi osasy syy erityisesti temaattisen osuuden (ja osittain myös ajanjakson) suureen kokoon on mielestäni kytkettävissä sodan kulkuun ja toisaalta Suomen anglosaksisiin suhteisiin. Kun sota meni idässä hyvin, sitä ei tarvittu käsitellä mittavasti. Toisaalta Suomen perinteisesti hyvät suhteet anglosakseihin piti saattaa propagandan keinoin kyseenalaiseksi.¹⁰

Saksan ja Suomen välisiä suhteita käsitteleviä artikkeleita julkaisu sisälsi ensimmäisenä tarkastelujaksona 7.5.1941–8.2.1943 yhteensä 23 kappaletta (Taulukko 1.). Koko ajanjaksoon suhteutettuna tämä on 25 % eli kaikista vähiten. Myös temaattisesti tarkasteltuna ajanjakson tekstimäärä on pienin, 29,1 %, mutta ei kuitenkaan merkittävästi. Vaikka Saksan ja Suomen välistä sotilaallista yhteistyötä nähtiin tarpeelliseksi perustella propagandan keinoin, se ei ollut yhtä tärkeää kuin esimerkiksi anglosaksien käsittely. Saksan ja Suomen välinen yhteistyö oli mielestäni sidottu menestykseen idässä. Niin kauan kuin kaikki meni hyvin, ei ollut tarvetta korostaa yhteistyötä sen enempää kuin oli tarvis.¹¹

Neuvostoliittoa ja sen vihollisuutta Suomea kohtaan julkaisu käsitteli ensimmäisen tarkastelujakson aikana suhteessa ajanjaksoon toiseksi eniten eli yhden kolmasosan verran, mutta temaattisesti aihetta käsiteltiin kaikista eniten verrattuna muihin tarkastelujaksoihin (Taulukko 1.). Kuitenkaan teema ei ole merkittävästi esillä, kuten anglosaksit olivat. Mielestäni merkittävin syy tähän on löydettävissä Neuvostoliiton tarjoamassa viholliskuvassa, jota ei tarvinnut tuottaa suomalaisille aivan alusta, vaan siinä voitiin tukeutua suomalaisten omiin ennakkoluuloihin. Toisaalta Neuvostoliiton uhkaa ja perivihollisuutta piti pitää yllä

---

¹⁰ Polvinen 1979, 295-296. Peltovuori 2000, 119.

¹¹ Polvinen 1979, 60, 295-296.

propagandan keinoin riittävästi, jotta liittolaiset eivät unohtaisi, miksi ja ennen kaikkea kenen rinnalla he taistelevat.

2.2 Toinen tarkastelujakso

Toisen tarkastelujakson aikana ilmestyi yhteensä 71 Suomea käsittelevää artikkelia. Artikkelien määrä on laskenut edelliseen tarkastelujaksoon verrattuna 21 kappaletta ja tarkastelujakson artikkelimäärä on pienin verrattuna viimeiseen tarkastelujaksoon. Toisen tarkastelujakson Suomea käsittelevä artikkelimäärä johtuu sodassa tapahtuneista muutoksista. Propaganda siirtyy korostamaan yhteistyötä Saksan kanssa.

Stalingradin tappio vuoden 1943 alussa muuttaa julkaisun sisältöä määrällisesti merkittäväällä tavalla. Kun petollisia anglosakseja julkaisu käsitteli mittavasti ensimmäisen tarkastelujakson aikana, niin nyt sekä ajanjakson sisällä, että ennen kaikkea temaattisesti petollisia anglosakseja käsitellään kaikista vähiten. Huomionarvoista on temaattisen osuuden lasku yli puolella (Taulukko 1.). Syitä muutokseen on löydettävissä useita, joista ehkä suurimpana oli juuri Stalingradin tappio, mutta myös suomalaisten kasvanut aktiivisuus pyrkiä rauhaan, joka tapahtui usein juuri anglosaksien toimiessa välittävänä osapuolena.

Saksan sotaonnen muututtua Stalingradin tappion jälkeen, muuttuu myös Saksan käsittely julkaisussa huomattavasti. Tarkastelujakson aikana Saksaa käsitteleviä artikkeleita ilmestyi 29 kappaletta eli kaikista eniten, myös verrattuna muihin ajanjaksoihin (Taulukko 1.). Muutos edelliseen ajanjaksoon on olennainen, kasvua on tullut 15 %. Temaattinen vertailu osoittaa myös ajanjakson tärkeyden, erityisesti verrattuna aikaisempaan ajanjaksoon. Suomen pitäminen yhteisessä rintamassa tulee huomattavasti tärkeämmäksi, joten anglosaksien viholliskuvan käsittelyä supistetaan. Saksan voittoa jo kovasti epäilevät suomalaiset piti palauttaa nopeasti ruotuun.

Neuvostoliiton uhkaa käsiteltiin julkaisussa tässä tarkastelujaksossa toiseksi eniten ja huomattavasti enemmän kuin toista vihollista anglosakseja. Yhteensä artikkeleita oli 25 kappaletta (Taulukko 1.). Suhteellisesti mitattuna on muutos edelliseen tarkastelujaksoon hyvin pieni, sen sijaan temaattisen osuuden lasku on huomattava, mutta ei mielestäni

merkittävä. Tarkastelujakson temaattinen kokonaisuus muodostaa kuitenkin noin yhden kolmasosan koko aineistosta. Neuvostoliiton uhkaa piti käsitellä enemmän, koska taistelu itärintamalla oli kääntynyt tappiolliseksi, toisaalta kun Neuvostoliiton uhka muuttuu koko ajan konkreettisemmaksi, sen uskoisi vaikuttavan enemmän kuin propaganda.

2.3 Kolmas tarkastelujakso

Kolmannen tarkastelujakson aikana ilmestyi yhteensä 75 Suomea käsittelevää artikkelia. Artikkelien määrä on noussut edelliseen tarkastelujaksoon verrattuna neljä kappaletta ja tarkastelujakson artikkelimäärä on toiseksi suurin. Kolmannen tarkastelujakson Suomea käsittelevä artikkelimäärä johtuu sodassa tapahtuneista muutoksista. Jokaista teemaa käsitellään melkein yhtä paljon tarkastelujakson aikana.

Anglosaksien viholliskuva kokee eräänlaisen heräämisen verrattuna edelliseen tarkastelujaksoon. Viimeisen tarkastelujakson aikana 12.2.–1.9.1944 anglosakseja käsitteleviä artikkeleita ilmestyi 23 kappaletta (Taulukko 1.). Suhteellisesti mitattuna muutos ei ole merkittävä, mutta herättää kuitenkin huomiota. Tarkastelujakson sisällä artikkelit edustavat noin yhtä kolmasosaa, samoin myös temaattisesti, jonka suhteellinen osuus on myös noussut. Anglosaksien kasvanut käsittely on sidottavissa sodassa tapahtuneeseen käänteeseen ja Suomen entistä aktiivisempaan kiinnostukseen erillisrauhaa kohtaan. Propagandan tehtävä oli viedä pohja anglosaksien tarjoamilta rauhanvälityspalveluksilta.

Suomen ja Saksan suhteita julkaisu käsitteli tarkastelujakson muihin kokonaisuuksiin verrattuna eniten, yhteensä 27 artikkelin verran (Taulukko 1.). Muutos edelliseen tarkastelujaksoon on hyvin pieni, laskua on tullut vain muutaman prosenttiyksikön verran. Tarkastelujakson sisällä kokonaisuus ei erotu olennaisesti ja temaattinen osuus on aikaisemman tarkastelujakson kanssa melkein samankokoinen. Saksan ja Suomen liittolaisuus oli koetteilla koko vuoden 1944 ja sen tukemiseen propagandan keinoin nähtiin valtavasti vaivaa. Suomen tekemä poliittinen sopimus Saksan kanssa eli niin sanottu Rytin-Ribbentropin-sopimus kesäkuussa ei olennaisesti muuta propagandan määrää.

Neuvostoliiton uhkaa käsiteltiin julkaisussa tässä tarkastelujaksossa yhteensä 25 artikkelin verran (Taulukko 1.). Suhteellisesti mitattuna artikkelit edustavat yhtä kolmasosaa koko tarkastelujaksosta, samoin myös temaattisesti. Artikkelien määrä on sama kuin edellisessä tarkastelujaksossa ja prosentuaalisesti ero on hyvin pieni. Temaattisesti mitattuna aineiston koko on myös sama kuin edellisessä tarkastelujaksossa. Verrattuna anglosaksien viholliskuvaan Neuvostoliittoa käsiteltiin hieman enemmän, mutta ei merkittävästi. Kiintoisaa onkin, miksi Neuvostoliiton vihollisuutta käsiteltiin määrällisesti näinkin vähän. Yksi mahdollinen syy on rauhanehtoien tyrmäävä vaikutus Suomessa: ne toimivat paremmin kuin propaganda.

3. ”ristiretki bolshevismia vastaan” – Barbarossasta Stalingradiin

3.1 ”Ystävyyden naamarin takaa” – Petolliset anglosaksit

Saksan lähetystön sanomalehtiosaston julkaisun¹² ensimmäinen lehti ilmestyi 7.5.1941. Se hahmotteli hyvin pitkälle julkaisun sisällön koskien sitä propagandaa, miten suomalaisten haluttiin suhtautuvan Englantiin. Englanti esitetään maailman valtiuteen pyrkivänä, joka on *”aina säälimättä ja keinoista välittämättä joko omin voimin tai muiden kansojen avulla nujertanut jokaisen kansan, jonka se on katsonut olevan tämän pyrkimyksen esteenä tai ehkä voivan sellaiseksi tulla”*. Yhdeksi tällaiseksi esteeksi mainitaan Saksa, joka oli nujerrettava jo ensimmäisessä maailmansodassa, jotta se ei pääsisi liian vahvaksi. Ensimmäinen maailmansota sidotaankin heti alussa uuteen sotaan, joka jo tunnustetaan toiseksi maailmansodaksi.

Syynä julkaisun aloittamiseen Suomessa esitetään toimiminen Englannin propagandan vastapainona:

”Ainoa ala, jolla Englannilla vielä on tilaisuus kerskua olevansa lyömätön, on propaganda. Sitä harjoitetaan varsin voimaperäisesti kaikkialla maailmassa, myöskin Suomessa. Sen vastapainoksi täällä on Suomessa toimivan Saksan

¹² Jatkossa puhuttaessa Saksan lähetystön sanomalehtiosaston julkaisusta mainitsen sen tekstissä nimellä *julkaisu* ja alaviitteissä käytän lyhennystä SLSJ.

*lähetystön sanomalehtiosasto ryhtynyt julkaisemaan tätä pientä, 6 kertaa viikossa ilmestyvää tiedoituslehteä. Siinä annetaan tosiasia, joiden todenpitoisuuden arvostelukykyinen lukija itse helposti havaitsee, vaikuttaa ja tehot omalla painollaan.”*¹³

Huomionarvoista tässä on propaganda-nimen korvaaminen keveämmällä ”tiedoitus”-sanalla, jota Suomessa käytettiin jatkosodan aikana. Propaganda-sanalla oli Suomessa huono maine, sen tarkoitusta pidettiin lähes pelkästään negatiivisena ja keinoja vilpillisinä.¹⁴ Jo julkaisun alussa halutaan luoda suomalaisista kuva arvostelukykyisinä, tosiasiat propagandasta erottavina lukijoina. Samalla onnistutaan ottamaan kantaa Englannin propagandaan, jonka keinot ovat Saksan propagandalle vastakkaiset: virheellisten tietojen levittäminen ja näin ollen arvostelukyvyn aliarviointi.

Toinen Englantia käsitellyt artikkeli jatkoi jo aikaisemmin hahmotellulla linjalla, tosin uutena näkökulmana esille tuotiin suomalaisten vertailu ”värillisiin” Englannin alamaisiin, joille on helppo suunnata propagandaa.

*”On kuvaavaa englantilaiselle propagandalle, että se erehtyy edes kuvittelemaan voivansa saada jonkun suomalaisen uskomaan noin mahdottomia taruja. Ne saattavat kyllä mennä täydestä jossain värillisten asumassa Englannin alusmaassa, mutta voidaan pitää jo melkein Suomen kansaa loukkaavana, kun sillekin taritaan tällaisia ´merkillepanoja´.”*¹⁵

Syynä vertailuun oli julkaisun kommentointi New York Post -lehdessä ollutta väitettä vastaan, jonka mukaan Saksassa olisi lähetetty pappeja keskistysleireille, koska he vastustivat ”Gestapon menettelyä poistaa Saksan sotakoneistolle hyödyttömät parantumattomat sairaut ja vanhat invalidit ´hiljaisen kuoleman` kautta”.¹⁶ Todellisuudessa juuri näin tapahtui Saksassa.¹⁷ Artikkelissa pyritään kumoamaan väite viittaamalla suomalaisten kykyyn tunnistaa valehtelu ja toisaalta mainitsemalla, että suomalaisia virkamiehiä olisi tutustunut invalidien oloihin Saksassa. Epävarmaa on, kuinka moni suomalainen tiesi tässä vaiheessa

---

¹³ SLSJ 7.5.1941

¹⁴ Aiheesta mm. Perko 1974, 24.

¹⁵ SLSJ 17.5.1941

¹⁶ SLSJ 17.5.1941

¹⁷ Evans 2008, 75-95.

keskitysleireistä ja eutanasiaohjelmasta. Tässä artikkelissa niihin kuitenkin viitataan hyvin avoimesti, mutta samalla kyseenalaistetaan niiden mahdollisuus väittämällä niiden olevan taruja, joita vain ”värilliset” uskovat.

Tässä vaiheessa anglosaksien väitetty petollisuus Suomea kohtaan ei ole saanut konkreettisia muotoja. Se ilmenee pikemminkin aliarvioimisena. Suomessa julistettu sotatila 26.6.1941 ei olennaisesti muuta propagandaa. Vasta myöhemmin, kun anglosaksit ryhtyivät painostamaan Suomea rauhaan ja britit pommittavat Liinahamarin satamaa 30.7.1941, anglosaksien petollisuus saa konkreettisen muodon. Tällöin petollisuus muodostuu ystävyydeksi naamarin takaa, jossa viitataan talvisodan aikana luvattuun apuun ja sympatiaan, joka ei propagandan mukaan koskaan tullut perille. Ystävä naamarin takana onkin ahne ja omia tavoitteita ajava suurvalta, joka haluaa orjuuttaa niin vieraat kansat kuin omansakin.

*”Mitä hyötyä oli Englannilla siitä, että se teki niin voimakasta propagandaa Suomen hyväksi ympäri maailmaa, omissa siirtomaissaan ja Amerikassa? Jos tarkastelemme karttaa, huomaamme, että Englannin imperiumi käsittää hyvin monta kansallisuutta eri puolilla maapalloa. Näillä on mitä erilaisimmat kansalliset, uskonnolliset ja taloudelliset pyrkimykset. Englannin hallituksen vaikein tehtävä on saada nämä kaikki uhraamaan varojaan ja työtään tai ryhtymään sotaan maailmankaupan keskuksen Lontoon jonkin itsekään pyyteen vuoksi. Tässä tarvitaan ennen kaikkea yhteistä jaloa aatetta. Silloin voidaan ihmiskunta innostaa yhteiseen ristiretkeen. Ja tämän aatteen tarjosi Suomi, jota vastaan suuri, barbaarinen, kulttuurin ja uskonnon vastainen Venäjä oli hyökännyt. Varsinkin voitiin innostaa Amerikan kansaa puolustamaan pientä Suomen urheilukansaa. Sotatarviketehtaita ruvettiin rakentamaan ja entisiä laajentamaan, alokkaat saatiin innostumaan. Koko kansa rupesi heräämään oivaltaen jalon tehtävänsä.”*¹⁸

Englannin petollisuus sai konkreettisen muodon myös maan lähetystön toimimisena vakoilukeskuksena Helsingissä. Tämä osattiin valjastaa yhdeksi osaksi sitä petollisuutta ja

---

¹⁸ SLSJ 6.8.1941

röyhkeyttä, miten britit toimivat muissa maissa. Kun britit katkaisevat diplomaattiset suhteet Suomeen, esitetään tämäkin yhdeksi osaksi Englannin petollisuutta.¹⁹

*”Samalla kun Englanti kavalsi Suomen edut bolshevismille, se antoi uuden todistuksen kyynillisestä välinpitämättömyydestään tämän maailman kaikkia siveellisiä periaatteita kohtaan.”*²⁰

Yhdysvaltojen petollisuutta Suomea kohtaan propaganda käsittelee aluksi suppeasti, mutta kun Yhdysvallat ryhtyy aktiivisesti painostamaan Suomea rauhaan²¹, kohdistuu propaganda myös kyseiseen maahan ja erityisesti sen johtajiin Rooseveltiin ja Hulliin. Yhdysvaltojen nootit esitetään uhkauksina Suomen itsenäisyyttä kohtaan, jonka Yhdysvallat on valmis tuhoamaan, jotta saataisiin rauha Suomen ja Neuvostoliiton välille.

*”Valtiosihteeri Hull vaati Suomea heti keskeyttämään sotatoimet, jos se tahtoi säilyttää ystävälliset suhteet Yhdysvaltoihin. Vain mitä suurimmalla vastenmielisyydellä ja katkeruudella voi kertoa tästä Yhdysvaltojen askeleesta, joka on mitä törkeintä sekaantumista Euroopan ja Suomen asioihin, samaten kuin ääretöntä painostusta Suomen hallitukseen.”*²²

Yhdysvallat esitetään Suomen jo talvisodassa pettäneenä, joka on vaihtanut ystävyuden Suomen kanssa yhteistyöhön Neuvostoliiton kanssa. Juuri tämä onkin Yhdysvaltojen kaksinaamaisuuden ydin. Yhdysvaltojen toiminta *”pienstä sankarillista Pohjolan kansaa”* vastaan esitetään malliesimerkkinä siitä petollisuudesta, joka alkoi jo talvisodan aikana, kun Yhdysvallat ei yrittänytkaan saada aikaan rauhaa Suomen ja Neuvostoliiton välille. Nyt ihmettely kohdistuu niihin motiiveihin, joita Yhdysvalloilla on toiminnalleen. Näitä motiiveja ei suoraan selitetä vaan pyritään ylikorostamaan Suomen omaa roolia ja kykyä vastustaa Yhdysvaltojen painostusta. Artikkelissa ilmaistaan suoraan, että Suomen ja ennen kaikkea Suomen kansan vastaus painostusta vastaan on itsestään selvä. Suomi esitetään uhrina, jota uhkaa *”bolshevistinen hallitusjärjestelmä”* toisaalla ja *”omien itsekäitten etujensa ahtaasta ja alhaisesta näköpiiristä”* politiikkaa ajava Yhdysvallat toisaalla.²³

¹⁹ Aiheesta mm. Peltovuori 2000, 113-114.

²⁰ SLSJ 7.8.1941

²¹ Muun muassa lokakuun loppupuolella kolmella eri nootilla. Aiheesta tarkemmin Polvinen 1979, 60-95.

²² SLSJ 14.11.1941

²³ SLSJ 8.11.1941, 14.11.1941 ja 7.12.1941

Korostamalla anglosaksien ja Neuvostoliiton yhteistyötä monissa artikkeleissa saatiin syvennettyä sitä kaksinaamaisuutta, johon anglosaksit olivat ryhtyneet yleisesti koko Eurooppaa kohtaan ja aivan erityisesti Suomea kohtaan. Kuva Suomesta anglosaksien pettämänä on kuva ”*pienestä maasta ja kansasta, josta läntinen maailma aikaisemmin antoi sellaisen todistuksen, että se kuvastaa mallidemokratiaa*”.²⁴ Vertaamalla anglosaksien edustamaa demokratiaa suomalaiseen demokratiaan saatiin aikaiseksi rinnastuksia, jotka palvelivat hyvin saksalaista propagandaa. Läntinen plutokratia eli rahanvalta oli turmellut anglosaksien demokratian ja jopa saksalaisten vapaus oli aidompaa, saattikka suomalaisten, joka kelpasi esimerkiksi demokratiasta myönteisessä mielessä.²⁵

Julkaisu hyödynsi myös Ruotsin ongelmallista asemaa suurvaltojen välissä perustellessaan anglosaksien petollisuutta Suomea kohtaan. Ruotsalaiset esitetään ”*anglosaksisten painotuotteiden mahtavan tulvan valtaan*” joutuneiksi herkkäuskoisiksi, jotka ovat yhtä petollisia kuin anglosaksit. Ruotsin nostaminen osaksi anglosaksien petollisuutta ja Ruotsin muunlainenkin esittäminen negatiivisessa valossa edisti olennaisesti saksalaisten tarkoitusperiä pohjoismaissa. Pyrkimällä eristämään Suomea Ruotsista parannettiin Saksan vaikutusta pohjoismaissa, ja esittämällä tämä eristäminen Ruotsin ja ennen kaikkea anglosaksien suunnittelemaksi, tuotettiin yksi osa sitä kuvaa, jonka suomalaisten haluttiin uskovan.²⁶

3.2 ”Saksan voittamattomien divisionien suojassa” – Yhteistyö Saksan kanssa

Saksan aloittaessa operaatio Barbarossan 22.6.1941 Suomen asema Saksan rinnalla oli vielä osittain epäselvä. Suomessa ei haluttu vaikuttaa hyökkääjältä vaan haluttiin, että Neuvostoliitto aloittaisi sotilaalliset toimet. Suomen ontuva puolueettomuus kesti lopulta vain kolme päivää.²⁷ Julkaisun ensimmäinen artikkeli, jossa käsitellään Suomen ja Saksan suhteita, ilmestyi vasta muutama päivä Suomessa julistetun sotatilan jälkeen. Siihen oli päätyntä myös neutraalimpi yhteistyötä kuvaava sana kuin liitossa, jota Hitler käytti puheessaan.

²⁴ SLSJ 8.12.1942

²⁵ Peltovuori 2000, 113. SLSJ 8.11.1941 ja 30.9.1942. Suomalaisten suhtautumista länteen vaikeutti lisäksi myös se, että Saksa voitto näytti vuonna 1941 erittäin mahdolliselta ja ennen kaikkea toivottavalta. Perko 1971, 117.

²⁶ SLSJ 16.11.1942; Peltovuori 2000, 129-132, 140; Polvinen 1979, 63-64

²⁷ Peltovuori 2000, 93. Polvinen 1979, 60 ja 80

*”Kun Suomen sotilaat nyt olka olassa taistelevat Saksan joukkojen kanssa, seisovat he näin saman armeijan rinnalla, jolla v. 1918 oli suuri osuus Suomen itsenäisyyden saavuttamisessa. Muutaman vuosikymmenen kuluessa toistuu näin tapaus, jonka pitäisi antaa ajattelemisen aihetta kaikille Neuvostoliittoon rajautuville valtioille. Suomen kansan, Balkanin valtioiden ja muiden kansojen vapaus ja itsenäisyys on ajateltavissa vain, jos Saksa on suojamuurina. Venäjän tunkeutuminen Hankoon asti ja Karjalan kannaksen valtaaminen, samoin kuin Latvian, Viron ja Liettuan itsenäisyyden kukistaminen, hyökkäys Bukovinaan ja Bessarabiaan, todistavat, että laajentautuminen länteen päinvastoin on neuvostolaisen politiikan pääperiaatteita. Saksan valtakunta on länsimaisen sivistyksen vartija idässä.”*²⁸

Huomionarvoista Saksan ja Suomen yhteistyön kuvassa on Saksan roolin (yli)korostaminen. Vain Saksa turvaa Suomen itsenäisyyden. Kuva vastakkainasettelusta Saksan ja Neuvostoliiton välillä nojaa ennen kaikkea Neuvostoliiton uhkaan länsimaille, jota vastaan Saksa toimii suojamuurina ja vapauttajana. Saksasta ja sen liittolaisista luodaan kuva aktiivisina, dynaamisina ja aina järjestelmällisesti toimivina valtioina, joita vastassa on *”venäläisten laumain raakalaisuutta”*. Saksaa kuvataan konkreettisemmillaan suojamuuriksi ja sivistyksen vartijaksi, joka laajetessaan vie mukanaan eurooppalaisuutta: *”Missä raja kulkee, siihen loppuu Eurooppa”*.²⁹

Alusta alkaen Suomen ja Saksan yhteistyön kuva on monitahoinen: toisaalta Suomi on *”puolustautumissyistä”* yhteistyössä Saksan kanssa, toisaalta yhteistyö on *”vapaustaistelu suurten inhimillisten ihanteiden merkeissä”*, joka ei ole *”minkäänlainen valloitusota”*³⁰. Samaan aikaan sota oli *”ristiretki”*³¹, josta tosin luovuttiin hyvin pian sen uskonnollisten mielikuvien johdosta. Kaikilla näillä termeillä oli epäilemättä tarkoituksensa, jotka ovat ymmärrettävissä, kun ne suhteuttaa Suomen (lähi)historiaan. Kuva yhteistyöstä nojasi ennen kaikkea Saksan ja Suomen yhteiseen historiaan ja otti vuoden 1918 kansallisesta kuvastosta käsitteet vapaussota, vapaustaistelu ja punaiset. Näin haluttiin luoda toisaalta yhteyttä Saksan ja Suomen välille, mutta ennen kaikkea saada aikaan kuva taistelusta *”samaa vihollista*

²⁸ SLSJ 27.6.1941

²⁹ SLSJ 29.6.1942 ja 27.6.1941. Peltovuori 2000, 91. Myös Luostarinen 1986, 403-411.

³⁰ SLSJ 27.6.1941 ja 2.7.1941

³¹ SLSJ 2.7.1941

vastaan kuin silloinkin”. Taistelun kuvaaminen puolustautumiseksi oikeutti myös hyökkäyssodan, otettiinhan siinä takaisin se, mikä oli talvisodassa menetetty.³²

Alun sangen mahtipontinen propaganda tasaantuu ja keskittyy vuoden 1941 loppupuolelta eteenpäin enemmän kuvaamaan konkreettisia sotatoimia, tosin usein hyvin ideologisesti sävytettyinä. Suomalais-saksalaisen sotilaallisen yhteistyön, ja ennen kaikkea suomalaisen sotilaan, kuvaaminen alkaa tosin jo elokuun alussa kahdella artikkelilla. Artikkelien kirjoittaja luo suomalaisen sotilaan ylle sädekehän, jota korostetaan kuvaamalla samaan aikaan vihollisen moraalitonta tapaa taistella:

*”Silloin tuntuu hyvältä, kun lähellä ovat nämä kovat, ovelat ja tällaisessa maastossa olonsa kotoisaksi tuntevat suomalaiset toverit. Yhtä kestäviä kuin he ovat eteenpäin tunkeuduttaessa, yhtä huolettomasti kuin he käyvät kohti paikkaa, josta tulihyökkäys meitä vastaan tapahtuu, yhtä varovaisia ja ympäristöönsä tarkkaavia he myös ovat...Suomalaisten toveriemme kovuus ja viha kasvavat. Vaistomaisesti he tarttuvat puukkoonsa – jota divisionan komentaja kantaa vyöllään aivan samoin, eikä siitä milloinkaan luovu, kuin hänen viimeinen miehensäkin -, kun vastustaja avoimen taistelun sijasta turvautuu salakavaliin keinoihin, joista bolshevikisotilaat ovat tunnettuja ja vihattuja. Jos tuulen suunta on sopiva, ajetaan metsäpalo meitä kohti.”*³³

Suomalais-saksalainen yhteistyö onkin ennen kaikkea sotilaallista, mahdolliset ideologiset yhteydet on jätetty mainitsematta. Sen sijaan vihollisen ideologista sodankäyntiä kelpaa korostaa, erityisesti sen propagandaa, jota pidetään sisällöltään ”*yhtä typeränä kuin läpeensä valheellisena*”. Suomalaisten ja venäläisten sotilaiden rinnastamisen avulla täydennettiin kuvaa suomalaisista sotilaista. Toisaalta rinnastaminen kertoo jotain myös lähettäjän tarkoitusperistä, joista näkyvimpänä on taistelun oikeuttaminen. Taustalla ovat kuitenkin myös rodulliset vaikuttimet. Aineistosta on löydettävissä ainakin seuraavat vastinparit³⁴:

³² Peltovuori 2000, 91. Luostarinen 1986, 138-142;207-208;419-420. SLSJ 2.7.1941 ja 21.11.1941

³³ SLSJ 2.8.1941

³⁴ SLSJ 2.8.1941, 3.8.1941 ja 7.12.1941. Evans 2008, 174-176, 317. Vrt. Luostarinen 1986, 396.

Suomalainen sotilas:	Venäläinen sotilas:
Puhdas	Likainen
Viisas	Tyhmä
Rehellinen	Salakavala
Aktiivinen	Passiivinen
Inhimillinen	Epäinhimillinen

Suomalainen sotilas kuvataan myös kovaksi ja ovelaksi, joiden uskoisi olevan enemmän vihollisen kuvaamiseksi tuotettuja ominaisuuksia, mutta suomalaisten kohdalla kyseiset maininnat on ymmärrettävä positiivisessa mielessä. Luostarinen on tutkimuksessaan *Perivihollinen* tutkinut ja analysoinut juuri suomalaisen ja venäläisen kuvauksia. Luostarisen mukaan suomalaisilla ja venäläisillä oli yhteisinä piirteinä esimerkiksi luonnonläheisyys ja sosiaalisuus. Nämä piirteet ilmenevät kuitenkin eri tavalla: venäläisille luonto oli taikauskon ja pelon kohde, suomalaisten luontosuhde oli sen sijaan aktiivinen. Venäläinen oli sosiaalisilta taidoiltaan dualistinen: hymy saattoi vaihtua eläimelliseen raivoon, kun taasen suomalaisen rauhallisuus vaihtui herpaantumattomaan innostukseen.³⁵

Hangon valtaus joulukuun alussa nostettiin julkaisussa esille hyvin merkittävästi, olihan se pitkään aikaan merkittävä sotilaallinen tapahtuma Suomen jo pääosin hiljennellä rintamalla. Artikkelin kuva suomalaisesta sotilaasta täydentää sodan alussa luotua kuvaa, mutta se keskittyy enemmän Suomeen alueena, jota Neuvostoliitto uhkaa. Hangon valtauksen kuvaamisessa sotilas on sivuosassa ja painopiste on valtiossa, jonka sotilasjohto on *”sydämättömästi ja epäinhimillisesti lähettänyt miehiään varmaan kuolemaan.”* Hangon valtauksen yhteydessä palautetaan mieleen myös syyt, miksi alue on Neuvostoliiton miehittäjä. Hanko on Suomea vastaan *”tähdätty mätäpaise”*, joka *”autioitui ja kärski tämän vieraan pesän läheisyydessä”*. Voimakkailla mielikuvilla vihollisesta haluttiin korostaa entisestään suomalaisen kansan ja maan puhtautta.³⁶

Poliittisesti tärkeitä tapahtumia ajanjakson aikana oli vain muutama. Kaksi merkittävintä olivat antikominintern-sopimus ja Hitlerin vierailu Suomeen. Molemmat kytkettiin myös suomalais-saksalaisten suhteiden pönkittämiseen ja Saksan korostettuun rooliin tässä yhteistyössä. Suomen saaminen antikominintern-sopimukseen oli Saksan propagandalle suuri

³⁵ Luostarinen 1986, 396-399.

³⁶ SLSJ 7.12.1941.

voitto, olihan Suomi demokraattisesti hallittu eikä se ollut Saksan miehittämä kuten esimerkiksi Tanska, joka myös allekirjoitti sopimuksen.³⁷ Julkaisu korostikin Suomea pienenä valtana, joka antoi ”*sydämensä pohjasta lähteneen tunnustuksen*”, taistella Saksan rinnalla ”*Neuvostoliittoa vastaan voitolliseen loppuun*”. Todellisuudessa Suomi lunasti sopimuksella huomattavan määrän viljaa ja hälvensi Saksan epäluottamusta Suomeen.³⁸

Kirjallisuudessa puhuttaessa vuodesta 1942 on siitä käytetty käsitteitä odotuksen vuosi, hiljainen vuosi tai välivuosi.³⁹ Näin oli myös julkaisun kohdalla, joka keskittyi vain pitämään yllä tiettyä kuvaa suomalais-saksalaisesta yhteistyöstä. Merkittävin tapahtuma olikin Hitlerin kesällä 1942 tekemä vierailu Suomeen, jonka Saksan johtaja teki ennen kaikkea lujittaakseen aseveljeyttä. Suomen asema Saksan rinnalla oli vuoden 1942 ajan myös ehkä koko sodan ajan vakain, josta mielestäni paras osoitus on Hitlerin käynti Suomessa.⁴⁰ Mannerheimin persoonan kautta selitetään suomalaisten piirteitä, ja samaan aikaan onnistutaan luomaan positiivinen kuva Hitleristä ja Saksan kansasta.

*”Mannerheimissä valtakunnanjohtaja kunnioittaa kansaa, jonka kunto niin sodassa kuin rauhassakin on herättänyt Saksan kansassa vilpittönty ihailua. Tuskin yksikään muu Euroopan valtio on samanlaisella epäitsekäällä antaumuksella ja kaikki voimansa ponnistaen vihkiytynyt Euroopan kohtalosta käytävään kamppailuun...Sitä enemmän onkin aseveljeyys Suomen armeijan kanssa Saksan kansalle sydämenasia. Valtakunnanjohtajan Mannerheimille osoittama kunnia on ainutlaatuinen, samoin kuin se vastaa Suomen kansan osoittamaa ainutlaatuista kunnan ja pätevyuden näytettä.”*⁴¹

Suomi olikin vielä tässä sodan vaiheessa se sankarikansa, johon Saksa ja erityisesti sen johtajat luottivat. ”*Kolmimiljoonaisen kansan urheita joukkoja*”, johti Mannerheim ”*voimakkaasti ja viisaasti*”, niin kuin oli johtanut ”*jo vuonna 1918*”.⁴² Artikkelin kirjoittaja ohittaa sangen hienovaraisesti sen tosiasian, että vuonna 1918 kyseessä oli sisällissota. Tällä tavalla historialle annettiin uusi merkitys, tärkeintä oli että mennyt onnistuttiin valjastamaan

³⁷ Sopimus solmittiin 25.11.1941. Aiheesta tarkemmin Polvinen 1979, 71-76.

³⁸ SLSJ 27.11.1941. Polvinen 1979, 75.

³⁹ Polvinen 1979, 133. Peltovuori 2000, 133. Perko 1971, 146. Merkittäviä taisteluita ei Suomen rintamalla ollut ja toisaalta Saksa ei vielä kärsinyt merkittäviä sotilaallisia tappioita.

⁴⁰ Perko 1971, 146. Peltovuori 2000, 156. Suomen asemaa helpotti se seikka, että Saksa halusi arvovalta- ja propagandasyistä säilyttää aseveljeyden ulkonaisen kuvan puhtaana.

⁴¹ SLSJ 6.6.1942

⁴² Vrt. Peltovuori 2000, 146. SLSJ 6.6.1942.

propagandan palvelukseen. Alun selittävä ja sangen yksinkertaisesti asiat toteava propaganda vaihtuu lopussa hyvinkin mahtipontiseen julistukseen, joka esitetään Mannerheimin suulla:

*”Tämä sota on meille pyhää sotaa kansamme vihollista vastaan. Kaatuneet sankarimme astuvat esiin hautakummuistaan ja tulevat rinnallemme, kun me aseveljinä Saksan mahtavain sotavoimain kanssa rohkein mielin viemme voitollisen päätökseen sotaretkemme yhteistä vihollista vastaan turvataksemme Suomen tulevaisuuden.”*⁴³

3.3 ”Moskovan despootit” – Neuvostoliiton uhka

Neuvostoliiton aloittamista sotatoimista Suomea vastaan oli Saksan propagandalle suunnaton hyöty. Näin pystyttiin osoittamaan maailmalle Neuvostoliiton aggressiivisuus pientä naapuriaan kohtaan ja samalla oikeuttamaan oma taistelu. Bolshevismien uhka muodostuikin propagandan perusteemaksi koko jatkosodan ajaksi.⁴⁴ Julkaisu ottaakin alussa yllättävän realistisen asenteen sodan syttymiseen. Toisaalta mukana on tarpeellinen määrä vääristelyä, joka luonnollisesti palveli sodan syttymisen perusteluja:

*”Vaikka Suomen hallitus koetti ylläpitää maansa puolueettomuutta ja antoi monessa paikassa sen mukaisia selityksiä, ovat Neuvostoliiton maavoimat ja ilma-ase tehneet useita hyökkäyksiä Suomen aluetta vastaan, pommittaneet Suomen kaupunkeja ja maalaiskyliä sekä pakottaneet siten Suomen kansan uudestaan sotaan.”*⁴⁵

Alun julistavat sanamuodot loppuvat hyvin pian ja tilalle tulevat Neuvostoliiton perivihollisuutta⁴⁶ ja sotilaallista uhkaa korostavat painotukset. Jo alussa Neuvostoliitto esitetään kansojen orjuuttajana, myös omansa, jota vastaan Suomi taistelee ”vapautensa puolesta”. Neuvostoliitosta tuotettu kuva on täynnä rinnastuksia kaaokseen ja epäjärjestykseen. Väitetty kaaos oli samaan aikaan syy sodalle ja seuraus bolshevistisen

⁴³ SLSJ 6.6.1942

⁴⁴ Mm. Peltovuori 2000, 93 ja 113.

⁴⁵ SLSJ 27.6.1941

⁴⁶ Perivihollisuuden olemuksesta lisää Mm. Luostarinen 1986, 267-268.

järjestelmän epäonnistumisesta. Ryssänvihan lietsominen osui epäilemättä suotuisaan maaperään.⁴⁷

*”Vasta kun bolshevistinen Venäjä on kukistettu, voidaan ryhtyä rakentamaan uutta Eurooppaa, sillä niin kauan kuin tuo suunnaton levottomuuden pesä on olemassa, ovat kaikki sen naapurivaltiot aina välittömässä hengenvaarassa.”*⁴⁸

Suomen ja Neuvostoliiton välistä yhteistä historiaa ja itse Neuvostoliittoa kuvataan veriseksi ja despoottiseksi. Neuvostoliitto personoidaan Staliniin, ja hänestä luodaan järjestelmällisesti kuva ”verisenä, kauloja katkovana” hallisijana. Vahvojen mielikuvien luominen täydensi entisestään niitä ennakkoluuloja, joita suomalaisilla oli. Neuvostoliiton kuvassa pyrittiin myös aina mainitsemaan mistä uhka oli peräisin. Pelkkä viittaaminen ”maantierosvoon” tai ”itäisen vastustajan” uhkaan ei riittänyt. Suomen ja Venäjän yhteistä historiaan vääristellään osoittamaan, että ”Moskovan imperialismi” ja ”Moskovan despoottit” ovat aina halunneet tuhota suomalaiset alkaen Pietari suuren ajoista.⁴⁹

Neuvostoliiton uhkaa täydennetään kertomalla sen aluevaatimuksista jos sota päättyy Neuvostoliiton voittoon. Näitä aluevaatimuksia julkaisu ryhtyy käsittelemään vasta vuoden 1942 aikana ja silloinkin se painottuu vuoden toiselle puoliskolle. Tämä on mielestäni yhdistettävissä senhetkiseen sotilaalliseen ja osittain poliittiseen tilanteeseen. Saksa oli aloittanut massiivisen hyökkäyksen eteläisellä rintamalla heinäkuussa, ja samaan aikaan suunniteltiin uudelleen Leningradin valloittamista. Suomeen kohdistettiin painostusta muun muassa Leningradin ja Sorokan valloittamiseksi. Neuvostoliiton alueellisten vaatimuksien korostamisella oli siis tilaus.⁵⁰

Neuvostoliiton aluevaatimuksia käsitellään hyvin yksityiskohtaisesti, ikään kuin propagandan tekijä tarkkaan tietäisi kyseiset suunnitelmat. *”Heidän on jälleen luovutettava Hanko, suuria alueita Karjalasta sekä Suomenlahden ja Laatokan väliset vesistöt. Heidän on luovutettava Viipuri”*. Aina kuitenkin muistetaan mainita, että Neuvostoliittoon ei voi luottaa, vaan että

⁴⁷ SLSJ 2.7.1941 ja 10.2.1942. Mm. Luostarinen 1986, 155 ja 403-406.

⁴⁸ SLSJ 2.7.1941

⁴⁹ SLSJ 4.11.1941 ja 7.11.1941.

⁵⁰ Polvinen 1979, 133-142.

kyseessä on ”*likimääräinen linja*” johon Neuvostoliiton johtajat ”*ovat todennäköisesti taipuvaiset*”.⁵¹ Despottinen Moskova näyttäytyikin ennen kaikkea ahneena ja petollisena.

Talvisodan käsittely oli myös huomattavaa koko tarkastelujakson aikana. Talvisodan kokemukset olivat vaikuttaneet suomalaisiin merkittävästi. Tämä ilmeni väheksyvänä asenteena puna-armeijan suorituskykyä kohtaan. Monille oli jäänyt käsitys, että Suomi voitti talvisodan ja Neuvostoliitto oli pakotettu rauhaan, koska sen sotilaallinen voima oli tyrehtynyt. Puna-armeijan raskaat tappiot Saksan hyökättyä Neuvostoliittoon vahvistivat entisestään tätä käsitystä.⁵² Talvisota otettiin julkaisussa esille hyvin innokkaasti perustelemaan Neuvostoliiton sotilaallista heikkoutta:

*”Ainoa koe, joka sallii tehdä tiettyjä päätelmiä, oli Venäjän ja Suomen välinen sota, joka Suomen osalta esittää mieskohtaisen urhoollisuuden suurenmoista sankarikertomusta, venäläisen puolelta sen sijaan vähän vakuuttavaa näytettä heidän kykenevyydestään.”*⁵³

Talvisota osoitti suomalaisen sotilaan paremmuuden vihollisesta, ja se tuodaan hyvin suoraan esille. Talvisodan hyödyntäminen propagandassa onkin kiintoisaa, olihan Saksa sen ajan hyvin pidättyväinen suhteessa Suomeen. Talvisodasta luotu kuva korostaa sitä ”*vapausotana*”, joka osoitti suomalaisen sotilaan urhoollisuuden. Talvisota-aihetta käsitellään erityisesti jatkosodan alussa, jolloin jaettiin ylistystä ”*sankarillisella puolustautumisellaan Venäjän sodassa*” taistelleelle Suomelle.⁵⁴

---

⁵¹ SLSJ 8.7.1942 ja 20.7.1942.

⁵² Perko 1971, 83.

⁵³ SLSJ 27.6.1941

⁵⁴ SLSJ 28.6.1941 ja 8.11.1941. Peltovuori 2000, 106-108.

4. ”joko kommunisti taikka ruumis” – Stalingradista rauhanpommituksiin

4.1 ”osa bolsheveikeille ajatellusta saaliista” – Petolliset anglosaksit

Stalingradin tappio vaikutti olennaisesti propagandan laatuun julkaisussa. Se ensinnäkin terävöityy ja muuttuu aggressiivisemmaksi. Julkaisun esittämä kuva anglosakseista keskittyykin todistamaan heidän haluaan luovuttaa Suomi Neuvostoliitolle:

*”Huolehtivasti ilmoitetaan nyt jo, että Englannilla ja Yhdysvalloilla ei olisi enempää halua, kuin kyvyäkään vastustaa Neuvostoliiton vaatimuksia, mikä onkin päivän selvää.”*⁵⁵

Anglosaksien kuva on entistä raadollisempi. Anglosaksit jopa ”antavat naamion pudota” eli he eivät edes yritä peitellä petollisuuttaan ja saaliinhimoaan. ”Edenin ja Hullin keskenään käymät neuvottelut”, joita ei edes yritetä salata, käyvät todistukseksi anglosaksien toimintatavoista. Julkaisu ottaa kovasti kantaa myös Atlantin julistukseen, ”joka tunnetusti korottaa periaatteeksi kaikkien kansojen vapauden ja tasavertaisuuden”. Tässä kuva anglosakseista rehellisinä kuitenkin muutetaan ja vääristellään. Jopa vapaus ja tasavertaisuus ollaan valmiita uhraamaan, jotta ”haavekuva tulevasta Euroopasta” saadaan toteutetuksi. Vastakkainasettelu anglosaksien ja Saksan välillä on ilmeinen, Saksa ei tarjoa haavekuvia vaan jotain konkreettista.⁵⁶

Tämä kaikki on oleellisesti liitettävissä Suomen pyrkimyksiin selvittää rauhan mahdollisuuksia. Yhdysvaltojen esitys rauhavälityspalveluista tuli Suomen hallituksen tietoon 20.3.1943, johon tartuttiin. Kuitenkin tilanne arvioitiin senlaatuiseksi, että Saksan asenne rauhaan piti selvittää. Kuten odottaa saattaa, Saksan reaktio oli hyvin vihamielinen. Vaikka aseveljien keskustelu tapahtui kulissien takana, propaganda toi peiteltysti esille sen mitä tapahtui⁵⁷:

⁵⁵ SLSJ 20.2.1943

⁵⁶ SLSJ 12.3.1943, 17.3.1943 ja 24.3.1943. Liittoutuneet antoivat niin sanotun Atlantin-julistuksen elokuussa 1941. Tämä julistus käsitteli muun muassa Saksan kohtaloa sodan jälkeen, mutta myös pienten valtioiden itsenäisyyden turvaamista. Shirer 1994, 311. Eden oli sodan aikana Englannin ulkoministeri, Hull taasen Yhdysvaltojen. Polvinen, 1979, 80, 96.

⁵⁷ Peltovuori 2000, 172-173.

”Mutta että punainen armeija välittäisi etäältä loistavasta Lontoon ja Washingtonin pysähdysmerkistä, sitä eivät englantilaiset ja amerikkalaiset usko itsekään”.

Rauhantunnustelut jatkuivat kesällä ja syksyllä, mutta aina yhtä tuloksettomina. Rauhantunnustelut kytkeytyivät koko ajan myös kasvavaan anglosaksien painostukseen Suomea kohtaan. Myös niin sanotun rauhanopposition toiminta, ja sen yhteistyö Yhdysvaltain suurlähettilään kanssa, oli omiaan herkistämään anglosaksien vastaista propagandaa.⁵⁸ Propaganda hyödynsi tätä koko ajan pyrkiessään todistamaan, että Suomi oli kuin saalis, joka odotti ottajaansa.

”Nuo kaksi liittolaista ovat todennäköisesti jo hyväksyneetkin venäläisten vaatimukset. Kuvaavana esimerkkinä siitä voidaan pitää liittoutuneiden suhtautumista Suomeen, jota nyt avoimesti vaaditaan mahdollisimman nopeasti antautumaan Stalinille.”⁵⁹

Anglosaksien vastainen propaganda nousi uusiin mittoihin vuoden 1943 lopulla, kun läntisten liittoutuneiden ja Neuvostoliiton ulkoministerit pitivät neuvottelukokouksen Moskovassa 18.10.–1.11.1943, jossa he valmistelivat myöhemmin tapahtuvaa Teheranin huippukokousta. Moskovan neuvotteluissa käsiteltiin myös Suomea, johon päätettiin soveltaa ehdottoman antautumisen periaatetta. Anglosaksit eivät halunneet turmella hyviä suhteita Neuvostoliittoon Suomen takia. Ehdottoman antautumisen vaatimus vaikutti Suomessa tyrmäävästi, erityisesti rauhanpyrkimyksille.⁶⁰

Julkaisu otti kaiken propagandahyödyn irti Moskovan ja Teheranin kokouksista. Viittaamalla juuri ehdottoman antautumisen vaatimukseen se pyrki osoittamaan kuinka petollisia anglosaksit ovat ja kuinka vaarallista on hakeutua yhteistyöhän heidän kanssaan.

”amerikkalaisissa diplomaattipiireissä sanottiin, että ehdottoman antautumisen käsite ulottuu myöskin Suomeen. Ruotsi ja Yhdysvallat ovat toiminnassa välittäjinä saadakseen mahdollisesti aikaan rauhan Venäjän ja Suomen

⁵⁸ Peltovuori 2000, 180. Polvinen 1979, 229-233.

⁵⁹ SLSJ 12.10.1943

⁶⁰ Peltovuori 2000, 187. Stalinilla ei kuitenkaan ollut tarkoituksena käytännössä vaatia ehdotonta antautumista.

*välillä...tämä on tavattoman epätodennäköistä. Sitä paitsi on Suomi aivan yhtä hyvin Saksan liittolainen ja aseenkantaja kuin Unkarikin ja muut Saksan kanssa yhteistoiminnassa olevat maat. Liittoutuneiden vaatima ehdoton antautuminen ulottuu varmasti myöskin Suomeen aivan samalla tavalla kuin sitä sovellettiin Italiaan ja sovelletaan myöskin Saksaan. Suomalaiset ovat epäilemättä levottomia Moskovan konferenssin tulosten johdosta.”*⁶¹

Mukana on myös mielestäni piiloteltuja uhkauksia Suomea kohtaan. Suomen suhteita anglosakseihin pyrittiin järjestelmällisesti heikentämään ja saamaan aikaan epäluottamusta, koska on ”ennenaikaista Suomen ajatella nykyisenä ajankohtana tällaista apua”. Tämä apu oli luonnollisesti anglosaksien välitysyrietykset Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Kiintoisaa onkin, että vaatimusta ehdottomasta antautumisesta hyödynnettiin sekä saksalaisten että anglosaksien propagandassa suhteessa Suomen erillisrauhahankkeisiin. Kumpikin pelotteli sillä Suomea.⁶²

Teheranin kokous 28.11.–1.12.1943 otettiin myös osaksi propagandaa. ”Roosevelt ja Churchill” kuvataan heikkoina johtajina, jotka ”allekirjoittivat siis Stalinin osoituksen mukaan Teheranissa valtakirjan” valloittaa Suomi ja koko Eurooppa. Osoituksena Teheranin kokouksen vaarallisuudesta pidettiin jopa sitä, että ”kaikista muista kysymyksistä, Suomesta, Itämerenmaista, Puolasta, Balkanista, Turkista, noista todellisista anglosaksien ja bolshevikkien välisistä pulmakysymyksistä – ei hiiskuta sanaakaan”. Syy liittoutuneiden hiljaisuuteen oli se, että propagandan korostamia pulmakysymyksiä ei merkittävästi käsitelty Teheranissa. Suomi alennetaan propagandassa pulmakysymykseksi, joka on käytännössä menettänyt itsenäisyytensä.⁶³

---

⁶¹ SLSJ 10.11.1943

⁶² SLSJ 10.11.1943. Polvinen 1979, 283-284. Peltovuori 2000, 189.

⁶³ SLSJ 8.12.1943 ja 22.12.1943. Polvinen 1979, 289-291.

4.2 “taistelua kohtalosta” – Yhteistyö Saksan kanssa

Saksan ja Suomen yhteistyöstä annettu kuva muuttuu Stalingradin tappion jälkeen olennaisesti. Syynä muutokseen on myös pidettävä Saksan kasvanutta epäluottamusta Suomea kohtaan. Saksasta tulee entistä aggressiivisempi osapuoli sen pyrkiessä pitämään yllä aseveljeyttä ja todistamaan tärkeytensä suomalaisille. Liialla aggressiivisuudella oli myös haittansa, jonka osoitti Göringin pitämä puhe 30.1.1943⁶⁴. Puheessaan Göring selitti Saksassa aliarvioitua Neuvostoliittoa, kun suomalaiset olivat onnistuneet puolustautumaan sitä vastaan talvisodassa. Göring väitti, että suomalaiset olivat onnistuneet siksi, koska Neuvostoliitto oli taistellut osin vanhentuneilla aseilla ja liian vähäisillä joukoilla. Göringin puhe levisi Saksan lehdistössä laajalti ja se päättyi myös julkaisun sivuille⁶⁵:

*”Milloinkaan historian aikana ei mikään jättiläismäinen oppi ole sillä tavalla johtanut harhaan koko maailmaa kuin on tapahtunut 25 viime vuoden aikana, maailmaa, joka ei koettanutkaan nostaa tämän uuden barbaarisen venäjän todellista voimaa peittävää verhoa...Valhetta olivat aseetkin, jotka se 1939-40 vei taisteluun Suomea vastaan, valhetta oli väite sen sotilaallisen johdon muka puutteellisesta valmistuksesta, sen kuvitelluista elintarvikevarastojen puutteesta.”*⁶⁶

Tämä niin sanottu bluffi-idea oli paljon esillä Saksassa jo ennen Göringin puhetta ja Stalingradin tappiota⁶⁷. Mutta sen antamat mahdollisuudet selittää Saksan sotilaallinen alamäki olivat huomattavat. Saksan propaganda väitti koko sen ajan, kun hyökkäys Neuvostoliittoa vastaan eteni hyvin, että Neuvostoliiton armeija ja tehtaat on lähes kokonaan tuhottu. Kun jostain sitten löytyikin sotilaita ja sotatarvikkeita, oli tämä jotenkin pystyttävä selittämään. Harmillista bluffi-ideassa oli se, että se alensi Suomen talvisodassa käymän taistelun arvoa, jonka suomalaiset myös huomasivat hyvin nopeasti. Olihan Saksan propaganda nähnyt paljon vaivaa osoittaakseen kuinka sankarillinen Suomen kansa oli ollut

⁶⁴Pidettiin kansallissosialistien valtaannousun kymmenvuotispäivänä armeijalle ja Saksan kansalle.

⁶⁵Peltovuori 2000, 159-160. Evans 2008, 419.

⁶⁶SLSJ 8.2.1943

⁶⁷Suurttappio pyrittiin esittämään Saksassa propagandan toimesta vähintäänkin torjuntavoittona, jossa sotilaat kuolivat Saksan puolesta.

torjuessaan Neuvostoliiton hyökkäyksen talvisodassa.⁶⁸ Toisaalta tämä väitetty bluffi soveltui osoittamaan Neuvostoliiton halun murtautua ”länsimaiden sivistysalueelle”.

*”Nyt yhtäkkiä alaston totuus on edessämme ja kauhun vallassa me havaitsemme bolshevistisen vaaran koko valtavan laajuuden. Onko todellakaan ketään, jonka silmät eivät vielä ole auenneet.”*⁶⁹

Julkaisussa Saksan kuva myös aggressiivisuuden lisäksi terävöityy. Suurin osa artikkeleista keskittyy todistamaan, että Saksa on Suomen ainut turva. Taistelu kohtalosta on sidottu Saksan voittoon idässä.

*Jos Saksan suojavalli murtuisi, merkitsisi se tien vapaaksi jättämistä tuhotulvalle, silloin se merkitsisi Euroopan hajoittamista se vihan ja koston ja eripuraisuuden hengen toimesta, jota liittoutuneiden propaganda kylvää mannermaalle.*⁷⁰

Saksasta luotu kuva on täynnä vahvoja mielikuvia. Saksa on kuin suojavalli tuhotulvan edessä. Ei riitä, että liittoutuneiden propaganda on valheellista, vaan se palvelee myös vihan, koston ja eripuraisuuden tarkoitusta. Saksa on päinvastoin ”järjestyksen ja oikeudenmukaisuuden” puolustaja⁷¹. Saksan propaganda oli aivan uudessa tilanteessa Stalingradin tappion jälkeen. Pyrkimällä osoittamaan liittoutuneiden propagandan motiivit päinvastaisiksi kuin saksalaisten haluttiin kiillottaa oman propagandan mainetta. Suomessa kun sallittiin julkaista länsivaltojen sotilaallisia tiedonantoja ja muuta uutismateriaalia⁷². Länsivaltojen voitto vaarantaisi koko Euroopan ja asettaa myös suomalaiset ”väistämättömän valinnan eteen: joko kommunisti taikka ruumis”. Vaihtoehtona oli siis vain taistelu Saksan rinnalla⁷³.

---

⁶⁸ Peltovuori 2000, 159-160.

⁶⁹ SLSJ 8.2.1943

⁷⁰ SLSJ 16.3.1943

⁷¹ SLSJ 16.3.1943

⁷² Vapaampi uutispolitiikka oli ollut voimassa jo marraskuun lopulta 1942. Perko 1971, 156-157. Saksan Helsingin lähetystön virkailija Erich Zechlin totesi Berliiniin lähettämässään raportissa kesäkuun lopulla 1943, että useimmat päälehdet käyttivät saksalaista ja anglosaksista aineistoa samanvertaisina. Peltovuori 2000, 175 ja siinä mainitut lähteet.

⁷³ SLSJ 4.3.1943 ja 16.3.1943.

Vuosi 1943 toi mukanaan Suomen ja Saksan välille epäluottamuksen, joka ei koskaan palautunut ennalleen. Suomen aktiivinen pyrkimys erillisrauhaan ja siitä käyty keskustelu ärsytti Saksaa. Yhtenä vedenjakajana on esitetty Suomen sosialidemokraattisen puolueen puolueuuvoston julkilausumaa helmikuun 14. päivänä 1943. Siinä todetaan muun muassa: *”Se seikka, että Suomi Saksan rinnalla taistelee samaa vihollista, Neuvostoliittoa, vastaan, ei muuta tätä tosiasiaa. Siitä johtuu myös, että Suomi on vapaa päättämään sodasta irtautumisestaan milloin siihen sopiva hetki ilmaantuu ja sen vapaus ja itsenäisyys on turvattu.”* Vastauksena Saksa aloitti huomattavan poliittisen painostuksen niin Helsingissä, kuin Berliinissäkin. Kun painostus ei onnistunut toivotulla tavalla, päätettiin hidastaa tavaratoimituksia ja sopivassa tilanteessa julkaista tarkkojakin tietoja elintarvikkeiden määrästä.⁷⁴ Propaganda ottikin Suomen riippuvuuden Saksan elintarvikkeista tehokkaasti käyttöön, myös julkaisussa ilmestyneissä artikkeleissa. Jokaisessa aiheesta kirjoitetussa artikkelissa muistetaan mainita, että *”varsinkin Saksa”* on auttanut Suomea *”erikoisen vaikeaksi muodostuneessa”* elintarvikepulassa ja että voidaan jo puhua *”yleisestä elintarvikepulan voittamisesta”*.⁷⁵

Saksan painostus Suomea vastaan erillisrauhahankkeessa vei pohjan suhteiden luottamuksellisuudelta. Suomen lopullista irtautumista voitiin vain lykätä. Saksan usein hyvinkin aggressiiviset reaktiot Suomen erillisrauhahanketta kohtaan vaikuttivat kielteisesti Suomen johtohenkilöiden mielialoihin. Toisaalta Suomen puoleltakaan ei aina pelattu avoimin kortein. Viljatoimituksissa olikin keinotekoisia katkoksia ja asetoimituksissa väliaikaisia rajoituksia joulukuun puoliväliin asti.⁷⁶

Toki aseveljeyttä pyrittiin pitämään yllä myös positiivisin keinoin ja vuoden loppupuolella aseveljeys jopa koki hetkellisen vahvistumisen.⁷⁷ Suomen ja Saksan välistä aseveljeyttä korostettiin palauttamalla mieliin, miksi uusi sota Neuvostoliittoa vastaan oli syttynyt. Yhteyttä talvisotaan ja toisaalta suomalaisiin arvoihin pidettiin tarkoituksella yllä.

⁷⁴ Polvinen 1979, 262-265 ja siinä mainitut lähteet.

⁷⁵ SLSJ 9.3.1943, 4.6.1943 ja 9.9.1943

⁷⁶ Peltovuori 2000, 166-183. Muun muassa ulkoministeri Ramsayn matka Berliiniin selvittämään Saksan kantaa Suomen erillisrauhaan maaliskuussa, Suomalais-amerikkalaisen yhdistyksen perustaminen heinäkuussa, rauhanoppositio 33 allekirjoittama vetoamus rauhasta elokuussa ja pääministeri Linkomiehen lausunto erillisrauhasta syyskuussa olivat omiaan kiristämään suhteita Suomen ja Saksan välillä.

⁷⁷ Peltovuori 2000, 187. Syynä Moskovan konferenssi 18.10.-1.11.1943.

*”Sota on aina erottamattomasti kuulunut sen elämään. Ja vihollinen on aina ollut sama, aina on Suomen rauhaarakastavien talonpoikien ja työmiesten ollut pakko jättää auransa ja työkalunsa puolustaakseen isänmaataan idästä tulevia hyökkäyksiä vastaan...Suomi lähti tähän uuteen puolustustaisteluunsa yhtä yksimielisenä kuin se oli puolitoista vuotta aikaisemmin puolustanut kotejaan, isänmaataan ja uskontoaan.”*⁷⁸

Suomea yritettiin irrottaa ”kohtalokkaalta paikaltaan Saksan rinnalla”, koko vuoden 1943, mutta ”Suomi ei uskalla olla puolueettoman kaksimielisyyden poliittinen laboratorio”.⁷⁹ Näin ollen taistelu kohtalosta jatkuu ja tiivistyy marsalkka Mannerheimin päiväkäskyn sanoihin:

*”Lujana seisominen, se on oleva meidän toimintamme; kestäminen, se on oleva meidän politiikkamme määränä. Nämä kuuluisan suomalaisen vastauksen sanat moskovalaisille kuvaavat kaikkien suhdanteiden toisella puolella sitä Suomea, joka on meidän aseveljemme.”*⁸⁰

4.3 ”bolshevismmin nyrkin painon alla” – Neuvostoliiton uhka

Neuvostoliiton uhkaa julkaisu ryhtyy käsittelemään entistä selvemmin ja käyttämällä selkeitä esimerkkejä. Muutos on selkeä verrattuna aikaisempaan tarkastelujaksoon jolloin ideologiset painotukset olivat tärkeitä. Toki mukana on yhä perivihollisuutta käsitteleviä artikkeleita. Esimerkiksi Neuvostoliiton uhasta nostetaankin nyt esille O.W. Kuusinen, joka ”Suomen ja Venäjän välisen sodan aikana talvella 1939–40” perusti ”suomalaisen neuvostohallituksen, joka vielä nytkin jatkuu sodan jälkeen perustettuna Karjalais-suomalaisena neuvostotasavaltana”. Kuusinen on bolshevikkien ”kätyri” ja ”luottamusmies”, jota verrataan Lontoon useisiin emigranttipoliitikkoihin⁸¹.

⁷⁸ SLSJ 28.6.1943 ja 26.10.1943

⁷⁹ SLSJ 20.11.1943

⁸⁰ SLSJ 29.9.1943

⁸¹ SLSJ 11.2.1943

”Emigrantti Kuusinen, joka nykyään kirjoittelee Moskovassa Suomen politiikasta, on muodostunut kaikille suomalaisille esimerkiksi siitä politiikasta, jota Kreml haluaa täällä harjoittaa rauhantilankin Suomen kanssa vallitessa.”⁸²

Kuusisen hahmo valjastetaan julkaisussa eräänlaiseksi petturin arkkityypiksi, mieheksi ”jota Moskovassa kohdeltiin Suomen valtion edustajana ja päämiehenä”. Kuusinen on esimerkki siitä, ”millä tavalla Kreml ajatteli neuvostoalueen vähittäin tapahtuvaa laajentamista Euroopan mantereen ja koko maailman käsittäväksi”. Suomen talvisodan avulla siis pyritään selittämään miten Neuvostoliitto aikoo valloittaa koko maailman. Kuusinen rinnastetaan muihin Neuvostoliiton johtajiin, jotka ”eivät kykene käsittämään toisten kansojen halua itsenäiseen elämään.”⁸³

”Kun Kuusinen sokeassa vihassaan Suomen nykyistä valtiota vastaan arvostelee tällä tavalla koko Suomen olemassaolon kysymystä, on se vain vettä Moskovan myllyyn. He eivät voi milloinkaan ymmärtää, että yksimielinen kansa ryhtyy vapautensa puolesta taisteluun heitä vastaan. Mutta Kuusisen harjoittama propaganda antaa vastauksen kysymykseen, kuinka pitkälle Neuvosto-Venäjä aikoo mennä toiminnassaan Suomea vastaan. Hän sanoo vain, että pahimmassa tapauksessa Moskovalla on aivan samat aikomukset kuin vuonna 1939. Vain sellainen mahdollisuuskin, että asianlaita voisi olla näin, on riittävä saamaan suomalaiset ponnistamaan vastarintansa viimeiseen saakka.”⁸⁴

Kuusisen hahmo aiheutti epäilemättä väristyksiä suomalaisissa ja onkin mielestäni propagandan käyttöön valjastettuna, mitä parhain esimerkki siitä, mihin saksalainen propaganda pyrki: antamaan selkeitä esimerkkejä, joihin jokainen lukija pystyi samaistumaan. Kuusisen käyttöä propagandassa voisi verrata samaan aikaan tapahtuneeseen Katynin hautojen löytöön Smolenskin läheltä. Katynin tapauksesta saatiin erinomaista materiaalia Saksassa kehitelyyn bolshevisminvastaiseen kauhupropagandaan. Katyn vaikuttikin niin Suomessa kuin Saksassa huomattavasti ihmisten käsityksiin Neuvostoliitosta.⁸⁵

---

⁸² SLSJ 19.10.1943

⁸³ SLSJ 13.4.1943 ja 26.10.1943

⁸⁴ SLSJ 26.10.1943

⁸⁵ Luostarinen 1986, 345-348. Peltovuori 169-170. Katynista löytyi noin 10000 puolalaista upseerin ruumista. Katynin tapaus on nykyisenkin käsityksen mukaan pääasiassa totuudenmukainen.

Kuva Neuvostoliitosta tukeutuu perin kyseenalaisiin väitteisiin. Kutsun tätä ”onhan itsestään selvää” -perusteluksi.⁸⁶ Perustelu tukeutui väitteisiin, että ”myöskin syvimmän rauhan aikana Suomen itäraja” on ollut ”ikuisena vaarana Suomelle” ja että ”idästä päin tuleva kommunismi on ollut Suomen pahimpana vihollisena”. Tätä ”vaarallista ja helposti tarttuvaa kommunismin oppia”, pidetään siis itsestään selvänä uhkana ja vaarana ei vain suomalaisille, mutta myös koko maailmalle. Perustelu nojaa suomalaisten kollektiiviseen tietoisuuteen venäläisten ainaisesta uhasta Suomen kansaa kohtaan.⁸⁷ Edwin Linkomiehen pitämä puhe Roomassa 1942, esittelee hyvin suomalaisten näkemystä:

*”Siihen aikaan, jolloin Suomi kuului osana silloin suureen Ruotsin valtakuntaan, venäläiset alinomaan tekivät hyökkäyksiä Suomea vastaan. Hyökkäykset aloitettiin yleensä aina yllättäen ja petollisesti. Petollisuus on aina ollut venäläisten silmiin pistävin ominaisuus, se on bolshevikkien vallassa ollessa vain kohonnut korkeampaan potenssiin. Ei auttanut, että välillä aina solmittiin rauha, jossa venäläiset olivat valmiit vahvistamaan ristiä suudellen ja vakuuttaen, että se oli oleva ikuinen. Heti sopivan tilaisuuden tullen he rikkoivat rauhan jälleen ja hyökkäsivät joltakin sotilaallisesti suojaamattomalta kohdalta maahan sitä polttaen ja hävittäen sekä surmaten rauhallisia asukkaita, myös naisia ja lapsia, mistä seikasta on lukemattomia varmoja historiallisia todistuksia.”*⁸⁸

Linkomiehen näkemys nojaa lukemattomiin varmoihin historiallisiin todistuksiin venäläisen olemuksen ytimestä, petollisuudesta. Kun nämä lukemattomat varmat historialliset todistukset otettiin Suomessa osaksi historiaa ja erityisesti historianopetusta, otettiin huomattava askel kohti iskostavaa opetusta eli indoktrinaatiota. Mielestäni ryssäviha ja Neuvostoliiton pitäminen perivihollisena osoittavat, että opetus (ja erityisesti historianopetus) oli äärimmäisen indoktrinoivaa ensimmäisen tasavallan aikana. Luostarinen toteaaakin, että Akateemisen Karjala Seuran (AKS) toiminnassa oli merkillepantavaa, että sen jäsenistössä oli yliedustettuina teologian opiskelijat, kadetit ja opettajiksi valmistuvat. AKS pyrki levittäytymään opettajaseminaareihin, koska isänmaallisuudella oli kasvatuksessa keskeinen

---

⁸⁶ SLSJ 28.6.1943.

⁸⁷ Aiheesta lisää: Luostarinen, 1986, 176-183.

⁸⁸ Jokisipilä 1998, 52.

osa. Vaikuttaminen tuleviin opettajiin oli tietoista, ja opettajakunnan suuri osa toteuttikin näitä kasvatusihanteita⁸⁹.

Kyse on mielestäni yhdestä tavasta perustella perivihollisuutta. Kommunismin uhka oli ainainen ja itsestään selvä asia. Sitä ei edes tarvinnut perustella. Kommunismi ja venäläinen ihminen muodostavat eräänlaisen symbioosin, joka on alentanut ihmiset ”mykiksi sieluttomiksi koneiksi”.⁹⁰ Vaikka venäläisviha - sellaisena kuin se nousi esiin sisällissodan jälkeisessä Suomessa - käytännössä syntyikin vasta 1900-luvun alun sortokausina, pystyi se silti ammentamaan materiaalia pitkästä historiallisesta kokemuksesta venäläisistä ja venäläisyydestä.⁹¹ Puheessaan Linkomies totesi myös, että:

*”Se taas, mikä antoi meille voimaa taistelussa yksin 50-kertaista ylivoimaa vastaan, oli tietoisuus siitä, että jos bolshevikit valtaisivat maan, meitä odotti pahempi kuin kuolema. Olimme syvälle sisimpäämme saaneet vakaumuksen, että bolshevismi oli kaiken sen vastakohta, jota me pidimme elämässä arvokkaana. Se on rutto, jota kaikki inhimilliset vaistot pakottavat vastustamaan.”*⁹²

Saksalainen propaganda keskittyikin väitteeseen, että pahempaa kuin kuolema on bolshevisointi, joka ”on syössyt turmioon niin monta kansaa, ensi sijassa Venäjän kansan itsensä.”⁹³ Syvälle sisimpään iskostettu vakaumus oli vielä voimissaan. Nämä uhkakuvat päätyivät epäilemättä suotuisaan maaperään, olihan venäläisten kesällä 1943 aloittama suuroffensiivi murtautunut saksalaisten puolustuksen etelässä ja vaikutti myös pohjoisessa Leningradin saartoon.⁹⁴

⁸⁹ Vrt. Luostarinen 1986, 149-162, 176-183. Indoktrinaatiossa oppilasta ei opeteta rehellisesti, vaan tarkoituksena on siirtää opetussisällöt oppilaaseen niin, että hän ei pysty arvioimaan kriittisesti niiden todenperäisyyttä. Puolimatka 2001, 15, 29-34.

⁹⁰ SLSJ 21.11.1941

⁹¹ Vihavainen 1998, 64-65.

⁹² Jokisipilä 1998, 54.

⁹³ SLSJ 26.10.1943

⁹⁴ Polvinen 1979, 247. Leningradin saarto päättyi lopullisesti tammikuussa 1944. Polvinen 1980, 45-47.

5. ”Suomi ei ole mennyt sille viritettyyn ansaan” – Rauhanpommituksista rauhaan

5.1 ”Englanti ja Amerikka ovat monesti taipuneet Neuvostoliiton toivomuksiin” – Petolliset anglosaksit

Suomen erillisrauhahankkeet kulminoituvat vuoden 1944 alussa, kun Helsinkiin saapui tammikuun lopulla Yhdysvaltojen nootti, joka kehotti voimakassanaisesti ryhtyä kosketuksiin Neuvostoliiton kanssa. Pitkien neuvotteluiden jälkeen päätettiin lähettää valtioneuvos Paasikivi Tukholmaan ottamaan selvää Neuvostoliiton ehdoista. Paasikivi tapasi Neuvostoliiton edustajana Tukholmassa toimivan Kollontayn kolme kertaa helmikuun puolivälissä. Yhdysvaltojen noottia kommentoitiin myös julkaisussa. ”*Hullin varoitukset*” esitetään selvin sanoin osaksi sitä ”*painostuspolitiikkaa*”, jota anglosaksit yleensä käyttävät. ”*Suomen lehdistön asiallinen ja voimakas suhtautuminen*” on ”*tuskin omiaan kehoittamaan vihollisia [jatkamaan] tällaista politiikkaa*”.⁹⁵

Yhdysvaltojen painostus Suomea kohtaan pyrittiin osoittamaan heikkoudeksi ja Neuvostoliiton painostuksesta johtuvaksi. Julkaisussa ei myös epäröity tuoda esille, että Yhdysvallat olisi syyllinen, jos Suomi irtautuisi sodasta:

*”Samaan aikaan on Yhdysvallat Neuvostoliiton painostuksesta virallisesti kehoittanut Suomea irrottautumaan sodasta, minkä se itsekin selvästi ymmärtää merkitsevän antautumista Neuvostoliitolle ilman ehtoja ja siis Suomen itsenäisyyden uhraamista sekä koko Suomen kansan tuhoamista.”*⁹⁶

Paasikiven saatua tietää ehdot Neuvostoliitto päästi ne julkisuuteen muutama päivä Paasikiven ja Kollontayn tapaamisen jälkeen painostaakseen Suomea. Näitä ehtoja julkaisu kommentoi ahkerasti, pyrkien osoittamaan niiden kautta anglosaksien epäluotettavuuden:

”Lontoossa ja Washingtonissa koetetaan kaikin talmudistisin vääristelykeinoin löytää niistä ”lempeyttä” ja ”suurpiirteisyyttä” ja suomalaisille selitetään

⁹⁵ Polvinen 1980, 13-17. SLSJ 12.2.1944.

⁹⁶ SLSJ 16.2.1944

*pistooli heitä kohti ojennettuna, että tämä heidän täytyy vastaan mukisematta hyväksyä.”*⁹⁷

Anglosaksit alennetaan, heistä on tullut ”*Stalinin apureita*”, joka eivät tiedä mitään ”*hänen aikomuksistaan Euroopassa, kun he sanovat näitä Suomelle asetettuja ehtoja kohtuullisiksi.*” Anglosaksien petollisuus muuttuu tyhmyydeksi ja piittaamattomuudeksi. Julkaisussa viitataan myös usein Teheranin konferenssiin, jossa ”*Churchill ja Roosevelt luovuttivat päivän selvästi Suomen Stalinille*”, ja että ”*he nyt harjoittavat katalaa ja teeskentelevää peliä*” väittäessään, että he ovat vaikuttaneet ”*Moskovan suotuisiin ehtoihin*”.⁹⁸

*”Vihollisten lehdistä olleiden eräiden otteiden nojalla osoitettiin sitten, että anglosaksien leirissä myönnetään aivan avoimesti oma kykenemättömyys Suomen suojelemiseen Neuvostoliiton pyyteitä vastaan. Avoimeksi jätettiin sellainen mahdollisuus, että vihollisleiri ei edes tahdokaan vastustaa tällaisia pyyteitä. Ilmeisesti ovat tässäkin vaikuttamassa Teheranissa tehdyt salaiset sopimukset.”*⁹⁹

Amerikkalaisten apua Suomelle vähäteltiin tehokkaasti väittämällä, että ”*amerikkalaisista näyttää ilmahyökkäysten jatkaminen Helsingin väestöä vastaan oikeudenmukaiselta painostuskeinolta.*” Myös Ruotsi tuomitaan propagandassa, kun sen väitetään julkaisevan anglosaksien uhkauksia Suomelle ja antavan ”*suomalaisille neuvoja, joita nämä eivät ole pyytäneet.*”¹⁰⁰ Suomea pyrittiin mahdollisimman tehokkaasti eristämään Ruotsista ja ennen kaikkea anglosakseista. Saksan painostus kohdistui 21.2.1944 selvän uhkauksen muodossa ulkoministeri Ramsaylle¹⁰¹. Näin sekä poliittinen että propagandistinen painostus valjastettiin täysipainoisesti erillisrauhan estämiseksi.

Propagandan avuksi otetaan myös anglosaksien aikaisemmat puheet Suomesta. Tällöin viitataan talvisodan aikaiseen sympatiaan Yhdysvalloissa ja Englannissa, joka on nyt muuttunut vihamielisyydeksi, koska Suomi taistelee anglosaksien liittolaista vastaan. Suomen

---

⁹⁷ SLSJ 9.3.1944

⁹⁸ SLSJ 9.3.1944

⁹⁹ SLSJ 15.2.1944

¹⁰⁰ SLSJ 14.2.1944

¹⁰¹ Peltovuori 2000, 195.

yhteistyö Saksan kanssa nähdään toissijaiseksi perusteeksi anglosaksien vihamielisyydelle. Suomalaisten kollektiiviseen kokemukseen talvisodasta oli helppo tukeutua.

*”Jokainen lukijamme on luonnollisesti enemmittä selityksittä perillä näiden maiden nykyisestä virallisesta samoin kuin niiden sanomalehdissäkin julkisuuteen pääsevistä kannasta.”*¹⁰²

Taas kerran väitteet vihollisen pahoista aikeista perustellaan sillä, että jokainen on ”enemmittä selityksittä” perillä niistä. Perusteluiksi julkaisussa otetaan esille tunnettuja lehtiä, kuten New York World Telegram, ja sen kirjoittajan lausunto, ”jossa ilmaistaan sellainen käsitys, että neuvostolaiset eivät kai tyytyisikään suomalaisten ehdottomaan antautumiseen, vaan tahtovat toteuttaa vanhat uhkauksensa vuodelta 1939. Tätä käsitystä sanoo, mielenkiintoista kyllä, myöskin ruotsalaisen *’Dagens Nyheter’* lehden New Yorkissa toimiva kirjeenvaihtaja Pohjois-Amerikan viralliseksi mielipiteeksi.” Tällä väitteellä propaganda esitti Pohjois-Amerikan ”viralliseksi” mielipiteeksi Suomen tuhoamisen. Kiintoisaa onkin väite, että kyseessä oleva lehti näin selvästi tietää Yhdysvaltojen hallituksen kannan Suomeen.¹⁰³

Selkein esimerkki julkaisun viittauksesta talvisotaan ovat muun muassa seuraavanlainen:

*Marraskuun 30 päivänä 1939 Washingtonin Valkoisessa talossa sanomalehdistölle pidetyssä tiedoitustilaisuudessa presidentti Roosevelt lausui tähän tapaan: Tiedot venäläisten suorittamista Suomen alueen pommituksista ovat mitä syvimmin järkyttäneet Yhdysvaltain kansaa ja hallitusta. Suomen kansa ja hallitus ovat kauan ja kunniakkaalla tavalla pyrkineet rauhalliseen ratkaisuun ja tällä tavalla he ovat saaneet osakseen Yhdysvaltain kansan ja hallituksen kunnioituksen.”*¹⁰⁴

Samat amerikkalaiset, jotka talvisodan aikana olivat järkyttyneitä Suomen pommittamisesta, pitävät nyt pommittamista oikeudenmukaisena painostuskeinona. Yhdysvaltojen kansan ja hallituksen kunnioitus on vaihtunut haluun tuhota Suomi ja suomalaiset. Anglosaksien apu on

---

¹⁰² SLSJ 10.3.1944

¹⁰³ SLSJ 15.2.1944 ja 10.3.1944

¹⁰⁴ SLSJ 10.3.1944

kuin ”viritetty ansa”, johon Suomi ei ole ”tähän hetkeen asti mennyt”.¹⁰⁵ Anglosakseja vastaan suunnattu propaganda saa myös koomisia piirteitä, joilla varmasti saatiin suomalaiset epäilemään yhdysvaltalaisen mielenterveyttä:

*”United Press-toimiston levittämä pohjoisamerikkalaisen senaattorin Wileyn tekemä ehdotus, jonka mukaan suomalaisille olisi annettava Alaskasta korvausta heidän Neuvostoliitolle luovuttamistaan alueista.”*¹⁰⁶

Tämä ilmeisesti tosissaan esitetty ehdotus väitettiin julkaisussa olevan ”uusien Atlantin-julistuksen selitysmuoto”, jolla ”jalomielisin elein ehdotetaan sellaisen kansan juurineen hävittämistä, joka ei ole neuvostolaisille mieluinen”. Suomalaisten tuhoamisen kuvaaminen viedäänkin usein julkaisussa äärimmäisyyksiin.¹⁰⁷ Saksalainen propaganda alkoikin suunnata entistä rajumpaa propagandaa Suomeen, joka alkoi koostua myös niin sanotusta kauhupropagandasta. Tämän vaikutus oli Suomessa kuitenkin mitä ilmeisimmin huomattavasti heikompi kuin Saksassa.¹⁰⁸ Kuva anglosakseista on hyvin suoraviivainen ja jatkaa samaa linjaa kuin aikaisempi propaganda.

Suomen rauhantunnustelut ajautuvat umpikujaan kevään aikana ja anglosakseja vastaan suunnattu propaganda vähenee julkaisussa, kunnes se nousee uudestaan esille Neuvostoliiton suurhyökkäyksen ja Normandian maihinnousun myötä. Kun Neuvostoliiton hyökkäys Suomea vastaan on tosiasia, pääsee propaganda pureutumaan tapahtumiin hyvin intensiivisesti ja selkein esimerkein.

*”Päinvastoin on totta, että suuret anglosaksiset vallat, jotka sanovat olevansa demokratioita ja väittävät taistelevansa demokratian puolesta, luovuttavat kaiken murskaavalle venäläiselle yksinvallalle jalon, erittäin kunnioitettavan ja esimerkiksi kelpaavan demokraattisen kansan.”*¹⁰⁹

Kesällä luotu kuva anglosakseista korostaa sitä seikkaa, että Suomi on jätetty yksin selviämään Neuvostoliiton hyökkäyksestä ja että paras osoitus tästä on juuri anglosaksien

---

¹⁰⁵ SLSJ 14.3.1944

¹⁰⁶ SLSJ 10.3.1944

¹⁰⁷ SLSJ 10.3.1944

¹⁰⁸ Suomessa kauhupropagandaa jatkoi Ajan Suunta väitteillä, että suomalaisille on luvassa Katynin kohtalo. Luostarinen 1986, 377. Vrt. Peltovuori 2000, 201-204.

¹⁰⁹ SLSJ 27.7.1944

väitetty kaksinaamainen käyttäytyminen Suomea kohtaan. Kuva anglosakseista petollisina personoidaan Rooseveltiin ja Churchilliin.¹¹⁰ Julkaisun viimeinen lehti ilmestyi 1.9.1944 ja se tiivistää anglosakseista annetun kuvan seuraavanlaiseksi:

*”Nykyään ei enää ole minkäänlaista epäilystä siitä, että Englanti ja Yhdysvallat ilmoittavat jokaiselle pienelle, Neuvostoliiton vaikutuspiirissä olevalle maalle, että niiden täytyy sopia asiansa suoraan Moskovan kanssa, koska ei kyetä eikä olla halukkaita rasittamaan omia isompia etupyyteitä Neuvostoliiton suhteen pienten kansojen erikoiseduilla.”*¹¹¹

5.2 ”suomalainen sotilas taistelee tavattoman rohkeasti” – Yhteistyö Saksan kanssa

Saksan näkökulmasta Suomen erillisrauhapyrkimykset talvella ja keväällä 1944 olivat hyvin vaarallisia. Paasikiven neuvotellessa Tukholmassa, esitti von Blücher 21.2.1944 Saksan hallituksen virallisen kannan ulkoministeri Ramsaylle. Saksa pitää Suomen mahdollista erillisrauhaa selvänä petoksena. Von Blücher ilmoitti, että raukkamaisen itsemurhan vaihtoehtona oli pysytellä Saksan rinnalla ja turvautua sen tarjoamaan ainoaan apuun ja suojaan. Von Blücher olikin kaiken aikaa suurin piirtein ajan tasalla Suomen rauhantunnusteluista, salaisesta lähteestä saamansa tiedon pohjalta.¹¹²

Neuvostoliiton annettua rauhanehdot julkisuuteen Saksan propaganda ryhtyi järjestelmällisesti osoittamaan niiden täyttämisen mahdottomuuden ja kuinka ne uhkaavat Suomen itsenäisyyttä. Julkaisu ottaa kantaa aiheeseen ensimmäisen kerran kunnolla maaliskuun 1944 alussa.

”Tukholmasta saapuneiden tietojen mukaan, jotka vahvistetaan Helsingistä ja Moskovasta, on neuvostohallitus käyttänyt suomalaisia välimiehiä siinä tarkoituksessa, että se saisi Suomen houkutelluksi eroamaan sodasta ja siten käytännöllisesti katsoen tekemään itsemurhan. Suomalaisille ilmoitettiin ehdot,

¹¹⁰ SLSJ 17.7.1944, 14.8.1944 ja 15.8.1944. Vrt. peltovuori 2000, 209, 215.

¹¹¹ SLSJ 1.9.1944

¹¹² Peltovuori 2000, 194-195. Tämä salainen lähde oli useimmiten joko Antti Kukkonen tai Tyko Reinikka, kumpikin kansanedustaja ja ministeri. Kts. Liukkonen 2007, 201-206.

joiden täyttämisen jälkeen neuvostolaiset aloittaisivat heidän kanssaan Moskovassa rauhanneuvottelut. Nämä ehdot osoittavat selvästi, mihin bolshevikit pyrkivät: Suomen irrottamiseen Euroopan puolustusyhteydestä voidakseen sitten mukavimmalla tavalla kokonaan hävittää Suomen valtion ja kansan, sen jälkeen kun suomalaisten ja saksalaisten aseet ovat näihin asti tehneet perin pohjin tyhjiksi tämän aikomuksen.”¹¹³

Kuvaamalla Neuvostoliiton ehtoja itsemurhaksi ja Suomen kansan hävittämiseksi suunnatuiksi propaganda pureutui suoraan suomalaisten ryssävihaan ja -pelkoon. Kun vielä artikkelissa todetaan, että tiedot vahvistetaan Helsingistä, ja ennen kaikkea Moskovasta, kuva ehtojen vaarallisuudesta suomalaisille saa todentuntuisen leiman. Mukana oli myös sopiva määrä Saksan ja Suomen sotilaallista yhteistyötä positiivisesti arvioivaa propagandaa. Artikkelissa rauhantunnusteluille annetaan automaattisesti negatiivinen tulkinta väittämällä, että ”ehdot osoittavat selvästi” totuuden. Taas kerran luotetaan lukijan ennakkoluuloihin, joita vain pyritään pitämään yllä. Saksan ja Suomen yhteyttä korostava propaganda tukeutui yhä enemmän yhteiseen viholliseen, kuin kyseisten valtioiden yhteiseen historiaan. Neuvostoliiton rauhan ehdot käydään lävitse, mutta niiden sisältö vääristellään, jotta kuva vihollisesta pysyisi mahdollisimman epäilyttävänä.

”Kysymyksessä ovat seuraavat ehdot: suhteiden katkaiseminen Saksaan, Suomessa olevien saksalaisten joukkojen ”internoiminen” punaisen armeijan ”avulla”, joka armeija suomalaisten on tässä tarkoituksessa päästettävä maahan, suomalaisten joukkojen peräyttäminen vuoden 1940 pakkorauhan rajoille, yksipuolinen neuvostolaisten sotavankien sekä keskitysleireissä ja työpalveluksessa olevien neuvostolaisten vapauttaminen ja lopuksi Suomen hallituksen suostumus ryhtyä Moskovassa ”neuvotteluihin” neuvostohallituksen kanssa Suomen armeijan aseista riisumisesta sekä korvausten suorittamisesta samoin kuin Petsamon alueen tulevaisuudesta.”¹¹⁴

Saksan propaganda otti erityiseksi teemaksi saksalaisten internoimisen vaikeuden, johon Goebbels totesi: ”Tässä on pukinsorkka”. Stalinin tarkoituksena oli Goebbelsin mukaan vallata Suomi muulla tavoin kuin Puola. Julkaisussa ehtojen todellinen sisältö oli

---

¹¹³ SLSJ 9.3.1944

¹¹⁴ SLSJ 9.3.1944

seuraavanlainen: ”Suomi on tuhottava ja jätettävä bolshevismien saaliiksi”.¹¹⁵ Myös Kuusisen käyttö propagandan välineenä jatkuu:

*”Ei ole epäilystäkään siitä, että Stalin asettaisi heti paikalla Suomen puolustusvoimain aseista riisumisen jälkeen kommunistisen Kuusisen hallituksen, johon myöskin kuuluisi muutamia suomalaisia Kerenskejä, saadakseen maan miehittämisen suoritetuksi ”laillisesti” ja ilman verenvuodatusta.”*¹¹⁶

Suomen asia oli aktiivisen pohdinnan alaisena myös Hitlerin päämajassa. Hitler näki tilanteen hyvin vaarallisena. Suomen kysymys saattaisi jatkua vielä pitkiä aikoja, joten saksalaisten olisi yritettävä puuttua kehitykseen vaikka aseina, jos tilanne niin vaatisi. Ennen sotilaallisia toimia tulisi Hitlerin mielestä kuitenkin ”käyttää loppuun poliittiset, diplomaattiset ja lehdistön tarjoamat keinot kaikkien taiteiden sääntöjen mukaan.” Goebbelsin mielestä propagandan tuli keskittyä antamaan selkeä kuva Suomen kysymyksestä ja keskittyä kertomaan suomalaisille, mikä heitä uhkasi, jos he antautuisivat. Bolshevikkien uhasta piti kertoa avoimesti, Saksan vastatoimista jonkin verran peiteltyä.¹¹⁷ Peiteltyjä uhkauksia Saksan vastatoimista ei julkaisussa ole, vaan päinvastoin pyritään korostamaan suomalaisten tervettä mieltä vastustaa Neuvostoliiton vaatimuksia. Kehumalla suomalaisia onnistuttiin epäilemättä paremmin pitämään yllä vastarintaa, kuin uhkaamalla edes peiteltyä.

*”Sillä suomalaiset ovat jaloa kansaa, joka on pitkän historiansa aikana osoittanut urhoollisuutta ja ihmeteltävää uskollisuutta kunniaansa kohtaan. Sen vuoksi ei voidakaan uskoa, että se niin sankarillisen taistelun jälkeen myöntyyisi ja antaisi isänmaansa hävitä Neuvostoliittoon.”*¹¹⁸

Julkaisussa annetaan vääristelty kuva Suomen ja Saksan suhteista erillisrauhaneuvotteluiden aikana. Tämän tarkoitus oli saada aikaan luottamusta Saksaan ja antaa kuva Saksasta vain Suomen parasta ajattelevana. Todellisuudessa Saksa kohdisti Suomeen painostusta, jota ei voi hyvälläkään tahdolla sanoa täydelliseksi luottamukseksi.¹¹⁹

¹¹⁵ SLSJ 9.3.1944. Peltovuori 2000, 199 ja siinä mainitut lähteet.

¹¹⁶ SLSJ 9.3.1944

¹¹⁷ Peltovuori 2000, 200 ja siinä mainitut lähteet

¹¹⁸ SLSJ 14.3.1944

¹¹⁹ Mm. Polvinen 1980, 49-53. Peltovuori 2000, 202.

”Neuvostolaisen diplomatian arvovalta on kärsinyt aimo kolauksen, kun taasen Saksan politiikka on osoittautunut sangen viisaaksi sen antaessa liittolaiselleen vapaat kädet ja näyttäessä siten, että sen luottamus suomalaisiin oli täydellinen. Mutta tässä tapauksessa ovat nyt juuri Saksan liittolaiset nähneet, että sovittelurauha ei ole Neuvostoliiton kanssa mahdollinen ja että ainoana keinona on sodan jatkaminen tähänastisten liittolaisten rinnalla.”¹²⁰

Paasikiven ja Enckellin¹²¹ lento Moskovaan 26.3.1944 ei myöskään jäänyt saksalaisilta huomaamatta, vaikka se yritettiin peitellä mahdollisimman hyvin. Neuvostoliiton rauhan ehdot osoittautuivat niin koviksi, että huhtikuun 12. päivänä 1944 pääministeri Linkomies pystyi esittämään hallituksen kantana niiden hylkäämistä, johon eduskunta antoi yksimielisen luottamuslauseen 15.4.1944. Rauhan ehtojen tunnetuksi tulo vaikutti hillitsevästi rauhanhaluihin. Saksalle suotuisasta lopputuloksesta huolimatta viljatoimitukset kiellettiin samoin asetoimitukset.¹²² Julkaisun antama kuva rauhan ehtojen hylkäämisestä pitää yllä kuvaa suomalaisten rauhallisuudesta ja siitä, että vastaus oli luonnollinen. Kuitenkin uskalletaan puhua hirveästä petoksesta, mikäli erillisrauha olisi onnistunut.

”Jos Suomi olisi hyväksynyt nämä tarjoukset, olisi se ollut tuhon oma. Suomalaisten valtiomiesten terve ihmisjärki ja Suomen kansan ymmärtävä isänmaallinen suhtautuminen asioihin sekä sen eduskunnassa olevat edustajat ovat tämän estäneet sekä antaneet sen ainoan vastauksen, joka oli mahdollinen: ne ovat hylänneet venäläisten ehdot. Berliinissä tätä kantaa pidetään luonnollisena. Suomen asemaa vastaan itsenäisenä valtiona kohdistettu uhka oli liian ilmeinen, suomalaisilta vaadittu petos saksalaista asetoveria vastaan liian hirveä, että olisi voitu olettaa Suomen vastaavan tällaisiin ehdotuksiin muulla tavalla kuin hylkäämällä ne.”¹²³

---

¹²⁰ SLSJ 27.3.1944

¹²¹ Paasikivi oli muun muassa valtioneuvos ja entinen Suomen Moskovan lähettiläs, Enckell oli muun muassa ministeri ja myös entinen lähettiläs. Kts. Paasivirta 1984, 266. Myös Peltovuori 2000, 76, 138 ja 214.

¹²² Polvinen 1980, 27, 35-36, 52. Jokisipilän mukaan aseiden viennin estämisellä ei enää kiristetty Suomea pysymään yhteisessä rintamassa koska Suomi oli jo torjunut Neuvostoliiton rauhan ehdot. Todellisuudessa myös asetoimitukset jatkuivat, tosin yleistilanteen vaikeuden sanelemana. Aiheesta lisää: Jokisipilä 2004, 245-246.

¹²³ SLSJ 25.4.1944

Julkaisun luoma kuva Suomesta pysyy samana aina Rytin-Ribbentropin sopimuksen solmimiseen asti.¹²⁴ Tämän jälkeen aseveljeyden tulkinta muuttuu myös julkaisussa, ja kuva suomalaisista saa uusia muotoja. Suomen kansa on ”*uudelleen uskonut kohtalonsa omien aseittensa sekä suuren liittolaisensa Saksan aseitten varaan*”. Sopimuksen merkitystä ”*urhean Suomen kansan*” kohtalolle liioitellaan.

*”Ei ole epäilystäkään siitä, että tämä luottamus on osoittautuva oikeaksi.”*¹²⁵

Saksan ja Suomen välejä kiusannut erillissotateesi oli lakannut olemasta ja aseveljistä oli tullut liittolaisia. Aluksi propaganda pyrki välttämään kutsumasta Suomea liittolaiseksi, eikä tätä termiä käytetä esimerkiksi julkaisussa lainkaan. Sen sijaan korostetaan Suomen taistelevan Saksan rinnalla ja että Suomi ”*turvautui aseveljensä Saksan apuun*”. Ulkomailla reaktiot sopimukseen olivat rajuja ja Yhdysvallat katkaisi diplomaattiset suhteet Suomeen. Propaganda otti kaiken hyödyn irti ulkomaiden reaktioista todistaakseen suomalaisten tehneen oikean ratkaisun.¹²⁶ Saksan apua Suomelle korostetaan, mutta ei huomattavasti, vaan nostetaan enemmän esille suomalaisten urheutta ja kykyä vastustaa vihollista.

*Vastustajan ei ole onnistunut lyödä Suomea irti sodasta. Suomen rintama on vakautunut. Suomi on pysynyt Saksan rinnalla samoin kuin Saksan muutkin liittolaiset Itä-Euroopassa.”*¹²⁷

Yllättävää on, että Ribbentrop-sopimusta ei käytetty suoraan propagandassa vaan epäsuorasti viittaamalla Saksan aseapuun. Sen sijaan Ribbentrop-sopimuksen velvoittavuuteen viitattiin usein ja tällöin kerrattiin niiden Itä-Euroopan maiden kohtaloa, joilla oli ollut poliittinen sopimus Saksan kanssa.

*”Ne heistä, jotka eivät nopeasti muutu bolshevikeiksi ja riennä taistelemaan punaisen armeijan riveissä entisiä liittolaisiaan vastaan, riisutaan viipymättä aseista ja raahataan Venäjälle. Tällainen kuljetus on nyttemmin jo alkanut.”*¹²⁸

¹²⁴ Presidentti Ryti allekirjoitti Ribbentrop-sopimuksen omissa nimissään 26.6.1944. Seppinen 2001, 320-325

¹²⁵ SLSJ 29.6.1944 ja 30.6.1944.

¹²⁶ SLSJ 5.7.1944. Polvinen 1980, 78. Peltovuori 2000, 210.

¹²⁷ SLSJ 5.7.1944

¹²⁸ SLSJ 30.8.1944

Yllättävää on myös, että presidentti Rytin ero ja Mannerheimin¹²⁹ valinta hänen tilalleen ei aiheuttanut kommentointia julkaisussa. Ainoa viittaus Mannerheimiin on elokuun alkupuolella ilmestyneessä julkaisussa ollut toteamus, että Kreml ei salli Mannerheimin ”kehittää sen sodanjälkeisten rajojen lähetyvillä jonkinlaista valtaa.”¹³⁰ Saksassa Rytin ero ja Mannerheimin valinta presidentiksi aiheutti hermostumista ja sai Goebbelsin heti oivaltamaan, mistä oli kysymys. Suhteet säilyivät kuitenkin näennäisesti sopuisina vielä kuukauden ajan.¹³¹

Suomen ja Neuvostoliiton välinen rauha astui voimaan 4.9.1944.¹³² Vaikka Saksan suunnalla epäiltiin Suomen suunnittelevan rauhaa, sitä pidettiin kuitenkin epätodennäköisenä, ellei peräti mahdottomana. Kuitenkin jotain tietoja siirtyi Saksaan Suomen erillisrauhahankkeista, vaikka ne Suomen taholta kiistettiin ja mahdollisimman hyvin peiteltiin.¹³³ Viimeisessä lehdessä jaksetaan yhä uskoa Suomeen ja suomalaisiin:

*”Suomen demokratia on noudattanut Englannin ja Amerikan neuvoa. Se on suoranaisilla keskusteluilla Moskovan kanssa koettanut saada selville, tulisivatko sen vapaus ja itsenäisyys vielä turvatuiksi tällaisen sopimuksen puitteissa. Sen on täytynyt todeta, että näin ei ole asian laita ja sen takia se on kieltäytynyt luovuttamasta aseita käsistään.”*¹³⁴

5.3 ”Suomelle äskettäin tarjottu hirttäytymissilmukka” – Neuvostoliiton uhka

Erillisrauhaneuvottelut saavat aikaan julkaisussa huomattavan aktiivisuuden osoittaa Neuvostoliiton ehdot Suomen tuhoamiseen tähtääviksi. Neuvostoliitosta luotu kuva nojaa ”Venäjää lähempänä olevien kansojen” arvosteluun ja kokemukseen. Näin propaganda hyödynsi historiaa, mutta väaristellen ja antaen sille merkityksiä, jotka eivät olleet aina totta. Tukeutumalla lukijan ennakkoluuloihin ja toisaalta väaristelemällä sinänsä oikeaakin tietoa,

¹²⁹ Mannerheim aloitti presidenttinä 4.8.1944. Polvinen 1980, 87.

¹³⁰ SLSJ 11.8.1944

¹³¹ Polvinen 1980, 87-91. Eräänlaisena painostuksena on pidettävä sotamarsalkka Keitelin vierailua 17.8 Mikkeliissä jossa hän luovutti Mannerheimille kunniamerkin. Tällöin Mannerheim totesi, että Rytin antama vakuutus ei koske häntä. Samaan aikaan Blücher korosti Rytin lupauksen jatkuvuutta Helsingissä.

¹³² Polvinen 1980, 104-105.

¹³³ Polvinen 1980, 91.

¹³⁴ SLSJ 1.9.1944. Suomi oli jo tehnyt ratkaisunsa irrottautua sodasta 24.8.1944. Mm. Polvinen 1980, 96-97.

julkaisussa annettu kuva Neuvostoliitosta saatiin paremmin omaksuttavammaksi. Perivihollisuutta ei tarvinnut korostaa, kun lukija oli jo ennestään varma, että ”*bolshevistinen laajentautuminen merkitsee raa’an voiman valtaa, ei kansoja vapauttavan sosialismin, vaan raa’an ihmisiä kuristavan sorron valtaa*”.¹³⁵

Väitteitä perustellaan yhä niin, että ne ovat itsestään selviä asioita, mutta mukaan tuodaan myös kasvottomia ”*Venäjällä tapahtuneen uusimman kehitysvaiheen tarkkailijoita*”, jotka ovat ”*yksimielisiä siitä, että tullut uusi, raaka venäläinen poliittinen messianismi, pitää häikäilemätöntä vallan käyttöä parhaana tarkoituksien saavuttamisen keinona*”. Nämä tarkkailijat pistetään todistamaan mitä uskomattomimpia väitteitä Neuvostoliitosta ja sen suunnitelmista.¹³⁶

*”Pyrkiessään länteen Venäjä tahtoo päästä määrääväksi tekijäksi Euroopan elämässä ...Tämän ymmärtää paremmin, kun ottaa huomionsa kaiken sen, miksi Puola, Suomi ja Itämerenmaat valmistautuvat nyt enemmän kuin milloinkaan kovaan ja pitkään vastarintaan.”*¹³⁷

Kun rauhanehdot tulivat julkisuuteen, ei propagandalla ollut suuriakaan vaikeuksia osoittaa niiden mahdottomuus ja toisaalta osoittaa että, ”*kamppaillessaan olemassaolostaan bolshevismia vastaan on jokainen kansa, joka laskee aseensa, lopullisesti tuhon oma.*”¹³⁸ Neuvostoliiton kuvassa korostetaan yhä enemmän sen halua laajentaa valtansa koko Euroopan, ellei peräti koko maailman kattavaksi. Suomelle tarjotaan hirttäytymissilmukkaa, jolla tehdä itsemurha ennen kuin Neuvostoliitto valloittaa maan.¹³⁹

”Venäjä on aikeissa miehittää suurimman osan Eurooppaa kokonaisuudessaan ja tehdä tyhjäksi kaikki demokraattisten kansain ponnistukset nykyisessä sodassa. Venäjä ei aio saattaa vain demokraattista Suomea kommunismin valtaan, vaan levittää kommunismin myöskin kaikkiin muihin Euroopan maihin. Venäläisten ohjelma Suomessa osoittaa Venäjän halua päästä hallitsemaan

---

¹³⁵ SLSJ 20.3.1044

¹³⁶ Vrt. Luostarinen 1986, 370.

¹³⁷ SLSJ 20.3.1044

¹³⁸ SLSJ 10.3.1944

¹³⁹ Vrt. Luostarinen 1986, 377-378.

vierasta kansaa vastoin tämän omia etuja ja ihanteita. Neuvosto-Venäjän kanta on julkea ja itsevaltainen.”¹⁴⁰

Suurin osa artikkeleista keskittyy tuomaan esille Neuvostoliiton konkreettisia aluevaatimuksia, mutta sisältö muuttuu kun Neuvostoliitto aloittaa suurhyökkäyksen Karjalan kannaksella. Tämän jälkeen Neuvostoliitosta haluttiin antaa kuva sadistisena, epäinhimillisenä ja mielipuolien johdon alaisena olevana valtiona. Näissä yhteyksissä ei juuri mainittu ketään Neuvostoliiton johtajaa nimeltä ja useissa kohdissa viitattiin vain Kremltiin tai Moskovaan ja siellä olevaan johtajaan tai johtavaan eliittiin.

”Neuvostoliiton valtaamien alueiden kansat ovat järkyttävällä tavalla joutuneet kokemaan, että Neuvostoliitto on yhä ja jatkuvasti sama sadististen pyövelien johtama orjavaltio, joka se on ollut alusta saakka. Mikään ei ole siellä muuttunut paremmaksi. Kaikki sen sijaan pahemmaksi. Siitä antaa nykyään jokainen kuluva päivä uusia todistuksia, kun uudet uhrin joutuvat näiden joukkoteloittajien käsiin.”¹⁴¹

Neuvostoliiton aloittama suurhyökkäys itärintamalla kesäkuun 20. päivänä ja sen seurauksena tapahtunut Saksalaisen armeijaryhmän täydellinen luhistuminen avasi tien Puolaan, jonka itärajan venäläiset ylittivät heinäkuun neljäs päivä. Tämä hyökkäys pysähtyi lokakuussa venäläisten päästyä Veikselin rannoille.¹⁴² Puolan kohtalo kävi hyvin esimerkiksi siitä raakuudesta, mikä kohtaisi niitä valtioita, jotka antautuisivat Neuvostoliitolle. Usein viitattiinkin niin sanottuun Neuvostovenäläiseen rauhaan, jonka tuloksena olisi *”neuvostolaisittain hallittu Eurooppa.”¹⁴³* Bolshevismilla pelottelu sopi hyvin suomalaisten tuntemaan epäluulon lietsomiseen itäistä naapuriaan kohtaan. Tähän liittyi usein myös pakkosiirtolaisuudella ja kansallisella kuolemalla pelottelu, jossa ei säästetty myöskään juutalaisia. Neuvostoliiton sotilaallisen uhan ollessa suurimmillaan kesä- ja heinäkuussa kansallisella tuhollla pelottelu onnistui epäilemättä parhaiten.¹⁴⁴

---

¹⁴⁰ SLSJ 5.5.1944

¹⁴¹ SLSJ 4.8.1944

¹⁴² Shirer 1994, 461 ja 516

¹⁴³ SLSJ 10.7.1944

¹⁴⁴ Vrt. Luostarinen 1986, 372 ja 408.

”Bolshevistinen terrori on kai lähtöisin Vanhan Testamentin aikaisesta juutalaisten vihasta maailman muita kansoja kohtaan. Mutta politiikan välineeksi korotettuna se esiintyy intohimottomana sekä eurooppalaisen mielestä käsittämättömän kylmänä ja harkitsevana. Neuvostolaiset tulevat jokaiselle valloittamalleen alueelle taskut täynnä suunnitelmia, joista heidän toimeenpaneva valtansa ottaa määränumeronsa. Aivan niin kuin rautatielaitoksen komissaarin on varmasti toimitettava tietty määrä vaunuja ja vetureita...samoin Moskova kirjoittaa myöskin GPU:n päällikölle kuolleiden luettelon ja vaatii häneltä ihmisjoukkoa, jonka on lähdettävä vaeltamaan kadonneitten tietä Siperiaan.”¹⁴⁵

Luostarisen mukaan propagandisti luo historiallisia kiinnekohtia ja nimiä uusille ilmiöille sekä uutta järjestystä menneisyyteen etsimällä sieltä historian ”punaista lankaa” tai ”perivihollisuutta”. Historian runsas ja monipolvinen aines tarjoaa jokaiselle kansalle omanlaisensa kiinnekohdat, jolloin kyse ei välttämättä ole väärennöksestä, vaan valinnasta.¹⁴⁶ Juuri näin on julkaisun esittämän propagandan kohdalla viimeisten kuukausien ajan. Julkaisu pitää loppuun asti varmana, että Suomi tuhoutuu, jos se miehitetään.

”Suomalaisille on kaikkien nykyhetken valtakysymysten yläpuolella selviönä eräs vuosisatainen todellisuus. Kaikilla matkoillamme pitkin ja poikin Suomea ensimmäisen maailmansodan jälkeen ja aina toiseen maailmansotaan asti sekä seurustellessamme Suomen kansan kaikkien piirien kanssa olemme havainneet, mitä vuosisatoja kestänyt ja yhä uudistunut venäläisten rynnistys Suomea vastaan on saanut aikaan suomalaisten tietoisuudessa: kaiken pahan alkuna ovat venäläiset, toisella sijalla tulee paholainen ja vasta kolmannella sijalle tulee kaikki muu.”¹⁴⁷

Myös suomalaiset itse olivat varmoja siitä, että he taistelevat olemassaolonsa puolesta. Tähän uskoon oli yhtenä osana vaikuttamassa propaganda. Taistelun oikeutuksen tiivistä sanoiksi pääministeri Linkomies pitämässään puheessa 18.6.1944. Puheen punaisena lankana oli ajatus, ettei raa’alla voimalla ja väkivallalla pystyttäisi nujertamaan kansaa, joka kävi

---

¹⁴⁵ SLSJ 8.6.1944

¹⁴⁶ Luostarinen 1986, 46.

¹⁴⁷ SLSJ 21.7.1944

oikeutettua taistelua olemassaolonsa puolesta. Suomalaiset eivät voisi hyväksyä muuta vaihtoehtoa kuin täysin vapaan ja itsenäisen elämän. Onneksi tämä vaihtoehto oli mahdollinen, vaikka Suomi hävisi sodan.¹⁴⁸

6. Opetuskokeilu

Materiaalin työni tätä osaa varten keräsin lukion HI4 ryhmältä, jossa oli 21 oppilasta. Näistä naisia oli 12 ja miehiä 9. Tunnin alussa jaoin jokaiselle oppilaalle oman paperin, jossa oli analysoitava teksti ja kolme kysymystä. Yhteensä analysoitavia tekstejä oli neljä, kuitenkin niin, että yksi oppilas analysoi vain saamansa tekstin. Jokainen analysoitava teksti sijoittui eri jatkosodan vuodelle, ja olin valinnut ne niin, että ne olisivat samanmittaiset. Oppilaille oli edellisellä tunnilla opetettu jatkosodan aika.

Jokaiselta oppilaalta kysyttiin samat kysymykset, ja aikaa tekstin lukemiseen ja kysymyksiin vastaamiseen annoin tunnin alussa 40 minuuttia. Muutama oppilas vastasi kysymyksiin noin 20 minuutissa, mutta suurimmalla osalla tehtävään meni yli puoli tuntia. Kaikki oppilaat ehtivät kuitenkin vastata kysymyksiin annetussa ajassa. Toinen oppitunti aloitettiin ryhmätyöllä, jossa saman tekstin lukeneet oppilaat keskustelivat vastauksistaan ja kirjasivat ryhmän yhteisen mielipiteen annettuihin kysymyksiin. Tämän jälkeen oppilaiden analysoimat tekstit purettiin. Tunnin lopuksi myös pohdittiin informaation ja lähteiden merkitystä historialle. Tuntisuunnitelma on liitteenä 1 ja näyte opetusmateriaalista on liitteenä 2.

Kysymyksessä yksi oppilaan piti etsiä tekstissä mainitut valtiot ja henkilöt. Kysymyksessä kaksi oppilaan piti analysoida, mitä tekstissä kerrotaan Suomesta ja suomalaisista ja verrata tätä aikaisempaan tietoon ja kertoa, mitä eroja yhtäläisyyksiä hän löytää. Kysymyksessä kolme oppilaan piti tiivistää lukemansa teksti muutama lauseeseen, verrata tätä aikaisempaan tietoonsa ja kertoa, mitä eroja ja yhtäläisyyksiä hän löysi. Lisäksi oppilaan piti kuvailla muutamalla sanalla lukemaansa tekstiä. Analysoin kysymysten kaksi ja kolme vastauksia omissa luvuissaan. Vastauksia ensimmäiseen kysymykseen käsittelem kahden muun kysymyksen analysoinnin yhteydessä.

---

¹⁴⁸ Jokisipilä 1998, 66. Neuvostoliiton suunnitelmista Suomea kohtaan mm. Polvinen 1980, 190.

6.1 Suomi ja Suomen tavoitteet

Ensimmäinen analysoitava teksti ilmestyi Saksan sanomalehtiosaston julkaisussa 1.8.1941.

”Se elävä vastuuntunne, jolla Suomi sotilaallisesti ja ulkopoliittisesti suorittaa osuuttaan Euroopan bolshevisminvastaisella rintamalla, ei turvaa sille vain sen omaa tulevaisuutta, vaan myös johtavan aseman uuden Euroopan pohjoisella loholla. Näin tehdessään Suomi ei ainoastaan noudata historiansa ja maantieteellisen asemansa sanelemaa käskyä, jonka edellyttämät uhrit ja vaarat se urhoollisesti ottaa kannettavakseen, vaan myös edesvastuuntunteensa määräystä uutta Eurooppaa kohtaan, jonka kulttuuriperintö ja sivistys on urhoollisen Suomen kansan hoidossa mitä parhaissa käsissä. Historia ja maantiede ovat jo vuosisatojen aikana asettaneet Saksan ja Pohjois-Euroopan kansoille samanlaisen tehtävän idässä. On ollut aikoja, jolloin joutui unohduksiin tämä tehtävä ja sen suorittaakseen saaneiden kansojen kohtalonyhteys, joka yksin takasi tehtävän myönteisen ratkaisun. Mutta Suomen kansassa, joka aina on välittömästi joutunut kokemaan tämän tehtävän onnistumisen tai epäonnistumisen seuraukset, on tämä tietoisuus sen vuoksi säilynyt elävänä. Sitäkin suuremmalla tyydytyksellä Saksa tervehtii enemmän kuin 20 vuoden kuluttua jälleen uudistettua aseveljeyttä Suomen kanssa ja seuraa ylpeydellä ja elävällä osanotolla sitä voiton tietä, jolla suomalaiset ja saksalaiset sotilaat rinnakkain taivaltavat itää kohti.”

Jokainen ryhmän jäsen yhtä lukuun ottamatta löysi lukemastaan tekstistä sen, mitä siinä kerrotaan Suomesta ja Suomen tavoitteista. Jokainen kertoi Suomen puolustavan maataan Neuvostoliittoa vastaan ja olevan *”ikään kuin etulinjassa”*. Kiintoisaa oppilaiden vastauksissa onkin se, että he ovat osanneet yhdistää bolshevismiin Neuvostoliittoon, vaikka Neuvostoliittoa ei mainita tekstissä ollenkaan. Yksi oppilas (mies) jätti tyhjän paperin ja yksi oppilas (nainen) ei verrannut tekstiä aikaisempaan tietoonsa, vaan vastasi muuten kysymykseen.

Jokaisen mielestä Suomen tavoitteena on olla osa eurooppalaista kulttuuriperintöä ja että Suomi taistelee juuri sen ylläpitämiseksi. Kolme tekstin luenutta mainitsee, että heille on aivan uutta tietoa *”Suomen todellinen eurooppamyönteisyys”*. Nämä kolme edustavat ryhmässä sitä osaa, johon luettu teksti on vaikuttanut eniten, koska kun he vertaavat lukemaansa aikaisempaan tietoonsa Suomesta ja Suomen tavoitteista pitävät he luettua totena. Yksi vastanneista (mies) totesi *”kaiken olevan jo tuttua”* samoin kuin yksi vastanneista

(nainen), jonka mielestä luettu oli ”*suhteellisen totuudenmukainen*”. Kaksi oppilasta tulkitsti tekstin kertovan Suomen tavoitteeksi Suur-Suomen tekemisen, ja he myös olivat sitä mieltä, että tekstin mukaan Suomi on ”*ikään kuin puristuksissa kahden maan välissä, Neuvostoliiton (Venäjän) ja Saksan*”. Ainoa kysymykseen vastannut mies pohti myös, mikä on ollut se ”*monisatavuotinen Saksan ja P-Euroopan tehtävä idässä*”. Hän toteaa, että se ”*ei taida olla bolshevismivastaisuus*”.

Yksi oppilaista (nainen) piti erikoisena väitettä aseveljeyden uudistamisesta Saksan kanssa. Hän toteaa, että ei tiennyt suomalaisten ”*taistelleen saksalaisten kanssa aikaisemmin samalla puolella*”. Sama oppilas kirjoittaa myös, että ”*tekstin lopussa tulee mieleen jatkosota, kun suomalaiset ja saksalaiset yhdessä lähtevät sotimaan itää vastaan eli kai Neuvostoliittoa.*” Tämä oppilas siis osaa jotenkin päätellä tekstissä puhuttavan jatkosodasta, mutta se ei riitä kertomaan hänelle, että teksti on sodanaikaista. Oppilaan mielestä ”*Suomelle annetaan tässä tekstissä johtoasema(mikä johtoasema???)*. Kerrotaan, että Suomella olisi suuri rooli bolshevismmin vastaisessa toiminnassa.” Oppilas siis ilmeisesti on pohtinut milloin Suomella on ollut johtoasema ja suuri rooli bolshevismmin vastaisessa toiminnassa. Itse tekstihän ei sitä suoraan sano, vaan vasta sen lopussa on viittaus tekstin nykyhetkeen.

Toinen analysoitava teksti ilmestyi Saksan sanomalehtiosaston julkaisussa 10.2.1942.

”*Sen jälkeen kun Ryti oli kuvannut kansainliittojärjestelmän, johon pienet kansat olivat luottaneet, rikollista toimintaa, oli hänen ensin todettava, että nykyään Euroopan kaikkien kansojen täytyy puolustautua bolshevismmin, joka nyt on liitossa Englannin ja Pohjois-Amerikan kanssa, koko maailmaa uhkaavaa vaaraa vastaan. Tämä yhteinen etu on ennen muuta ollut se, joka on synnyttänyt myöskin Saksan ja Suomen kansojen välille mitä läheisimmät suhteet. Ryti tähdensi sitten nimenomaan, että tällä etujen yhteisyydellä ei ole millään tavoin mitään tekemistä sen kanssa, kuinka nämä molemmat kansat, kumpainenkin oman laatunsa mukaan, ovat rakentaneet omat sisäiset laitoksensa ja kuinka ne niitä edelleen kehittävät. Samoin kuin Suomi pitää luonnollisena itse määrätä sisäisestä kehityksestään eteenkin päin, samoin se myös pitää kunnialla muiden maiden omaksumia valtiomuotoja aivan kuin jonain itsestään selvänä asiana ja jättää niistä päättämisen kullekin maalle itselleen. Tämä Suomen tasavallan presidentin asenne käy kauttaaltaan yhteen niiden käsitysten kanssa, jotka Saksassa ovat vallitsevina muiden kansojen valtiomuodosta. Moneen*

kertaan on valtakunnanjohtaja – myöskin viimeksi pitämässään puheessa – lausunut julki, ettei hän suinkaan ole sitä mieltä, että kansallissosialismi olisi vietävä muille kansoille ja toteutettava niiden elämässä. Hän ei yleensä voisi kuvitella, että, kun jokin kansa ottaa itselleen jonkin valtiomuodon, se voi antaa jollekin toiselle kansalle aiheen vihamielisyyteen tai suorastaan sodan aloittamiseen.”

Jokainen tekstin lukenut oppilas löysi lukemastaan tekstistä sen, mitä siinä kerrotaan Suomesta ja Suomen tavoitteista. Kaksi (molemmat miehiä) vastanneista totesi Suomen tavoitteena olevan *”bolshevismia vastaan puolustautumisen”*. Yksi vastanneista (nainen) kertoi Suomen tavoitteena olevan *” määrätä itse sisäisestä kehityksestään”* ja että *”Suomen ja Saksan välit ovat olleet läheiset”*. Kaksi muuta (nainen ja mies) totesivat, että Suomen tavoitteena olisi olla *”vaikuttamatta muiden valtioiden valitsemiin hallintomuotoihin”*.

Vertailtaessa tekstiä aikaisempaan tietoon vain yksi ryhmästä (mies) piti tekstiä *”samanlaisena aikaisempien tietojeni mukaan”*. Lisäksi hän tulkitsi tekstin niin, että se olisi mahdollisesti kirjoitettu *”silloin kun Paasikivi oli presidentti”*. Tämä oppilas oli myös sitä mieltä, että tekstin mukaan *”Suomi ei pyri viemään valtiomuotoaan muihin maihin”*. Tämä osuus onkin tekstissä vaikea, koska alussa viitataan Rytin pitämään puheeseen, mutta kesken kappaleen otetaankin esille valtakunnanjohtaja. Näin teksti hämää lukijaansa luulemaan, että kaikki olisivat Rytin mielipiteitä. Tämän oppilaan mielestä on luonnollista, että Suomi piti kunniaa muiden valtioiden hallintomuotoa. Ehkä myös tämä itsestäänselvyys hämäsi oppilasta.

Tekstissä ei sanota suoraan, että Ryti on presidentti, ja sen kirjoittaja käyttää Rytiä esittämään omia mielipiteitään ikään kuin ne olisivat Rytin omia. Jokainen oppilas on maininnut Rytin niin, että hän olisi eri henkilö kuin tekstissä mainittu presidentti. Tämä ilmeisesti johtuu siitä, että alussa mainitaan kansainliitto, mikä harhauttaa oppilaat luulemaan, että teksti *”on varmaan joku tiivistelmä puheesta...eikös kansainliitto ollut joskus 30-luvulla?”*. Sama oppilas (nainen) myös pohtii milloin Ryti oli presidentti ja *”muistelen sen olleen pres. sodan aikana”*. Tämä oppilas onkin sitä mieltä, että *”aikaisempi tietoni aiheesta on erilaista...teksti vaikuttaa niin kierolta(sekavalta) kun siinä on niin paljon eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä siihen mitä tiedän”*.

Yksi oppilas (nainen) kirjoitti tekstin olevan vaikeaselkoista ja ”siksi hyvin epäilyttävää...aikaisemmat tietoni ovat hyvin erilaisia”. Tämä oppilas pohti sitä, miten tekstissä mainittu ”bolshevismi, jotenkin yhdisti Suomen ja Saksan... mielestäni tämä ei ollut niin”. Oppilas ei enempää erittele, miten hänen mielestään asiat todella menivät, mutta arveli tekstin olevan sodanaikaista, kun ”siinä mainitaan kansallissosialismi”.

Kolmas analysoitava teksti ilmestyi Saksan sanomalehtiosaston julkaisussa 5.4.1943.

”Saksan ja Suomen välinen aseveljeys on näinä päivinä saavuttanut 25 vuoden iän. Huhtikuun 3 päivänä 1918 nousi Hankoon maihin saksalainen Itämeren-divisioona, joka sitten oli kenraalin, kreivi von der Goltzin komennossa ratkaisevalla tavalla osallisena Suomen vapauttamisessa Venäjän vallasta. Saksalaisten sotilaitten vuodattamalla verellä laskettiin silloin perustukset, joille sitten rakennettiin riippumaton Suomen valtio. Näiden kahden kansan välillä silloin syntyneissä läheisissä suhteissa ei ole milloinkaan tapahtunut minkäänlaista muutosta. Saksalaisten silmissä Suomi on aina ollut länsimaiden rintavarustuksena itää vastaan. Toiselta puolen on Suomen kansa aina käsittänyt, että se voi täyttää historiallisen tehtävänsä vain nojautumalla Saksan johtamaan voimakkaaseen Keski-Eurooppaan. Suomen talvisodassa 1939-40 suomalaiset joutuivat kokemaan, mitä heille merkitsee se, että Saksa on sidottuna jollekin toiselle taholle. Ilman anglosaksisten valtain hyökkäystä Saksan läntiseen sivustaan ei Suomen olisi milloinkaan tarvinnut suostua siihen häpeälliseen rauhaan, joka oli ajateltu alkuaskeleeksi sen alistamiseen bolshevikkien valtaan. Nykyinen bolshevismia vastaan käynnissä oleva taistelu, jossa saksalaiset ja suomalaiset taistelevat rinta rinnan, samoin kuin he tekivät 25 vuotta takaperin, on kumpaisellekin kansalle taistelua kohtalostaan sekä samalla 25 vuotta takaperin alkaneen ja verellä vahvistetun yhteyden historiallista jatkoa.”

Jokainen tekstin lukenut oppilas löysi lukemastaan tekstistä sen, mitä siinä kerrotaan Suomesta ja Suomen tavoitteista. Yhden oppilaan (mies) mielestä tekstin mukaan ”Suomen tavoitteena valtiollinen riippumattomuus ja varsinkin riippumattomuus Venäjästä”. Kahden oppilaan mielestä (molemmat naisia) tekstissä Suomen tavoitteena on ”pitää vahva side Saksaan”. Yhden oppilaan (mies) mielestä ”Suomen tavoite on ollut pysyä itsenäisenä”. Melkein samalla tavalla vastasi myös toinen oppilas (mies).

Jokainen oppilas oli verratessaan tekstiä aikaisempaan tietoon sitä mieltä, että siinä ei ole mitään eroa. Yksi oppilas (mies) kirjoitti, että *”historialliset faktat ovat kohdallaan, sanamuoto vaan on erilainen mihin olen tottunut. Lisäksi uutta tietoa, että Saksa olisi auttanut Suomea talvisodassa jos olisi voinut.”* Toinen oppilas (mies) oli sitä mieltä, että *”Suomen ja Saksan yhteistyö sotien aikana on ollut Suomen pelastus ja näin se on säilyttänyt itsenäisyytensä”*. Tämä oppilas kirjoitti, että *”yhtäläisyydet omiin tietoihin ovat lähes samanlaiset, tosin tekstissä on paljon uutta”*. Tämä oppilas myös pohti miten Suomi on ollut rintavarustuksena itää vastaan, mutta arveli sen *”liittyvän jotenkin Suomen asemaan Venäjän naapurina.”*

Yhden oppilaan (nainen) mielestä *”uusi tieto itselleni on, että Suomi yritti irtautua Venäjästä Saksan avulla ja että edelleenkin se kamppailee bolshevismia vastaan.”* Tämän oppilaan mielestä *”eroa aikaisempaan tietooni ei ole, siinä mitä tiedän”*. Toinen oppilas (nainen) oli sitä mieltä, että *”Suomi ja Saksa eivät olleet aseveljiä”*. Sama oppilas kuitenkin kirjoitti, että *”tekstin historialliset tiedot ovat samanlaiset kuin omani”*. Yksi oppilas (mies) löysi tekstistä yhtäläisyyksinä: *”talvisodan häpeärauha, Goltzin maihinnousu ja saksalaisten apu vuonna 1918, eroja aikaisempaan tietooni ei mielestäni tekstissä ole”*.

Tämän tekstin vaikeus on siinä, että siinä on monta historiallisesti oikeaa tapahtumaa alussa, mikä on ilmeisesti saanut jokaisen oppilaan pitämään tekstiä muutenkin aitona. Edes lopun sangen mahtipontinen Suomen ja Saksan yhteyttä korostava osuus ei oppilaiden vastausten perusteella ole saanut heitä epäilemään tekstiä. Tekstihän yhdistelee historiallisia tapahtumia ja antaa niille korostettuja ja vääristeltyjä merkityksiä. Nämä ovat tulleet mukaan oppilaiden kirjoittamiin vastauksiin.

Neljäs analysoitava teksti ilmestyi Saksan sanomalehtiosaston julkaisussa 4.7.1944

”Suomen hallituksen pääministeri Linkomies on radiossa pitämässään laajassa puheessa seikkaperäisesti määritellyt kantansa niihin tapahtumiin, joiden keskipisteenä oli Saksan ja Suomen välisen aseveljeyden vahvistaminen. Linkomiehen sanojen mukaan Suomi puolustaa kaikkea, mikä tekee elämän elämisen arvoiseksi. Tähän kuuluu myöskin suomalainen demokratia, jota ei Saksan kanssa tehdyllä sopimuksella millään tavoin vahingoiteta. Linkomiehen puheen ydinajatuksena oli, että Suomi ei milloinkaan laske aseitaan ilman

yhteisymmärrystä Saksan kanssa. Pääministeri mainitsi tämän itsestään käsitettävänä velvoituksena, joka johtuu Suomen Saksalta pyytämästä ja Saksan suomasta avusta. Tärkeä on – varsinkin Suomen sisäpolitiikan kannalta – Suomen hallituksen päämiehen toteamus, että Suomen sosialidemokraatit ovat olleet yhtä mieltä hallituksen muiden jäsenten kanssa taistelun jatkamisesta Neuvostoliittoa vastaan ja avun vastaanottamisesta Saksasta, että eroa mielipiteissä on ollut vain näihin asioihin liittyvissä muodollisuuksista. Samalla kun rintama Karjalan kannaksella on edelleen vakautunut ja Saksan aseveljeyden vaikutukset ovat jo käyneet havaittaviksi, on Linkomiehen puhe uudelleen vahvistanut kotirintamaa ja sekä lujittanut sen vastarintatahtoa. Näin voidaan pitää torjuttuna hyökkäystä, johon anglosaksiset vallat ryhtyivät diplomaattisesti ja Neuvostoliitto sotilaallisesti saadakseen Suomessa aikaan sekasortoa.”

Jokainen tekstin lukenut oppilas löysi lukemastaan tekstistä sen, mitä siinä kerrotaan Suomesta ja Suomen tavoitteista. Yksi oppilas (nainen) kirjoitti Suomen tavoitteeksi, että ”*Suomi haluaa pitää aseveljeyden Saksan kanssa vahvana*” ja että ”*aseita ei lasketa ilman yhteisymmärrystä Saksan kanssa*”. Myös muut kirjoittivat nämä Suomen tavoitteiksi, tosin jokainen hieman eri tavalla. Vain yksi oppilas (nainen) kirjoitti Suomen tavoitteeksi ”*olla myös yhtämielinen sisäisesti*”.

Kaikki muut paitsi yksi tekstin lukenut (nainen) pitivät tekstiä samanlaisena kuin aikaisempi tieto. Oppilas (nainen) kirjoitti, että ”*aikaisempi tietoni aiheesta oli melko yhtäläinen tekstin kanssa*”. Tämä oppilas ei kuitenkaan tarkemmin ilmaise, mitä eroja hän löysi tekstistä, vaan toteaa, että ”*yhtäläisyytenä olisi ainakin Suomen ja Saksan aseveljeys ja taistelu Neuvostoliittoa vastaan*”. Sama oppilas myös pohti ”*mikä diplomaattinen hyökkäys Suomeen kohdistui?*”.

Oppilas (nainen) kirjoitti, että ”*samaa tekstissä oli esim. se että Saksa ja Suomi olivat liitossa keskenään...uutta tekstissä oli Suomesta luotu melko päämäärätietoinen kuva*”. Tämä oppilas kirjoitti, että ”*en löydä eroja aikaisempaan tietooni*”. Tämä oppilas myös pohti milloin Suomi pyysi apua Saksalta: ”*eikös Suomi saanut elintarvikkeita Saksasta sodan aikana*”. Lisäksi hänen mielestään pääministeri Linkomies ja tekstissä mainittu Suomen hallituksen päämies olivat kaksi eri henkilöä.

Oppilas (nainen) ymmärsi tekstin pohjalta Suomen tavoitteeksi, että *”talvisodan yhdistämä kansa hyökkää Saksan avulla NL:oon”*. Oppilaan mielestä tämä on yhtäläistä hänen aikaisempien tietojen kanssa, myöskin se, että Suomi *”oli Saksan aseveli”*. Tämä oppilas totesi, että *”mitä muistan lukeneeni kirjasta, on samanlaista kuin tekstistä lukemani”*. Hän osasi mitä ilmeisimmin yhdistää tekstin tiedot sota-aikaan, mutta ei kuitenkaan osannut sen pohjalta päätellä, että teksti on sodanaikaista.

Kaksi muuta (mies ja nainen) totesivat myös, että tekstin tiedot ovat samanlaiset kuin heidän aikaisempi tieto. Kumpikin kirjoitti, että ei löytänyt yhtään eroavaisuutta tekstin ja aikaisemman tiedon kanssa. Vain yksi oppilas (nainen) suhtautui kriittisesti tekstiin. Hänen mielestään *”siinä liioitellaan, vaikka jotkut kohdat (sopimus Saksan kanssa) pitääkin paikkansa”*. Oppilas ei erittele tarkemmin eroja, mutta toteaa, että *”liioittelulla on kai tarkoituksensa...kenenköhän kirjoittama tämä on?”*

6.2 Tekstin tiivistäminen

Ensimmäisen tekstin tiivisti muutamaan lauseeseen kolme oppilasta. Kaksi muuta (mies ja nainen) jättivät tyhjän paperin.

Ainut miesvastaaja tiivisti lukemansa seuraavanlaisesti: *”Suomi on ensimmäinen tulppa Euroopan ja Neuvosto-Venäjän välillä. Eurooppaa on yhdistänyt yhteinen vihollinen, Neuvosto-Venäjä, mutta Suomi on saanut aina olla se, joka kantaa seuraamukset. Saksa haluaa käyttää tilaisuuden hyödykseen ja ehdottaa aseveljeyttä.”* Tämä oppilas totesi tekstistä, että *”teksti on erittäin ketjutettua ja siksi raskasta lukea”*. Oppilaan mielestä teksti oli kuitenkin *”aika totuudenmukainen”*.

Toinen vastanneista naisista tiivisti lukemansa seuraavanlaisesti: *”Suomi taistelee vastuuntuntoisesti niin sotilaallisesti kuin ulkopoliittisestikin bolshevismia vastaan ja näin turvaa tulevaisuutensa sekä johtavan asemansa Pohjois-Euroopassa. Suomi myös huolehtii uuden Euroopan sivistyksestä ja kulttuuriperimästä huoletta ja sotii myös yhdessä Saksan kanssa NL:a vastaan. Toisin sanoen Suomi on vahva, rohkea ja urhoollinen pienuudestaan huolimatta ja toimii hyvän asian puolesta.”* Tämä oppilas vertasi tekstiä aiempaan tietoon

seuraavanlaisesti: *”Aiempaan tietooni verrattuna samaa on ainakin jatkosota Saksan rinnalla taistelu NL:a vastaan. Sen sijaan Suomen johtoasema tuntuu olevan jotain uutta. Ehkä sitä voi jotenkin verrata siihen kun muut P-maat tahtoivat pysyä puolueettomina? Suur-Suomi?”* Oppilas ei maininnut yhtään eroavaisuutta aikaisempaan tietoonsa.

Kolmas vastanneista (nainen) tiivistä tekstin seuraavanlaisesti: *”Suomi taistelee Saksan aseveljenä Neuvostoliiton bolshevikkeja vastaan turvatakseen oman tulevaisuutensa ja itsenäisyytensä ja saadakseen johtavan aseman Pohjois-Euroopassa. Uuden Euroopan kulttuuriperintö ja sivistys on Suomen vastuulla.”* Oppilas kirjoitti, että *”teksti tuntuu melko mahtipontiselta, mutta sen mitä tiedän tuosta on samanlaista”*.

Tekstin tiivistäminen onnistui mielestäni suhteellisen hyvin, vaikka se oli *”erittäin ketjutettua”*, niin kuin yksi oppilas asian ilmaisi. Molempien naisten mielestä Suomi turvaa tulevaisuutensa ja itsenäisyytensä taistelemalla Neuvostoliittoa vastaan, kun taas ainut vastannut mies ei mainitse tätä ollenkaan. Jokainen kuitenkin osasi kertoa, että tekstin mainittu vihollinen on Neuvostoliitto. Mielestäni kuitenkin tekstin lukeneet naiset olivat osanneet ottaa tekstistä enemmän aineksia tiivistykseensä ja silti he onnistuivat säilyttää sen luettavana.

Toisen tekstin tiivistä muutamaan lauseeseen kaikki viisi tekstin lukeutta oppilasta (kolme miestä ja kaksi naista).

Ensimmäinen vastanneista naisista tiivistä tekstin seuraavanlaisesti: *”Suomen ja Saksan välit lähentyivät yhteisen edun takia. Kuitenkin Suomen ja Saksan sisäisen kehityksen sanotaan olevan erilaisia. Silti Suomi pitää luonnollisena itsemääräämisoikeutta ja muiden valtiomuotojen hyväksymistä, kuten Saksakin.”* Tämä oppilas ei maininnut yhtään eroa tai yhtäläisyyttä, mutta kirjoitti, että *”teksti oli monimutkainen ja vaikea tulkita, koska en tiennyt tekstin lähdeä. Vaikka siinä on mainittu mm. Ryt, joka oli presidenttinä sodan aikana, on teksti mielestäni vääristelevä.”* Tämä oppilas suhtautui siis kriittisesti tekstiin, koska ei tiennyt koska se on kirjoitettu ja kuka sen on kirjoittanut.

Toinen vastanneista naisista tiivistä tekstin seuraavanlaisesti: *”Kerrotaan Suomen valtiollisesta kehityksestä ja siitä, että jokaisella valtiolla on omat asiat käsiteltävänä.”* Tämä oppilas ei maininnut yhtään eroa tai yhtäläisyyttä. Hän kirjoitti, että teksti on *”vihamielisen*

tuntuinen, lietsova.” Oppilas kirjoitti myös, että tekstin tyyli on erilainen mihin hän on tottunut ja, että ”*siitä ei oikeen ota selvää kenen mielipiteitä siinä on, ilmeisesti Rytin.*”

Ensimmäinen mies, joka tiivisti tekstin, kirjoitti seuraavanlaisesti: ”*Kansainliittojärjestelmän epäonnistumisen seurauksena Euroopan kansojen täytyy puolustaa itseään levittyvää kommunismia vastaan. Tämän yhteisen ongelma seurauksena ovat Suomi ja Saksa ajautuneet yhteen, jotta voisivat puolustaa omaa valtiojärjestystään sekä estää muiden valtioiden pakkokäännytys kommunismiin. Suomi tai Saksa pyri eivät kumpikaan pyri NL:n tavoin pakottamaan omaa hallintomalliaan muihin valtioihin.*” Tämä oppilas kuvaili tekstiä seuraavanlaisesti: ”*Suomen ja saksan tarkoitusperät ovat käsitykseni mukaan olleet täysin itsekkäitä ja sotilaallinen yhteistyö kohdistettu täysin Neuvostoliittoa vastaan, eikä kommunismia kuten tekstissä on ilmaistu. Myös Saksan tarkoituksena oli todellisuudessa alistaa mahdollisimman suuri alue Führerin vallan alle.*” Tämä oppilas on löytänyt tekstistä ristiriitaisuuksia ja toteaaakin, että ”*se on jotenkin vääristeltyä*”. Oppilas osaa yhdistää valtakunnanjohtajan Hitleriin, vaikka niin ei tekstissä mainita.

Toinen tekstin tiivistänyt mies kirjoitti seuraavanlaisesti: ” *Suomi ja Saksa puolustautuvat bolshevismia vastaan, joka on liitossa Englannin ja Pohjois-Amerikan kanssa. Kumpikin maa sitoutuu pitämään kunniansa toisen valtiomuodon.*” Oppilas pohti milloin teksti on kirjoitettu ja ”*arvelen sen olevan sodanaikaista, kun siinä puhutaan mahtipontisesti*”.

Vain yksi oppilas (mies) arvioi tekstin sisällön olevan totta. Oppilas tiivisti tekstin seuraavanlaisesti: ”*Saksan ja Suomen yhteiset edut ilmenevät muun muassa siinä, että molemmat kansat pitävät oikeutenaan määrätä omasta, mutta velvollisuutenaan olla päättämättä muiden valtiomuodosta. Presidentti Ryti ei voi kuvitella, että jonkun valtiomuodon ottaminen johtaisi toisen kansan vihamielisyyteen ja sotaan tätä toista kansaa vastaan.*” Tämä oppilas sekoittaaakin valtakunnanjohtajan ja Rydin, luullen ilmeisesti heitä samaksi henkilöksi. Oppilas kirjoittaa, että ”*teksti oli hieman vaikeaselkoinen lauserakenteidensa vuoksi, mutta siinä ei ole mielestäni virheitä.*”

Tämän tekstin tiivistäminen ja vertailu aikaisempaan tietoon on saanut oppilaat epäilemään tekstin aitoutta. Tekstin mahtipontisuus ja ilmeinen vääristely on saanut melkein kaikki oppilaat pohtimaan tekstiä kriittisesti. Yksi oppilas totesikin, että tekstiä oli vaikea tulkita koska lähde oli tuntematon. Ilmeisesti tekstissä ei ole mainittu tarpeeksi historian tapahtumia,

jotta se olisi ollut vakuuttavampi. Kuitenkin yksi oppilas on pitänyt tekstiä oikeanlaisena. Hänen kohdallaan tekstissä mainitut henkilöt ja niiden oikeanlainen yhdistäminen tapahtumiin on mitä ilmeisimmin vakuuttanut oppilaan.

Kolmannen tekstin tiivistä muutamaan lauseeseen kaikki viisi tekstin lukeututta oppilasta (kolme miestä ja kaksi naista).

Ensimmäinen nainen tiivistä tekstin seuraavanlaisesti: *”Suomen irtautuminen Venäjältä on paljolti saksalaisten ansiota, eikä talvisodan ja jatkosodan seurauksetkaan olisi olleet niin häpeälliset, mikäli Saksa ei olisi ollut sidottuna toiselle taholle. Nykyään on (siis jatkosodassa) käynnissä taistelu bolshevismia vastaan, jossa saksalaiset ja suomalaiset taas ovat yhteydessä. Tätä en tiennyt ennen.”* Oppilas arvioi tekstiä seuraavanlaisesti: *”Lukemani teksti vaikuttaa aika luotettavalta. Kuulostaa joltain viralliselta puheelta, jonka esim. Suomen presidentti on pitänyt.”*

Toinen naisista tiivistä tekstin seuraavanlaisesti: *”Saksan tuki on ollut merkittävä Suomelle, eikä läheisissä suhteissa ole milloinkaan tapahtunut minkäänlaista muutosta.”* Tämän oppilaan mukaan *”tekstin tiedot ovat mielestäni luotettavia.”*

Ensimmäinen mies tiivistä tekstin seuraavanlaisesti: *”Suomi on ollut useaan otteeseen Saksan liittolaisena historian aikana. Talvisodan aikana suomalaiset huomasivat, että Saksan apu on tarpeen taistelussa Venäjää vastaan. Suomen ja Saksan yhteistyö sotien aikana on ollut Suomen pelastus ja näin se on säilyttänyt itsenäisyytensä.”* Tämä oppilas kirjoitti, että: *”tekstissä on paljon minulle uutta tietoa, mutta osa jo tuttua.”*

Toinen miehistä tiivistä tekstin seuraavanlaisesti: *”Suomen ja Saksan pitkä ja sotaisa aseveljeys on molemminpuolisessa kunnioituksessa ja yhteistyössä tuottanut haluttuja tuloksia. Nyt käynnissä oleva taistelu bolshevismia vastaan Suomen ja Saksan kansan puolesta yhdistää valtioita ennestään.”* Oppilaan mielestä eroa aikaisempaan tietoon ei tekstissä ollut, tosin *”teksti on vähän sekava.”*

Kolmas mies tiivistä tekstin seuraavanlaisesti: *”Suomen ja Saksan välinen aseveljeys on jatkunut sisällissodan vuosista suojaten länttä idän uhkalta. Saksan on Suomen ainoa mahdollisuus tähän ja sieltä tulevan avun puute on ajoittain johtunut vain siitä, että Saksan*

omat rintamat ovat tehneet avun mahdottomaksi, eikä missään nimessä haluttomuudesta auttaa. Nykyään Saksa aikookin nousta taas itsekin taistoon itää vastaan.” Oppilas kuvaili tekstiä hyvin laajasti, hänen mielestään: ”Historialliset faktat ovat paikallaan, hieman epäselvää tosin on koska tämä on kirjoitettu, ilmeisesti sodan aikana. Ehkä johonkin lehteen???”

Tämän tekstin tiivistäminen ja vertailu aikaisempaan tietoon on vakuuttanut oppilaat tekstin aitoudesta. Yksikään ei suoraan epäile tekstiä. Ilmeisesti tekstissä on mainittu tarpeeksi historian tapahtumia ja henkilöitä, että se on ollut uskottava. Erityisesti tekstin lopussa on historian vääristelyä, mutta kukaan oppilas ei ole niitä huomannut. Jokainen tiivistelmä keskittyy toteamaan Suomen ja Saksan aseveljeyden ja taistelun bolshevismia vastaan.

Neljännän tekstin tiivisti muutamaan lauseeseen kaikki kuusi tekstin lukeututta oppilasta (yksi mies ja viisi naista).

Ainut oppilas (nainen), joka kritisoi tekstiä tiivisti sen seuraavanlaisesti: *”Linkomies sanoi puheessaan, että yhteistyö Saksan kanssa sujuu hyvin ja Saksan aseveljeyden vaikutukset ovat käyneet havaittaviksi. Sosialidemokraatit ovat yksimielisiä siitä, että NL:n vastaista taistelua jatketaan, eikä aseita lasketa ilman yhteisymmärrystä Saksan kanssa.”* Oppilaan mielestä *”teksti on yltiöpositiivinen, jotta se vahvistaisi kotirintamaa ja lujittaisi vastarintatahtoa. Siksi se ehkä kaunistelee asioita ja jättää jotain sanomatta. Oliko Suomen hallitus todella niin yksimielinen kuin puheessa sanottiin? Suomen sosialidemokraattien erimielisyyttä on voitu vähätellä ja kansan yksimielisyyttä liioitella...”* Tämä oppilas onkin osannut analysoida tekstiä kaikista parhaiten, myös verrattuna muihin teksteistä tehtyihin arvioihin. Tosin hän kirjoittaa myös, että *”vaikka aluksi oltiin sitä mieltä, että aseita ei lasketa, niin Suomi alkoi suunnitella rauhanneuvotteluja Saksan tilanteen heikentyessä Stalingradissa.”*

Toinen tekstin lukeut nainen tiivisti sen seuraavanlaisesti: *”Suomen hallituksen pääministeri Linkomies arvioi radiossa mielipidettään Suomen ja Saksan aseveljeyden vahvistamiseen. Linkomiehen mukaan Suomi pitää puolensa sopimuksessa, eikä halua vahingoittaa suomalaista demokratiaa. Koska Suomi pyysi Saksalta apua, se ei aio laskea aseitaan ilman molempien osapuolten yhteisymmärrystä. Tärkeänä pidetäänkin juuri sitä, että Saksan apu otettiin vastaan ja että taistelua Neuvostoliittoa vastaan jatkettiin. Linkomiehen puhe on*

valanut suomalaisiin toivoa anglosaksien ja Neuvostoliiton hyökkäyksen alla.” Oppilas arvioi, että ”teksti kuulostaa suhteellisen todenmukaiselta.”

Kolmas tekstin lukenut nainen tiivistä sen seuraavanlaisesti: ”Suomen hallitus oli yksimielinen siitä, että Suomen oli välttämättä otettava vastaan apua Saksalta itsenäisyytensä säilyttämiseksi Neuvostoliiton hyökätessä. Suomi soti kuitenkin omaa sotaansa Neuvostoliittoa vastaan eikä ollut liittymässä Saksaan millään tavoin, vaan ainoastaan täytti molemminpuolisen avun nimissä tehdyn sopimuksen velvoitteet.” Tämä oppilas kirjoitti, että ”tietoni ovat samanlaiset kuin tekstissä, tosin siinä on myös uutta.”

Neljäs tekstin lukenut nainen tiivistä sen seuraavanlaisesti: ” Linkomies on Suomen ja Saksan aseveljeyden vahvistamisen kannalla. Suomelle velvoite olla laskematta aseitaan, ilman yhteisymmärrystä Saksan kanssa. Hallitus ja sosialidemokraatit: Neuvostoliittoa vastaan tulisi jatkaa taistelua, apua tulisi ottaa Saksasta vastaan. Hyökkäys johon anglosaksiset vallat olivat ryhtyneet diplomaattisesti ja Neuvostoliitto sotilaallisesti, voitiin pitää torjuttuna Karjalan kannaksen vakautuneen tilanteen, Saksan aseveljeyden vaikutuksen ja kotirintaman vastarintatahdon vahvistuttua”. Myös tämä oppilas arvioi tekstin olevan totta.

Viides tekstin lukenut nainen tiivistä sen seuraavanlaisesti: ”Suomen pääministeri luo uskoa jatkosodalle Suomen ja Saksan aseveljeyden turvin. Suomi ei laske aseitaan ilman yhteisymmärrystä Saksan kanssa.” Tämä oppilas arvelee tekstin olevan jatkosodan ajalta ”mahdollisesti jonkun puheen tiivistelmä.”

Ainut tekstin lukenut mies tiivistä sen seuraavanlaisesti: ” Suomen hallituksen pääministeri Linkomies piti radiossa puheen, jossa kertoi kantansa Suomen ja Saksan aseveljeyden vahvistamiseen. Linkomiehen mukaan Suomi puolustaa kaikkea mikä tekee elämän elämisen arvoiseksi ja koko hallitus on yksimielinen sodan jatkamisesta Neuvostoliiton kanssa sekä avun vastaanottamisesta Saksasta. Linkomiehen puhe vahvisti kotirintamaa ja lujitti vastarintatahtoa.” Tämä oppilas totesi, että ”yhtäläisyyksinä se että Suomi sai avustuksia Saksalta ...Kai se oli melko totta.”

6.3 Pohdinta

Edellä esitellyn aineiston perusteella väitän, että suurimmalla osalla oppilaista luettu teksti on joko kokonaan tai osittain korvannut aikaisemman tiedon. Näin ollen pidän tekemääni opetuskokeilua onnistuneena. Vain yhden tekstin kohdalla (teksti 2.) suurin osa oppilaista epäili sen aitoutta, muut tekstit olivat oppilaiden mielestä todenmukaisia, paitsi teksti neljä, johon kriittisesti suhtautui yksi oppilas (Liite 3. ja 4.). Tulos on kiintoisa myös senkin takia, että oppilaille oli opetettu jatkosota edellisellä tunnilla ja voidaan olettaa, että oppilaat olivat tutustuneet oppikirjaan. Ainakin osasta oppilaiden vastauksista voi päätellä, että oppikirjaa on luettu.

Tekstien haasteena on ollut muun muassa se, että oppilaat eivät tiedä milloin, miksi ja kenelle teksti eli tässä tilanteessa propaganda on kirjoitettu. Kun en myöskään antanut tunnin alussa muita ohjeita kuin lukea teksti ja vastata kysymyksiin, niin voidaan mielestäni oikeutetusti kysyä, oliko tulos odotettavissa? Koska oppilaat ovat pitäneet lukemaansa tekstiä samanarvoisena kuin muita lähteitä ja moni oppilas jopa kirjoitti tekstissä olevan uutta tietoa, olen sitä mieltä, että itse teksti ei ollut vaikuttamassa lopputulokseen. Olisiko lopputulos ollut erilainen jos olisin ilmoittanut tunnin alussa, että oppilaat tulevat lukemaan propagandamateriaalia?

Koska opetuskokeilun tehtävänä oli selvittää kuinka oppilaat analysoivat ja muodostavat uutta tietoa tekstin pohjalta, jonka lähde he eivät tiedä, pitää mielestäni pohtia miten ja millä materiaalilla oppilaita opetetaan. Onhan jokainen oppikirja koottu niin, että oppilas ei pysty tietämään kuinka monesta eri lähteestä se on. Väitän, että oppilaat ovat pitäneet lukemaansa tekstiä samanarvoisena kuin oppikirjaa. Tämä korostaa kommunikaation tärkeyttä eli että oppilaat ovat opetustilanteessa selvillä tekstin alkuperästä. Toisaalta on hyvä pohtia, riittääkö aina edes tekstin alkuperän ilmoittaminen sen oikeaan tulkintaan.

Mielestäni tämä opetuskokeilu osoittaa, että jos oppilaille ei opeteta lähdekriittisyyttä, niin ulkopuolelta tuleva informaatio syrjäyttää helpommin opitun tai ainakin muokkaa sitä niin, että oikea tieto vääristyy. Oppilaat eivät tiedä missä yhteydessä uusi informaatio on tuotettu. Tässä tilanteessa ei auttanut, että oppilaille oli opetettu jatkosota edellisellä kaksoistunnilla.

Koska oppilaille esitetty informaatio oli perusteiltaan valetta, niin oppilaiden kyky tulkita sitä oikein oli vielä alempi. Miten on sitten muunlaisen informaation, esimerkiksi oppikirjan tai opettajan opetuspuheen? Onko niitäkin pidettävä jossain mitassa valheellisina, onhan oppikirjaan valittu vain osa siitä historiasta joka on tapahtunut ja sekin on tulkintaa. Myös opettaja esittää tietoisesti/tiedostamatta tietyt asiat. Mielestäni tässä on huomattava indoktrinaation vaara.

Minkälainen tietopohja oppilaille pitää saada, jotta vaikeaa tekstiä voidaan heille esitellä ilman vaaraa, että oppilaat pitävät uutta informaatiota luotettavampana kuin aikaisempaa. Tähän opetuskokeiluun soveltaen: mikä takaa informaation luotettavuuden? Tässä opetuskokeilussa se on ollut mielestäni ensisijaisesti se, että oppilaiden lukemissa teksteissä on mainittu riittävästi samoja tietoja kuin oppilailla on jo ennakkoon ollut jatkosodasta. Toissijainen, mutta mielestäni kuitenkin vaikuttava syy on ollut se, että informaatio on tullut opettajalta. Väitän, että oppilaat ovat osittain luottaneet lukemaansa, koska he ovat tottuneet siihen että opettajan informaation oikeellisuuteen voi aina luottaa. Väitän, että opetuskokeiluun osallistuneita oppilaita voi opettaa indoktrinatiivisin keinoin.

Indoktrinaatiota luonnehditaan harhaanjohtavaksi, yksinkertaistavaksi, yksisuuntaiseksi ja piilovaikutteiseksi tavaksi opettaa. Tuloksena on ihminen, jolta puuttuu valmiudet itsenäiseen kriittiseen arviointiin. Indoktrinaatiota voidaan siten sanoa tapahtuvan aina kun oppilas täydellisemmän informaation pohjalta voisi pätevästi päätyä eri käsitykseen asiasta, vaikka hän yksipuolisen informaation pohjalta omaksuukin opettajan näkemyksen.¹⁴⁹Tässä opetuskokeilussa 14 oppilasta omaksui yksipuolisen informaation pohjalta vääriä käsityksiä jatkosodasta kun taasen viiden oppilaan voidaan todeta vastausten perusteella välttyneen tältä.

Indoktrinaation määritelmä on kuitenkin ongelmallinen. Mikä piirre erottaa kasvatuksellisesti hyväksyttävän opetuksen indoktrinaatiosta? Yksi tärkeimmistä on suhde tietoon. Kasvatuksellisesti hyväksyttävä opetus opettaa uskomuksia, joita voidaan pitää oikeutetusti tietona. Opettajalle asetetut vaatimukset ovat siis korkealla, varsinkin kun opetuksen tulisi edistää oppilaan valmiuksia tietää kyseinen asia. Mielestäni uuden informaation kriittinen analysointi tulisikin siirtää olennaiseksi osaksi oppimista. Silloin oppilaiden mahdollisuudet

---

¹⁴⁹ Puolimatka 2001,15, 17-18, 186.

tunnistaa vääränlaista informaatiota paransi ja sillä olisi mahdollisesti myös opetuksen laatua parantava vaikutus.¹⁵⁰

Tärkeää on pohtia, miten oppilas reagoi ristiriitaiseen informaatioon. Muodostuuko aiemmin opitusta ja uudesta informaatiosta eräänlainen synteesi, vai ovatko oppilaat täysin uuden informaation armoilla. Ristiriitatiedon käsittelyn valmius on nykyisessä yhteiskunnassa tärkeää, ilman sitä informaation prosessoiminen tiedoksi vaikeutuu huomattavasti. Voisiko osasyö opetuskokeilun tulokseen olla se, että oppilaat ovat lähes jatkuvan informaation vaikutuksen alaisina ja oikean ja väärän informaation toisistaan erottaminen on vaikeutunut.¹⁵¹

Indoktrinaatio on määritelty opetuksen sisällön, menetelmän, tarkoituksen, seurausten ja vallankäytön perusteella. Niinpä puhutaan sisältö-, menetelmä-, intentio-, seuraus- ja kontrollikriteeristä. Sisältökriteeriä käytetään tavallisesti kun kyseessä on uskonnollisten moraalisten ja poliittisten uskomusten opettaminen. Menetelmäkriteeri taas keskittyy siihen onko opetuksessa käytetty menetelmä hyväksyttävä. Tällöin menetelmän käsite tulee ymmärtää hyvin laajasti, muun muassa tiettyinä opetuksen tekniikoina tai tyyleinä. Intentiokriteerissä opettajan tarkoituksena on indoktrinoida. Tällöin opettaja haluaa oppilaiden uskovan opetetut asiat todistusaineistosta välittämättä ja toisaalta opettaja ennakoii, että opetuksen seurauksena sellainen tulos on todennäköinen tai väistämätön. Seurauskriteeri täyttyy kun opetettava asia omaksutaan siten, että se ei ole enää avoin täydelle rationaaliselle arvioinnille. Oppilas siis uskoo opetettavat asiat epäkriittisesti. Kontrollikriteeri keskittyy opettajan auktoriteetin ja oppilaan autonomian väliseen jännitteeseen. Opettaja voi käyttää auktoriteettiaan joko kasvatuksellisesti myönteisellä tavalla tai indoktrinoivasti, jolloin oppilaiden käsityksiä muokataan tavoilla, jotka eivät ole kasvatuksellisesti perusteltavissa.¹⁵²

Keskityn seuraavaksi opettajan intention ja indoktrinaation seurauksiin, koska ne ovat mielestäni tämän opetuskokeilun kannalta olennaisimmat indoktrinaation määritelmät. Opettajan intentio liittyy olennaisesti seurauksiin: jos opettajan tarkoitus on indoktrinoida, voidaan sanoa, että seurauksena on myös indoktrinoitu oppilas. Jos tämän suhteuttaa opetuskokeiluun, niin silloin kaikkien oppilaiden olisi pitänyt vakuuttua esittämästäni aineistosta. Näin ei kuitenkaan ollut kaikkien oppilaiden kohdalla, vaan kriittisimmät pitivät

¹⁵⁰ Puolimatka 2001, 27-29. Vrt. Huttunen 2003, 140-142.

¹⁵¹ Castren et.al. 1992, 101-103. Myös Herkman, 2007, 39.

¹⁵² Puolimatka 2001, 29-34. Vrt. Huttunen 2003, 20- 35.

tekstiä liioittelevana ja vääristelevänä. Intentio ei siis selitä täysin tulosta, vaan siihen tarvitaan myös muita kriteereitä, jolloin usein viitataan opetuksen sisältöön. Tätä voi avata myös sillä, että opettaja lyö laimin opettavien asioiden perusteellisen valmistelun, jolloin opetuksen taso laskee niin paljon, että siitä tulee indoktrinaatiota. Opettajan indoktrinointipyrkimys voi epäonnistua, koska opetus ei välttämättä tuota tarkoitettuja seurauksia. Pedagogiset syyt vaikuttavat oppilaaseen, mutta tätä vaikutusta välittävät monien muiden seikkojen lisäksi oppilaan valinnat, jotka viime kädessä määräävät vaikutuksen luonteen. Jotkut oppilaat siis saattavat pystyä vastustamaan järjestelmällistä indoktrinaatiota. Jopa tahallaan vääristellyt pedagogiset tilanteet voivat joissakin tilanteissa edistää oppilaassa kriittisyyden kehittymistä. Pedagogisella syyllä ja seurauksella on kuitenkin yhteys eli se millaiseksi opetustilanteet rakennetaan, vaikuttaa oppilaan oppimiseen.¹⁵³

6.4 Kriittinen kasvatus ja historian tavoitteet

Kriittisen kasvatuksen tärkeimmäksi historialliseksi taustavaikuttajaksi on mainittu Frankfurtin koulun kriittinen teoria. Sen ytimessä on yhteiskunnallisuus ja vallitsevan tietokäsityksen kyseenalaistaminen. Yhteiskunnan valtasuhteet nähdäänkin osana koulua ja kasvatusta ja ne taasen vaikuttavat osaltaan yhteiskuntaan. Tällöin on kyse myös koulutiedon olemuksen pohdinnasta ja määrittelystä. Koulutieto on perinteisesti esittäytynyt varmana tietona, joka perustuu viimeisimpään tutkimukseen. Kuitenkin on niin, että tutkimuksen luoma kuva maailmasta muuttuu koko ajan. Tärkeää on siis kysyä, kenen totuutta koulussa opetetaan ja onko se tietoa.¹⁵⁴

Kriittisyyttä pidetään länsimaisen yhteiskunnan keskeisenä sivistysihanteena. Eräänlainen vastakkainasettelu on kuitenkin olemassa kun on kyse indoktrinaatiosta ja sosialisatiosta ja niiden pyrkimyksestä sopeuttaa ja muokata kasvatettavat omaksumaan yhteiskunnassa vallitsevat käsitykset ja käytännöt osaksi elämäänsä. Miten tähän sitten suhteutuu ihanteena oleva kriittisesti ajatteleva ihminen, jolla pitäisi olla kykyä itsenäiseen ajatteluun. Ihminen ei kehity kriittiseksi ilman kasvatusta. Kriittisyyden kehittyminen edellyttää ainakin kriittisen potentiaalin avaamista ja sen suuntaamista kohti vallitsevia tietojärjestelmiä ja

---

¹⁵³ Puolimatka 2001, 213-226.

¹⁵⁴ Herkman 2007, 34-35. Myös Huttunen 2003, 63-64. Vrt. Kiilakoski et.al. 2005, 7-14.

yhteiskunnallisia järjestelyjä, jotta niistä voidaan esittää pätevää kritiikkiä ja löytää ratkaisuja.¹⁵⁵

Kriittinen ajattelu ja kasvatus nojaavat siihen, että tieto ei ole koskaan puolueetonta. Oppilaat tulisi opettaa lukemaan sanaa, kuvaa ja maailmaa kriittisesti, tietoisina kulttuurisista koodeista ja ideologian vaikutuksista elämän eri osa-alueilla. Lukiessamme tuotamme tekstin tekstiin, tulkitessamme tuotamme tekstin tekstistä ja kritisoidessamme konstruimme tekstin tekstiä vastaan. Kriittinen ajattelu on informaation ja tietolähteiden luotettavuuden, tarkkuuden ja varmuuden arviointia. Mikä sitten on kriittisen ajattelun ja kasvatuksen anti historianopetukselle.¹⁵⁶

Historian osalta lukion opetussuunnitelmassa todetaan seuraavanlaisesti:

Lukion historian opetus luo opiskelijalle edellytyksiä ymmärtää aikakausien luonnetta, oman aikansa ongelmia ja muutosprosesseja sekä auttaa häntä hahmottamaan kansainvälistä maailmaa. Historian on yksilöllistä, kansallista ja eurooppalaista identiteettiä luova oppiaine. Opetuksen lähtökohtana ovat historian luonne tieteenalana ja tiedon muodostumisen perusteet. Sen vuoksi huomiota kiinnitetään tietojen kriittiseen pohdintaan ja tulkintaan sekä pyritään ottamaan huomioon ilmiöiden moniperspektiivisyys. Historian keskeisiä käsitteitä ovat aika, muutos ja jatkuvuus sekä syy-yhteydet. Muutoksen analyysiä korostavana oppiaineena historia luo mahdollisuuksia käsitellä tulevaisuutta sekä arvioida tulevaisuuteen liittyviä mahdollisuuksia. Opetuksessa korostetaan ihmisen ja ympäristön välistä suhdetta sekä inhimillisen kulttuurin laaja-alaisuutta, kulttuurien erilaisuuden ymmärtämistä ja kansainvälisen yhteisymmärryksen merkitystä. Oman maan menneisyyttä tarkastellaan maailmanhistorian taustaa vasten.¹⁵⁷

Tätä työtä ajatellen olennainen kohta opetuksen tavoitteissa onkin se, että oppilaan tulisi osata hankkia menneisyyttä koskevaa tietoa ja arvioida sitä kriittisesti sekä ymmärtää sen monitulkintaisuuden, suhteellisuuden ja syy-yhteyksien monisäikeisyys. Oppimisen arviointi

---

¹⁵⁵ Puolimatka 1995, 166. Vrt. Giroux & Mc Laren 2001, 30.

¹⁵⁶ Giroux & Mc Laren 2001, 96-102. Vrt. Löfström, 2002, 45-47.

¹⁵⁷ Lukion opetussuunnitelman perusteet 2003, 176.

nojaa luonnollisesti tavoitteisiin. Opetuskokeiluni siis koskettaa hyvin tärkeää osaa historian opetuksen tavoitteista. Mielestäni näissä tavoitteissa rima on nostettu liian korkealle. Esimerkiksi lukion aihekokonaisuuksista vain yksi eli viestintä- ja mediaosaaminen tukee näitä tavoitteita. Aihekokonaisuus ei kuitenkaan ota mielestäni tarpeeksi kantaa tiedon muuttumiseen. Jos aihekokonaisuuksien tehtävä on olla arvokannanottoja, niin kenen arvoja ne edustavat. Suurin osa niistä ohjaa mielestäni lukio-opetusta talouselämän sanelemien tavoitteiden ja arvojen mukaisesti.¹⁵⁸

Historian oppimisessa on kyse laajan tietoa-aineksen jäsentämisestä hallittavaksi kokonaisuudeksi. Mielestäni tällöin kriittisen ajattelun tärkeys korostuu. Mielestäni lukion vaatimuksia on hedelmällistä verrata peruskoulun päättöarvioinnin kriteereihin. Luovathan ne pohjan osalle oppilaista, kun he siirtyvät lukioon. Kriittinen ajattelu tulee siis osaksi arviointia ja opetusta jo peruskoulussa. Vaikka kriteerit on laadittu peruskoulun päättövaihetta ajatellen, ne kattavat perusopetuksen koko oppimäärän. Kriteerit on jaettu neljään osa-alueeseen. Ensimmäinen osa-alue käsittää historiallisen tiedon luonteen ja historian käsitteen ymmärtämisen. Toinen osa-alue käsittää historiallisen tiedon hankkimisen ja oppilaiden harjaannuttamisen erottamaan tosiasiat mielipiteistä ja lähde siitä tehdystä tulkinnasta. Kolmas osa-alue pitää sisällään historiallisen ymmärtämisen historian peruskäsitteiden ja sisällöllisten käsitteiden kautta. Neljännessä osa-alueessa tavoitteena on innostaa oppilaita käyttämään historiallista tietoa ja analysoimaan tulkintoja.¹⁵⁹

Vaikka kriteereillä on ensisijaisesti tarkoitus arvioida sitä, kuinka hyvin oppilaat saavuttavat opetussuunnitelman on niistä tullut voimakkaasti opetusta ohjaava tekijä. Ne ovat myös yhteneväiset lukion historian tavoitteiden ja arvioinnin kanssa. Kriittisen ajattelun haasteeseen voi olla vaikea vastata käytännössä. Jos käsiteltävä oppimäärä on laaja ja tavoitteet kunniahimoisia syntyy yhdistelmä, jonka lopputulos on ennakoitavissa. Mielestäni tekemäni opetuskokeilun tulokset ilmaisevat sen, että oppilaille asetetut vaatimukset ovat olleet liian korkealla, ehkä jo peruskoulusta saakka. Vaihtoehtoisten tulkintojen ja ristiriitaisten kysymysten käsittelyä on totuttu pitämään vaikeana erityisesti perusopetusvaiheessa, osin lukiossakin.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ Vrt. Herkman 2007, 28-30.

¹⁵⁹ Lofström, 2002, 135-136.

¹⁶⁰ Lofström, 2002, 35, 43-44.

Mielestäni kriittisen ajattelun taitoja olisi tuotava yhä enemmän osaksi historianopetusta. Kriittisen ajattelun taitoina voidaan pitää ainakin seuraavia tekijöitä:

- merkityksellisten kysymysten asettaminen
- historiallisten kysymysten tutkiminen, suuntaviivojen hahmottaminen
- lähteen tarkkuuden, luotettavuuden ja vinoumien analysointi
- lähteen näkökulman tunnistaminen
- lähteen sisältämän informaation tunnistaminen
- taito jäsentää tapausta koskeva informaatio esitykseksi
- ilmiön asettaminen asiayhteyteen
- johtopäätösten tekeminen
- syiden analyysi ja tärkeysjärjestykseen asettaminen
- johdonmukaisen suullisen tai kirjallisen esityksen tuottaminen analyysin perusteella

Huomionarvoista on se, että nämä kriittisen ajattelun taidot ovat lähes yhteneväiset lukion historian tavoitteiden kanssa. Jos opetuskokeiluni tuloksia vertaa näihin kriittisen ajattelun taitoihin voidaan todeta ainakin seuraavat seikat: Kaksi kolmasosaa oppilaista ei osaa analysoida lähteen luotettavuutta, eikä tunnista sen näkökulmaa ja informaatiota. Sen sijaan kaikki oppilaat osaavat jäsentää informaation kirjalliseen muotoon, mutta kaksi kolmasosaa ei osaa asettaa lukemaansa oikeaan asiayhteyteen. Yksi kolmasosa osaa esittää merkityksellisiä kysymyksiä, tehdä johtopäätöksen ja hahmottaa historialliset suuntaviivat paremmin kuin muut.¹⁶¹

Mikä on sitten opettajan rooli kriittisessä ajattelussa? Yksi mahdollisuus on ymmärtää opettajat ”vastarinnan intellektuelleiksi”, niin kuin Giroux asian toteaa. Opettajan tulisi pystyä havaitsemaan opetusta ja koululuokan sosiaalista kanssakäymistä rakentavat ideologiset ja poliittiset intressit. Toisaalta opettajan tulisi olla valmis uudistamaan opetussuunnitelmiaan, demokratisoimaan luokkahuoneita ja kouluilmastoa.¹⁶² Yhtenä mahdollisuutena lisätä kriittistä ajattelua voisi olla tutkivan oppimisen työskentelymuotojen ottaminen mukaan opetukseen. Tutkivan oppimisen tavoitteena on kehittää oppijassa sellaisia tiedonkäsittelytaitoja ja sellaista suhtautumista tietoon, joita tulevaisuuden yhteiskunnassa selviytyminen edellyttää.

---

¹⁶¹ Lofström, 2002, 46.

¹⁶² Giroux & Mc Laren 2001, 102.

Toinen mahdollisuus lisätä kriittistä ajattelua voisi olla kommunikatiivisen opettamisen ottaminen mukaan opetukseen. Freiren mukaan dialogissa oppilas ja opettaja liittyvät yhteen oppiakseen uuden asian. Kyse on siis yhteisen ymmärryksen saavuttamisesta.¹⁶³

Mielestäni tutkivan oppimisen ja kommunikatiivisen opettamisen osittainen yhdistäminen olisi hyödyllistä. Mielestäni niistä muodostuu synteesi, joka ottaa huomioon paremmin sekä oppilaan, että opettajan roolin opetustilanteessa. Huttusen mukaan kommunikatiivinen opettaminen nojaa viiteen periaatteeseen. Ensimmäisenä on osallistumisen periaate, jossa opetustilanteeseen osallistujien tulee osallistua aktiivisesti keskusteluun. Toinen on sitoutumisen periaate, jossa päämääränä on yhteisymmärrykseen tai yhteismerkitykseen pääseminen. Kolmantena periaatteena on vastavuoroisuus eli osallistujien kesken tulisi vallita kunnioitus. Neljäntenä periaatteena on vilpittömyys ja rehellisyys, eli opettajan ei kuulu harhauttaa eikä valehdella edes keskustelun provosoinnin tarkoituksessa. Viimeisenä on reflektiivisyyden periaate, jossa omat uskomukset tulee asettaa kriittisen pohdinnan alaiseksi. Kommunikatiivisen opettamisen pohjalta opettaja pystyisi laajemmin ankkuroimaan opetuksen oppilaiden aikaisempiin kokemuksiin ja tietoihin sekä tukemaan ongelmalähtöistä oppimistä. Kommunikatiivinen opettaminen tukisi myös tutkivassa oppimisessä olevaa kriittisen arvioinnin tekemistä, jossa arvioidaan lähteiden painoarvoa ja luotettavuutta.¹⁶⁴

Kun sisällön suunnittelu annetaan opettajalle, hänellä on edellytykset tehdä työ pedagogisesti. Virkamiesten tekemä suunnittelu ei ota huomioon pedagogisia näkökulmia. Nykyinen lukion opetussuunnitelma antaa mahdollisuudet tähän, mutta opetus tulisi silti suunnitella niin, että oppilaan on mahdollista sisäistää asia kykynsä mukaan. Tosiasia on, että opettaja ei voi opettaa kaikkia asioita yhtä hyvin.¹⁶⁵ Tämä ei suinkaan tarkoita sitä, että sisältöä tulee karsia, vaan opettajan tehtävä kaipaa uudenlaista määrittelyä. Voisiko olla niin, että opettajan tehtävä olisi yhä enemmän uudenlaisen tiedon luokse ohjaamista ja toisaalta vanhojen tietojen kyseenalaistamista.¹⁶⁶

---

¹⁶³ Löfström 2002, 41. Huttunen 2003, 138. Myös Huttunen 2009, 83-87.

¹⁶⁴ Löfström 2002, 41. Huttunen 2003, 140.

¹⁶⁵ Vrt. Castren et.al. 1992, 117.

¹⁶⁶ Vrt. Aittola et.al. 2007, 154-156.

7. Yhteenveto

Pro gradu – työssäni olen tutkinut propagandaa jatkosodassa ja sen soveltamista opettamiseen kriittisen kasvatuksen näkökulmasta. Työssäni yhdistyvät historiatieteellisen ja kasvatustieteellisen näkökulma. Sodanaikaista Suomi-kuvaa oli luomassa merkittävä tavalla Saksan propaganda. Se käytti tehokkaasti hyväkseen suomalaisten valmiita ennakkoluuloja itäistä naapuriaan kohtaan ja manipuloi, ylikorosti ja vähätteli tätä. Propagandan suomalainen omakuva tuleekin ymmärtää suhteessa viholliseen, jonka vastinpari suomalainen sotilas oli.

Suomeen suunnattu propaganda oli sisällöltään sidottu aina senhetkiseen poliittiseen ja sotilaalliseen tilanteeseen. Kun operaatio Barbarossana tunnettu hyökkäys alkaa, propaganda ylistää Suomea ja suomalaisia urheina sotilaina ja kohdistaa vastavuoroisesti kritiikkiä vihollista vastaan. Anglosakseista muodostetaan kuva petollisina, Suomen jo talvisodassa pettäneinä valtoina, joiden uusin petollisuuden osoitus on liitto Neuvostoliiton kanssa. Stalingradin tappion jälkeen propaganda muuttuu aggressiivisemmaksi ja se ryhtyy korostamaan Saksan merkitystä Suomelle. Suomalaiset ovat yhä urheata kansaa. Suomalaisten pyrkimys erillisrauhaan Neuvostoliiton kanssa ja suora kontakti vuoden 1944 alussa vaikuttaa propagandaan niin, että se pyrkii osoittamaan Neuvostoliiton rauhanehtojen mahdottomuuden. Suomalaisille pyritään osoittamaan, että Neuvostoliittoon ei voi luottaa ja että rauha merkitsee Suomen kansan tuhoa. Kesän torjuntataistelujen ajan aina rauhan solmimiseen saakka propaganda piti yllä kuvaa suomalaisista urheina ja voimakkaina, jotka mahtavan Saksan kanssa ovat torjuneet vihollisen.

Tämän propagandan siirsin opetukseen, jossa oppilaiden piti analysoida sitä ja tuottaa oma käsitys sodasta. Tuloksena oli, että kaksi kolmasosaa oppilaista uskoi lukemansa olevan totta. Jokainen oppilas osasi tosin hyvin tiivistää lukemansa, mutta tekstiin kriittisesti suhtautuminen osoittautui vaikeaksi. Tuloksen johdosta esitän ratkaisuna kriittisen kasvatuksen lisäämistä opetustyössä ja ennen kaikkea sellaisten opetusmenetelmien kuten kommunikatiivisen opettamisen ja tutkivan oppimisen laajempaa hyödyntämistä ja jopa yhdistämistä.

LÄHDELUETTELO:

Lehdet:

Varastokirjasto Vaari (Kuopio)

-Saksan lähetystön sanomalehtiosaston julkaisu 7.5.1941–1.9.1944

Kirjallisuus:

Ahonen, Sirkka 1992. Koululainen historian tutkijana. Teoksessa Historia koulussa, Toim. Castren Matti J, Ahonen Sirkka, Arola Pauli, Elio Keijo ja Pilli Arja. Yliopistopaino, Helsinki.

De Anna, Luigi 1997. Kuvatutkimuksen käyttö tekstianalyysissä. Teoksessa Työkalut riviin. Näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin, toim. Kuparinen Eero. Turun yliopiston Historian laitoksen julkaisuja (n:o 43) Turku.

Evans, Richard J. 2008. The Third Reich at War. Penguin Books, Lontoo.

Giroux, Henry A. & Mc Laren, Peter 2001. Kriittinen pedagogiikka. Vastapaino, Tampere.

Hemánus, Pertti 1975. Propaganda sanomalehdistössä. Otava, Keuruu.

Herkman, Juha 2007. Kriittinen mediakasvatus. Vastapaino, Tampere.

Huttunen, Rauno 2003. Kommunikatiivinen opettaminen. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä.

Huttunen, Rauno 2009. Indoctrination, Communicative Teaching and Recognition – Studies in Critical Theory and Democracy in Education. Joensuun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta, Joensuu.

Jokisipilä, Markku 2004. Aseveljiä vai liittolaisia? SKS, Helsinki.

Jokisipilä, Markku 1998. ”Hitlerin avulla idän barbaareja vastaan” Tulkintoja suomalais-saksalaisesta aseveljeydestä. Turun yliopiston poliittisen historian laitos, Turku.

Liukkonen, Petrus 2007. ”Saksan kanssa taistellen voimme kukistaa perivihollisemme”. Antti Kukkosen suhteet ja suhtautuminen Saksaan ja niihin vaikuttaneet tekijät vuosina 1939-1944. Lisensiaatintutkimus. Yleinen historia, Turun Yliopisto.

Lukion opetussuunnitelma perusteet 2003. Opetushallitus, Helsinki.

Luostarinen, Heikki 1986. Perivihollinen. Vastapaino, Tampere.

Peltovuori, Risto 2000. Sankarikansa ja kavaltajat: Suomi kolmannen valtakunnan lehdistössä 1940-1944. SKS, Helsinki.

Perko, Touko 1971. Aseveljen kuva. WSOY, Porvoo.

Perko, Touko 1974. TK-miehet jatkosodassa. Otava, Helsinki.

Poikajärvi, Elina 2007. Aktiivinen opettaja ja passiivinen oppilas – vai toisin päin? Teoksessa Kriittisen pedagogiikan kysymyksiä, toim. Aittola Tapio, Eskola Jari ja Suoranta Juha. Tampereen yliopiston kasvatustieteiden laitos, Tampere.

Polvinen, Tuomo 1979. Barbarossasta Teheraniin. WSOY, Juva.

Polvinen, Tuomo 1980. Teheranista Jaltaan. WSOY, Juva.

Puolimatka, Tapio 1995. Kasvatus ja filosofia. Kirjayhtymä, Helsinki.

Puolimatka, Tapio 2001. Opetusta vai indoktrinaatiota? Valta ja manipulaatio opetuksessa. Tammi, Helsinki.

Rantala, Jukka 2002. Alakoululaisten historianopetus. Teoksessa Kohti tulevaa oppimista, toim. Jan Löfström. Gummerus, Jyväskylä.

Seppinen, Jukka 2001. Paasikiven aikakauteen. Ajatus, Helsinki.

Shirer, William L. 1994. Kolmannen valtakunnan nousu ja tuho II. Gummerus, Jyväskylä.

Tomperi, Tuukka & Vuorikoski, Marjo & Kiilakoski 2005. Kenen kasvatus? Teoksessa Kenen kasvatus? toim. Kiilakoski Tomi & Tomperi, Tuukka & Vuorikoski Marjo. Vastapaino, Jyväskylä.

Virta, Arja 2002. Kohti aktiivista ja tutkivaa historian ja yhteiskuntatiedon oppimista. Teoksessa Kohti tulevaa oppimista, toim. Jan Löfström. Gummerus, Jyväskylä.

LIITTEET:

Liite 1. Tuntisuunnitelma

Ensimmäisellä tunnilla oppilaat jaetaan neljään ryhmään. Jokainen ryhmä saa yhden tekstin luettavakseen, jonka jokainen ryhmäläinen lukee ensin itsenäisesti ja vastaa annettuihin kysymyksiin. Tämän jälkeen saman tekstin lukenut ryhmä kokoontuu ja käy lävitse jokaisen vastaukset ja tuottavat ryhmän oman kannan suhteessa tekstiin. Tämän he sitten esittelevät koko luokalle, josta keskustellaan ja tämän yhteydessä käyn lävitse aineiston todellisuuspohjaa, kenelle se on suunnattu, miksi ja mikä arvo tällaisella materiaalilla on historialle ja historiantutkimukselle. Oppilaiden ryhmätyö palvelee ensisijaisesti tunnin edistämistä.

Tuntisuunnitelma**Teemana ei-kommunikatiivinen opettaminen****Luokka: HI 4****Aihe: Propaganda Suomessa ja sen kriittinen arviointi**

Aika	Aiheen sisältö	Työtapa	Tavoite	Havainnollistaminen
8.05-8.10	Tehtävän selittäminen/ohjeistus			
8.10-8.50	Materiaaliin tutustuminen	Itsenäisesti, oppilaat vastaavat kysymyksiin luettuaan tekstin	Pistää oppilaat konstruoimaan uutta tietoa/ harjoittaa ei-kommunikatiivista opettamista (indoktrinoida)	

Tuntisuunnitelma**Teemana kommunikatiivinen opettaminen****Luokka: HI 4****Aihe: Propaganda Suomessa ja sen kriittinen arviointi**

Aika	Aiheen sisältö	Työtap	Tavoite	Havainnollistaminen
9.00-9.05	Tehtävän selittäminen/ohjeistus			
9.05-9.20	Oppilaat käyvät läpi lukemansa tekstin ryhmässä ja tuottavat yhteisen vastauksen kysymysten perusteella	Ryhmässä	Uuden oppiminen, eri mielipiteiden yhteen sovittaminen, purkaa edellisellä tunnilla tapahtunut indoktrinaatio	Taululle

Liite 2. Opetusmateriaali

Oppilaiden kanssa pohdittavaksi:

Milloin informaatiosta tulee tietoa?

Kuka määrittää mitä informaatiota valitaan?

Kenen tulkinta on totta?

Miten voi saman informaation perusteella päätyä eri tietoon?

